

ГРИГОРІЙ ВИШНЕВИЙ

З ДАЛЕКОГО КРАЮ

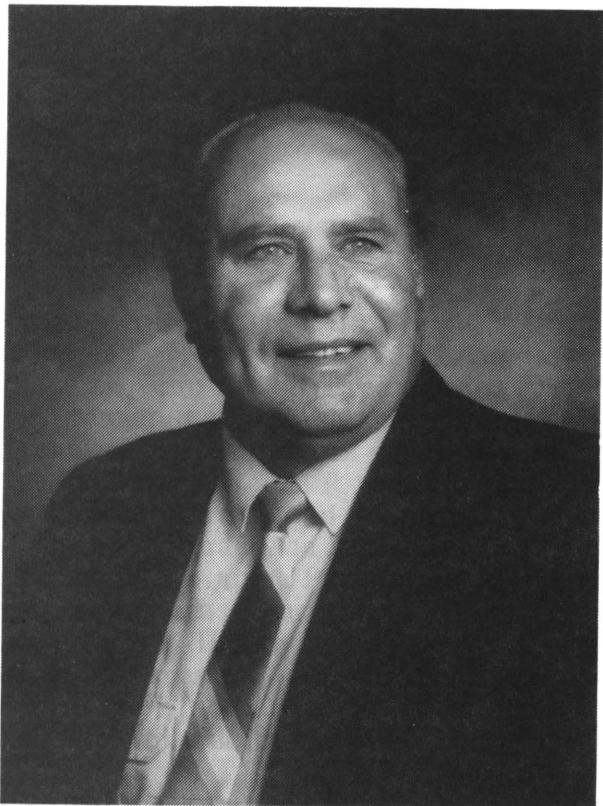
ВІРШI, ПОЕМИ, ПЕРЕКЛАДИ

ВИДАВНИЦТВО “БІЛІ ВЕЖІ“

АВСТРАЛІЯ

1995

diasporiana.org.ua

Григорий Зинченко

Григорій Вишневий

З ДАЛЕКОГО КРАЮ
друга збірка творів

До уваги читачів

У 1992 році у дніпропетровському видавництві “Січ” вийшла перша збірка творів і перекладів автора. З огляду на те, що до Австралії долетіло тільки вісімдесят примірників цієї збірки, а 240 затрималося в дорозі, виникла потреба ввести твори першої збірки до другої, до якої входять нові й давніші речі, а що автор пише не тільки оригінальні твори, а й перекладає з інших мов, подається й переклад поеми “Войнаровський” Кіндрата Рилєєва, що свого часу була друкована уривками в часописах “Вільна Думка” та “Українські Вісті”. Першу збірку читачі й рецензенти сприйняли позитивно. Надіємося, що й ця збірка матиме успіх, хоча до неї, на думку автора, увійшли й деякі слабші вірші, писані давніше.

Окрему частину збірки становлять переклади віршів з інших мов та три англомовні вірші автора,—усе під назвою “З чужого поля”, а в самому кінці пропонується переклад поеми “Полтава” Олександра Пушкіна. Як відомо, поет написав цю поему на примусове замовлення царя Миколи Першого з метою зганьблення великого українського Гетьмана Мазепи. Зганьблення ж було можливе тільки з допомогою викривлення історичних фактів та образу самого Гетьмана. Що це за викривлення, читач знайде в широких поясненнях в кінці цієї книги. На думку перекладача, Пушкінові не вдалося зганьбити

Гетьмана, а лиш скомпромітувати себе та його замовника, бо образ Гетьмана то тут, то там ясніє в поемі великим володарем і мудрим політиком у надзвичай тяжких обставинах для України. Перекладач ставив собі за мету допомогти необізнаним читачам ясніше уявити імперські маніпуляції в стосунку до поневолених країн і народів, зокрема до України. Другою метою було завдання показати, що українська мова ні в чім і ніяк не поступається російській, а в окремих випадках звучить навіть краще. Чи впорався перекладач з цими завданнями, хай судить сам читач.

Автор книги висловлює щиру подяку Пані Наталії Романовській-Вишневій за виготовлення типоскрипту та поради в процесі праці над виданням книги.

1994
Мельбурн, Австралія

Відгуки читачів та рецензентів на першу збірку “Моя любов порання й вечорова“ з тиражем 2,000 примірників

Тисяча шістсот двадцять примірників збірки розійшлося по книгарнях та бібліотеках в Україні на попереднє замовлення у видавництві “Січ“. Перші згадки про збірку з'явилися в пресі Дніпропетровщини. Дещо пізніше ширший відгук з'явився в часописі “Березовиця“, що видається в Талалаївському районі Чернігівської області, на більшій батьківщині автора. Під наголовком “Вірші Григорія Вишневого“ відомий літературознавець Петро Ротач писав:

“У дніпропетровському видавництві “Січ“ щойно вийшла збірочка віршів Григорія Вишневого “Моя любов порання й вечорова“. Поет, як пам’ятаємо, живе в Австралії, але народився на терені нашого району, у Талалаївці ще в передвоєнний час опублікував перші віршовані спроби. В 1991 році талалаївська районна газета “Трибуна хлібороба“ двічі подала добірки його творів. Тому в книжечці зустрічаємо частину вже відомих віршів. Крім них, вміщено поему “Мазепа“, найвартіснішу, з нашого погляду, річ. Через своєрідну поетичну умовність крізь віки звертається до нас, сучасних, гетьман Мазепа: “Народе мій! У згоді твоя сила. Без неї ти не збудешся ярма...“. І це звернення змушує нас глибоко задуматись. Це попередження. Вже ж був урок! Невже й тепер не одумаємося? Але що б не сталося в долі України (нагадують: “Останній шанс...“), Мазепа каже нам: “Не встану я, та буду вічно жити“ і пророкує: “Мій дух ... не дасть ні вам, ні ворогам спочити“—як дух Тараса і Франка. У цій ошатно виданій, з обкладинкою у квітках книжечці є твори на різні теми: минуле й сучасне, кохання й пейзажі. З 46 сторінок 10 займають переклади “Кримських сонетів“ А. Міцкевича та віршів англомовного поета українсько-польського походження Пітера Скжинецького. Міцкевича перекладали такі видатні поети, як М.

Рильський, тепер маємо переклади нашого поета-земляка, і цим будемо гордитися! Подаємо два вірші та кінцевий розділ поеми “Мазепа” Г. Вишневого.

Після віршів слово взяв редактор “Березовиці”, шановний Володимир Опришко:

“Післясловом до цієї маленької добірки хочу щиро привітати Григорія Вишневого з поетичною збіркою і з такою ж щирістю висловити задоволення тим, що, спільно з талановитим і наполегливим літературознавцем Петром Ротачем мені випала нагода представляти Григорія Вишневого читачам уже двох газет—тепер ось зовсім юної “Березовиці”. Знайомлячись з такими представниками української діяспори, як Григорій Вишневий, радіеш, що саме через них світ пізнає твій народ. І тоді з особливою гордістю заявляєш: “Ми — українці!” Коли трапиться на очі сьогоднішньому нашому гостеві ось це число

“Березовиці”, хай передасть йому хоч іскорку наснаги від рідної землі, принесе найкращі спомини про завжди прекрасний, манливий отчий край”.

Подальші відгуки появилися в такому порядку: рецензія Дмитра Нитченка в часописі “Церква й Життя” (Мельборн). Подаємо головні думки рецензента. Д. Нитченко зачисляє автора до активніших з-поміж українських авторів в Австралії. І далі: “Його поезії й переклади систематично з’являються як в нашій пресі (альманах, часопис), так і в Канаді, Англії, а останнім часом і в низці видань в Україні”. Рецензент відзначає, що автор “показав поетичну зрілість і технічну вправність” та що “вся його “оригінальна творчість—це ліричні поезії на теми історії, краси природи, відгуки на події в Україні та суто інтимні”. Вся рецензія ілюстрована уривками з творів автора, торкаючись історії й сучасності України, зосереджуючись на віршах “Відгомін віків”, “Над Сулою”, “Довгождана весна”, “Диво”, “Моя мова”, “Вітання”, “Дотик руки”, а особливо на поемі “Мазепа”. Кінчається рецензія згадкою про переклади з Міцкевича й Скжинецького.

У “Вільній Думці” (Сідней) письменник Євген Гаран присвятив більше уваги збірці “Моя любов...”. Рецензент ототожнює почуття гетьмана Мазепи з почуттями любови поета в молодості й на схилі віку. Звідси й назва збірки—“Моя любов порання й вечорова”. Але ця любов не тільки до протилежної статі, а й до сонета, як класичної форми віршування. Є. Гаран згадує й інші вірші поета, які були друковані в “Вільній Думці”, але не введені до збірки. Особливу увагу віддає Скжинецькому за вірш про прибуття в Австралію переміщених осіб, тобто те, що пережив і сам письменник: “Ось Центральна станція в Сіднеї. Великий простір під високим дахом. Жовта стіна для розкладу поїздів. Кіоск з журналами, напоями, харчами. Розвозиться багаж. Всюди поспішають пасажири. Стоять ДіПі...”. Підsumовується рецензія двома абзацами: “Переклади Вишневого збагачують читачеву уяву, відновлюють забуті картини минулого, сповнюють душу журливим чуттям”.

“Збірку було приємно читати не тільки завдяки високоякісній поезії, а також через гарне оформлення і білий папір. Хоч в Україні й не вистачає паперу, але цим разом видавництво дійсно постаралося. Так і треба! В нинішній економіці треба осягати найвищої якости. Тільки в цей спосіб Україна завоює собі гідне місце серед держав сучасності”.

Цікава й промовиста рецензія з'явилася в тижневику “Українські Вісті” (Детройт). Її автор, Сергій Козак, журналіст з університетською освітою, з Києва, пише: ...“на мій стіл лягла збірочка Григорія Вишневого “Моя любов порання й вечорова”, яку випустило в світ (1992 Р.) дніпропетровське видавництво “Січ”. Саме—збірочка, бо за обсягом невелика, але за змістом—за якусь годину я вже був упевнений в цьому—цільна й оригінальна. Приваблювали насамперед ліричні вірші поета... Приваблювали тиматичною розмаїтістю і художньою вишуканістю, що вказувало на вимогливість автора до своїх поезій, частина з яких—сонети. Слово Григорія Вишневого—це вміння піднести конкретний факт чи подію до філософського узагальнення життєвих істин. Промовляючи ніби про речі звичайні, авторові вдається збагатити їх

відповідними виражальними засобами: чи то вдалим образом чи точним художнім деталем. Вишуканість тут не "штучна", за нею не затмарюється смисл твору, поезія ця зрозуміла й сприйнятна для читача.

Твори збірки вказують і на те, що поетова душа органічно всотувала не лише власне поетичну, а й нашу фольклорну традицію. Це традиція Батьківщини, до якої—її історії і сьогодення—ніби від усіх, кому долею судилося жити на чужині, звертається автор. Звертається наяву й уві сні. Промовистими в цьому пляні є рядки "І сниться сон далекої країни..“ Далекої, але й найближчої. Бо ця "далека країна"—Україна, його "любов порання й вечорова..." Осмислючи сьогодення, авторське світобачення почести засягає глибин нашої національної історії, різних її періодів і постатей. Яскравим прикладом цього є вміщена в збірці поема "Мазепа", яка—здастесь, можемо сказати це—не загубиться, а навпаки—посяде своє вагоме місце з-поміж усього того, що вже об'єктивно і художньо написано про цю видатну особистість України. До видання, як вже зазначилось, увійшли також і переклади, а саме—Адама Міцкевича, зокрема—його "Кримських сонетів", та творів англомовного поета польсько-українського походження Пітера Скжинецького. Переклади ці ще більше вказують на видимі вже в оригінальних поезіях естетичні смаки літератора з Австралії. Додамо, що загалом Григорій Вишневий перекладає з англійської, німецької, російської, польської мов.

Прикметно, що майже всі твори, які увійшли до видання, позначені останніми роками . Але ж відомо, що автор давно відданий літературній справі. Добре знані його публікації в діяспорній пресі. Хоч, скажемо, заради об'єктивності, не такі вже й численні. Григорій Вишневий, з усього видно, не належить до тих, хто за будь-що намагається "проштовхнути" свої твори на сторінках різних видань. Причина—авторська вимогливість до свого письма, звідси—й художня стрункість його рядків. Ось чому майже все, що вийшло з-під пера цього поета, не минуло повз

вибагливого читача. І насамперед з цього погляду з'ява цього видання в Україні—зовсім не випадковість, а закономірність.

Упродовж десятиліть приходять до читача твори Григорія Вишневого, але окремим виданням друкуються вперше. Так, видана в Україні збірка “Моя любов порання й вечорова”— перша, але у ній—справжні поезії. І це, здається, може і повинно бути підставою того, щоб Григорія Вишневого—українського поета в Австралії, було прийнято до Спілки Письменників України“.

Не можна поминути й відгуків читачів з Австралії, Америки, а особливо з України. Для прикладу наведемо уривки з приватних листів двох учительок—з Херсону й Дніпропетровська. Херсонська учителька Лариса Грес, яка керує учнівським літгуртком у своїй школі, пише в листі до автора:

“Нешодавно я одержала великий конверт з Дніпропетровська від пана Шкляра. Там була чудово оформлена книжечка Ваших творів. Усі мої знайомі її перечитали й були схвильовані. Ніколи не скажеш, що людина, яка написала ці вірші, не живе вже 44 роки в Україні. Тільки стоячи на українській землі можна так писати . Учителька нашої школи ознайомила дітей з цією збірочкою. А учителька моєї старшої доньки дуже благала, щоб я їй цю книжечку подарувала. Так що помандрувала вона по багатьох школах нашого міста. Усі були зацікавлені, вірші сподобались багатьом дітям і дорослим. Велике Вам спасибі за те, що в далекій Австралії Ви не забуваєте про рідні куточки, про ту землю, на якій народились“.

Лідія Сокур, учителька з Кривого Рогу, пише:

“А це чоловік приніс листа-бандероль з видавництва “Січ“. “Це тобі“,—каже. Я здивована: “Хто мене там знає?“ Відкриваю: “О Боже?! Григорій Вишневий! Книжечка його віршів! І маленька листівка від редактора Анатолія Шкляра, за Вашим проханням. Щиро дякую! І Ви мене ще пам’ятаєте?! Думала вже,

може що сталося, чому не пишете... Тираж 2.000 примірників. Так мало? ...Лірична назва Вашої збірки "Моя любов порання й вечорова..." Романтично і трішки... Палка любов у юності до неньки-України і зріла, свідома любов тепер, на похилі роки. Так я зрозуміла, щойно відкривши першу сторінку. Але зараз я уважно прочитаю всі її 50 сторінок. І продовжу листа".

Далі пані Сокур коментує вірші "Моя мова", "Диво", "Довгождана вістка", "Мрії пічерника", "Прірва" тощо, висловлюючи похвалу поетові та, назагал, і тим українцям у діяспорі, що, живучи півстоліття на чужині, не забули української мови, свого народу й Батьківщини, що люблять все це більше навіть, аніж українці в Україні.

І накінець Пані Сокур згадує про те, як сподобалася їй поема "Мазепа", яку вона читала багато разів для себе, а на другий день доччиного весілля прочитала цю поему від початку до кінця гостям.

"Прочитала все,— пише вона. - І така мальовнича обкладинка! Такі гарні вірші! Завтра понесу показати своїй колезі, філологу українському. Вона з Тернопільщини, молода, складає вірші".

Речі автора (вірші, поеми, переклади, оповідання, статті й доповіді) публікувалися, в більшій чи меншій мірі, в таких виданнях: "Українець в Австралії", "Вільна думка", "Новий обрій" (Австралія), "Нові дні" (Канада), "Українські вісті", "Слово" (США), "Київ", "Україна" (Київ), "Трибуна хлібороба", "Березовиця" (Талалаївка), "Криниця", "Полтавський вісник" (Полтава), "Бористен", "Торжанський шлях" (Дніпропетровщина), "Досвітні вогні" (Київщина), "Українська думка" (Лондон) тощо, "Торжанський шлях" (Диканька), "Край" (Полтава) тощо.

На окреме відзначення заслуговує артистичне читання талановитим заслуженим актором зі Львова, Ігорем Богданом, статті автора "Державницький світогляд Тараса Шевченка" на хвилях української радіогодини Української Громади Вікторії (Австралія). І, нарешті, особливого відзначення заслуговує аналітичний огляд збірки "Моя любов..." доктора Ігоря Качуровського на

хвилях української радіогодини у СБШУС у Мельборні (Австралія).

I, накінець, недавній відгук від Редактора часопису “Трибуна хлібороба”, пані Наталії Дмитрівни Цілини з Талалаївського району на Чернігівщині. У листі до авторової сестри вона писала:

Була б дуже рада помістити більше віршів Г. Вишневого в “ТХ”. Ми одержали схвалальні відгуки про них від наших читачів. Вірші справді якісь ніби вишнєви—такі свіжі, прекрасні, манливі й дуже близькі кожному українцеві (як ніби вишня!). Якщо Ви зможете їх більше “добыти” в Г.В., то перешліть на мою адресу. Нехай йому здоровиться, добре живеться й побільше пишеться отакої гарної поезії.”

Працюючи над новими творами, автор цієї книжки зберігає добру пам'ять про вище згадані видавництва, рецензентів, про читачів, які чи то листовно, чи усно висловлювали вітання, похвалу, вдячність і заохочення до дальшої творчості.

ГРИГОРІЙ ВИШНЕВИЙ

З ДАЛЕКОГО КРАЮ

вірші, поеми, переклади

АВСТРАЛІЯ

1995

З О Р І

Зорі вечорові, не світіть так ясно,
Не будіть у серці приспані жалі.
Молодість далека, молодість прекрасна
Все летить до мене на легкім крилі.

Сніжною зимою, ранньою весною
Випливають з марев чарівні гаї,
Ваблять висотою, манять далиною,
Кличуть передати спогади мої.

Спогади чудові, спогади й пекучі
Веселять і ранять душу в чужині,
Наче дики квіти, запашні й колючі,
Наче зимні руки на палкім вогні.

А в далекім краї, без ставка і гаю,
Без доріг до школи, степових пісень
Спогади душевні радістю не грають,
Бо ж бували й ночі не вночі, а вдень.

Що ж мені робити, з чого починати,
Як стежки відкрити до минулих літ?
Хай пливуть за гори вечорові шати,
Хай сміється сонце, веселиться світ!

Б Е Р Е З И

Берези, берізоньки білі,
Задивлені весело в світ,
За вами, над вами злетіли
Літа мої в небаzenіt.

Вмирали у битвах, кровились,
Змінили тьму-тьмущу орбіт,
Марніли, мужніли, сріблились,
Любили березовий цвіт.

Блукали у горах, у морі,
 Студились у хвилях озер,
 Згоряли в бездомному горі,
 Та я ще живий, ще не вмер.

Берези, берізоньки білі,
 Я з вами живу і творю.
 Якщо б ви на вітрі згоріли,—
 Я й сам самотою згорю.

ГІРЛЯНДИ

Така ясна прозора ніч,
 А місяця не видно.
 Розбіглись хмари врізnobіч,
 Сховалися єхидно.

Щось пише мудрий чоловік,
 Усівши на веранді.
 Бурлить у вазі творчий сік,
 Вимочує гірлянди.

З гірлянд поробляться вінки
 І зв'яжуться поеми.
 Отак поет живе віки,
 Розгадує дилеми.

УЛІСІ

Ідеш у ніч глуху й німу,
 Надію зустрічі лелієш,
 Не ввіриш смутку будь-кому,
 Минути ж друга не посмієш.

В долині туляться хатки,
 Десь вогник штору пробиває.
 Тебе веде Рябко чуткий,
 Нічний володар гаю.

У горах тища, птах мовчить,
 А небо мляву мжичку сіє.
 Думок снується довга нить,
 І вірш у серці легко зре.

Н Е Д О С Я Ж Н А З О Р Я

За морями моря,
 За морями пустелі і гори,
 А за ними зоря, недосяжна зоря
 Сипле світло у сині простори.

Ночі рідної синь
 Криє землю в блаженній покорі,
 Ніби в казці химерних небесних святынь,
 Губить сни над гаями прозорі.

А як ранок ясний,
 А як ранок розбудить пташину,
 Оживає земля, кличе шлях колісний
 У дорогу невтомну людину.

У ярах очерет,
 Очерет і лоза, і криниці,
 Випинається річки в'юнкий силует
 Там, де сонце снує багряниці.

За гаями гаї,
 За гаями і хутір у гаї.
 І мережаться згір'я верхи і краї,
 Мов туман їм на груди лягає.

А за хутором даль,
 А за хутором хутір і трави.
 Далі степ (юна радість і пісня, і жаль)
 Сиві крила навіки розправив.

Прийде вечір чи ніч,
 Чи світанок проллється слъзою,

Линуть спомини, спомини линуть
навстріч,
Живлять душу стрімкою грозою.

І здається без них,
Що без них і життя вже немає...
Не вернутись до них із доріг мандрівних,
Не вернутись до рідних розмаїв.

198...

МОЯ МОВА

Валі Барташ

Слова, слова... мов квіти запашні,
Мов спів пташок весною на світанку,
Мов чайки плач і зойки жалібні,
Живуть в душі моїй безперстанку.

Живу давно у світі чудасій,
Щодня мені дзвенить нерідна мова,
Коли ж вернусь надвечір в домик свій,
Звучить мені мелодія чудова.

Слов, слова... у них і шум лісів,
Орлиний клик і степу гомін ранній.
Я б тут помер без мілих рідних слів,
В них подих мій і перший, і останній.

Слова, слова... мов блискавиця й грім,
Що хмари рве і котить гуркіт небом.
Нема, нема кінця словам моїм,
Вони мій світ, чужих мені не треба.

У вирі мрій, у вихорах століть
Кувалась ти, моя нетлінна мово,
В душі моїй твій пам'ятник стойть—
Моя любов порання й вечорова.

Мої чуття і віра, і думки
 Завжди летять до тебе, мов до раю.
 З тобою я пройду усі віки,
 Найкраще їх відчуло і пізнаю.

Слова, слова... вливаю віру в них,
 Їх вічний дух невпинно зношу д'горі
 По всіх чужих дорогах мандрівних,
 По всіх світах, де з неба сяють зорі.

В ГОДИНУ СМУТКУ

Скажіть мені незрячому, сліпому,
 Притихлі лицарі буренних літ,
 Чи мучить вас, чи кличе вас додому
 Дзвінкий, як грім, Тарасів Заповіт?

Десь в світі кривднім, усіма забутий,
 До скону б'ється зранений араб...
 Чи сняться вам нові Базари й Крути
 І береги спалюжені Славути,
 Де спить в землі Титан? Не раб!

І вже скажу від себе без приваб,
 Цьо серце чуйне так заб'ється...
 Вхопив би камінь, як палкий араб...
 Нехай недоля з мене не сміється!

НЕДОЛЯ

I

Така бездушна і сліпа,
 Усіх світів бридка повія,
 На щастя, на добро скуча,
 З іменням згубним—Безнадія.

Зима чи літо, степ чи гори,
 Ліван, Кавказ, Китай, Сибір—
 Ти всюди сієш тільки горе,
 Напившись крові, мов вампір

В циклонах гине Бенгладеш,
За дітьми плаче Україна,

А ти, ненависна, бредеш
І кров сягає по коліна.

Бреди, бреди, вже близько час,
І ти впадеш на землю трупом.
Новий закон розсудить нас.
Яка ж бо ти сліпа і глупа!

II

Ти, не порадившись зі мною,
Вела мене в незнаний світ,
Не в той, що мрію ясною
Манив до себе з юних літ.

Вела в дороги невідомі,
Вела, вела і завела.
Тепер нема в моєму домі
Півміста друзів, півсела.

Щодня в двобої з самотою
Я віршем забиваю дух,
Дзвінок на дверях сиротою
Жаліє мій сумирний слух.

В степу припасті до води,
Що б'є джерельцем у ярку,
Далекі віднайти сліди
Чи вдастся ще раз на віку?

НОЧІ

Гарчання, рик і рявкіт
Впереміж з диким свистом,
Дзявкий чортячий гавкіт
Трясуть селом і містом.

Це чорт меткий, вертлявий
 Шарманить свистопляску,
 Вампірний і лукавий,
 Кладе на морду маску.

Це чорт копитом гербним
 Збиває місяць з неба,
 Рабів хвостом імперним
 Зголоблює під себе.

За мурами щоночі
 Стріляє кат у груди,
 А чорт удень рягоче,
 Веде брехню на люди.

Він бреше бридко в очі,
 З рукою у кишенні:
 “Такі чудові ночі!
 Такий чудовий Ленін!”

Його ж кати в морози,
 В вагонах, у телячих,
 Везуть рабів на грози—
 І зрячих, і незрячих.

Його ж кати рогаті
 Витрушуєть комори.
 Вже смерть повзе по хаті,
 Вмирає люд від эмори.

II

Минає час захмарний,
 Ось крешуть блискавиці.
 “Рятуйте дім наш гарний,
 Брати мої й сестриці!”

Втіка табун отарний,
 Покинувши бійниці,
 На поклик, на фанфарний,
 Раби повзуть з темниці.

“Немає сили й волі,
Підкошені коліна.
А плечі наші голі
І гола Україна.
Щодня руді “монголи“
Ведуть її на плаху.
А ми тамуєм болі,
Німіючи від жаху.
Снаги немає битись
Ні вдень, ні в ніч,
ні вранці.
Чи нам запропаститись
За злі чортячі пранці?!
Он ліс шумить затишний,
Сховає нас, наснажить,
Чортів зустріне пишно—
Гранатами розважить“.

А чорт на чорта пнеться
До смерти, до загину.
Чортячий свист несеться
Без краю, без упину.

“О ночі, наші ночі,
Скажіть, на ласку Божу,
Коли вже доля сточить
Кров ворожу?!“

СІЧЕНЬ 1941

Коли сонливість в кожнім слові
І думка спить, не ожива,
А сни принадні, світанкові,
Вкриває хвища снігова...

Коли в землянці зауральній
Немає навіть каганця,
Лиш вогник з печі розважальній
Теплом жахтіє до лиця...

Коли мороз оскаженілій
 Лякає шалом синіх днів,
 А пальці й щоки почорнілі
 У серці будять біль і гнів...

Коли за каторгу здається
 І кожен день, і кожна мить,
 А серце юне млосно б'ється,
 Про Україну мрійно снить...

Тоді солдати з сіл козацьких,
 Нащадки вславлених співців,
 Із нар зриваються зненацька
 На поклик сурені і гравців.

І стук, і грюк, і штовханина—
 Ще хвиля, дві, і всенський рій
 З землянки рветься, мов пружина,
 Летить між сосни, в сніговій.

Чи бачив хто, як сніgom білим
 Вмивається козак рвучкий?
 Червоні груди понікуди
 Від сніжних дотиків шорстких.

Мороз січе на п'ятдесятку,
 За п'ятдесятку часто йде...
 Вже рій прогнався “на зарядку”,
 Почався сто двадцятий день.

А над Дніпром зловісні круки
 Сліпця прозрілого клюють,
 Женуть на північ і на муки,
 Козацьке серце в шмаття рвуть.

А над Дніпром Козацька Мати
 Синів намарне в гості жде.
 Чи ж треба буде воювати,
 Коли на круків грім гряде?!

КИЇВСЬКА СУЇТА

Думок привабна голубінь
 Пливе красою на папір.
 За нею суне чорна тінь,
 Хисткої жертви конвоїр.

Марніс вражена краса,
 І никне геній за вікном.
 Над ним зловісна тінь звиса,
 Чатує жертву перед сном.

А сон витає у степах,
 В простори вабить, поза тінь.
 Там ясне сонце на вітрах
 Мережить правди голубінь.

І кличе дух, і кличе кров
 Орлом злетіти в синю вись,
 Над Краєм дива і дібров
 Вулканом пісні пронестись.

І знову линуть на папір
 Слова живі, немов жар-птиця,
 І слабне гадка про Сибір,
 Зникає в далечі в'язниця.

“Та що це там? Невже розбій?
 Чи грім громить далеко в хмарах?
 Чи може Біс? А може Вій?”—
 Міркує геній в окулярах.

То в шибу б’є голодний Крук,
 Пустошить пишне царство мрії,
 Спиняє пісні плавний звук,
 Джерельце правди і надії.

Так пада камінь в чисту воду,
 Руйнує світ краси під плесом:
 Козацький шлик, дівочу вроду,
 Тачанку з бою двоколесу.

Так пробиває гострий ніж
 Красуні сніжнобілі груди,
 Коли вчиняється грабіж
 І сплять вночі байдужі люди.

І никне геній за вікном,
 Ховає в п'яти бідну душу,
 Осанну шепче і пером
 Заледве зостраху ворушить.

Вмира краса, щезає сон,
 А хижий Крук вже шкірить зуби,
 Потягне генія в полон,
 Гонитель душ і майстер згуби.

Хто знає, чи минеться ніч?
 Хто знає, чи минуться муки?
 Від Волги до Камчатки—Січ...
 Під нею череп, ноги, руки ...

198...

ДИСИДЕНТОВІ

*Вдвівляючись у даль зимову,
 Обличчям припаду до скла.
 M. Руденко*

Сиджу над віршами твоїми,
 Мов над молитвами хилюсь,
 Губами спраглими своїми
 До них у захваті тулюсь.

А слізозі очі заливають,
 Спадають на твої рядки.
 Твої терпіння серце крають,
 Нестримні збуджують думки.

У нетрях марних і віджилих
 Все-есесерної глуші
 Прозріння напинає жили,
 Богонь святий горить в душі.

І знов читаю, упиваюсь
 Красою слів, немов вином,
 І знов з задуми прокидаюсь
 Перед засніженим вікном.

За ним зима кує морози,
 І завірюха день і ніч...
 Не мерзнуть, о, не мерзнуть сльози,
 З прозрілих не поллються віч.

Стойш, як мур. А кат лютує,
 Бо Мур не хилить голови,
 Не пада в ноги, а глузує
 З старого Маркса і Москви.

Тобі відкрилися раптово
 На Правду очі в душній млі,
 Коли дозріло в серці Слово
 Про Сонце й Бога на Землі.

В той день помер навіки-вічні
 Парторг, сліпець і політрук
 І пробудився титанічний
 Зі сну колишній шахтарчук.

Господар Кам'яний здригнувся,
 І впало на морози скло,
 Пішов у світ, не похитнувся,
 В сніжинах кам'яне чоло...

ПАМ'ЯТИ СТЕПАНА ЛИННИКА

- сучасника Рєпіна і
 Нарбута

Місто, закуте у брами і стіни небесні,
 Звисло над прівою, в просторі неба
 нічного.
 Хто його звісив? Спаситель чи месник?

Хто збудував його в темряві синій з
нічого?
З прірви, з безодні гора кам'яна височіє,
Лиже піdnіжжя пекельний вогонь
язиками,

Пнеться все вище, палає, небес не жаліє,
Скоро досягне і міста, і першої брами.
Камені муру міського вже полум'яніють,
Місто ж небесне не гине в бездимній
пожежі.
Брами високі стоять, ніби вічно німіють,
Темрява неба застигла в незрушній
мережі.

Змій огорнув у бездонні ледь видне
піdnіжжя,
Тулуб огидний кільцем оперізує гору.
Паша змійна, голодна на це дивовижжя,
Прагне поглинути місто, що вабить з
простору.

Янголи сурмлять у сурми тривогу над
містом,
Пильно у звиток згортаютъ затъмарене
небо,—
Так сповіщають закінчення грішного
світу,
Так промовляють до люду, до мене, до
тебе.

Майстер не спав, все шукав, у шуканнях
посивів,
Поки ступив на дорогу, душі милостиву.
Пензель в руці невловимими рухами вивів
Гору, як блудницю світу, гайдку й
нечестиву.

(Джерело: “Без ґрунту“ В. Домонтовича)

ОСІННІЙ МАЛЮНОК

Вулички принишклі мокнуть під
дощами,
Слізно гублять квіти мокрі голівки.
Так спливають ночі, дні повзуть за
днями,
Осінь обриває літа пелюстки.

Порожньо довкола. Уляглася тиша.
Птахи поховались, не гуде бджола.
Влігшись на спочинок, вітерець не дише,
Іноді озветься й зникне спроквола.

Коні, сірі коні не гуркочуть в небі,
Вовною густою туманіє вись.
Хилиться берізка, наче білий лебідь,
Промені ласкаві щезли, розбрелись.

Пройде по дорозі клопітлива постать
З торбою важкою, повною харчів.
З двору вибігає цуцик куцохвостий,
Може він сирітка, мо'давно не їв.

В шумі дощовому весело говорять,
Поминають квіти, сходять на поріг.
Цуцик радо скаче і глузує з горя,
І цілує руки, припада до ніг.

Коло печі в хаті вогник їх нагріє,
Затишок вечірній принесе їм сон.
Сну ніщо не зрушить, вітром не розвіє,
Збудить їх можливо тільки телефон.

А надворі осінь на дахи лягає,
Пада на дерева, пада на кущі.
Піниться дорога, у бульбашках грасі,
Міс чорну спину, спраглу на дощі.

Г О Р Е

Іржавим листом подихнула осінь,
 Прикрила рани голої землі.
 І плаче небо, вилива жалі,
 Спускає з хмари милостиві коси.

Хтось їде збайдужлій через гори,
 Розрізує дорога сонний ліс,
 Свистять спросоння бризки з-під коліс,
 Колишуть корпус ворушкі ресори.

Буває так, що руки неслухняні
 Скерують авто у глибокий рів,
 Як чорт верткий мотора перегрів
 Чи крутонуть колеса, наче п'яні.

А небо плаче, жалібно ридає...
 Як густо слізозипадають в траву!
 Обнімуть діти матір і вдову,
 І буде горе чорне і безкрає...

С П О Г А Д

Спить плакуча верба,
 Тихий берег у цвіті п'янкому,
 Теплі хвилі стрімкі
 Виполощають камінь гулкий.
 Плине даль голуба
 У прозорому люстрі мілкому.
 Давні рани щімкі
 Будять жаль у душі палахкій.

Вітерець подихнув
 І замовк у червневому морі.
 Жовтий порох летить
 На траву, на кущі, на полин.
 Тишу птах сколихнув
 І свій крик переніс у простори.
 В'ється спогадів нить,
 Вигливає з душевних святинь.

А як вечір пахкий
 Відрожевиться променем теплим
 І заляже земля
 На спочинок нічний у труді,
 З неба глянуть зірки
 Замережаним зводом піднебним,

Чути пісню здаля,
 Голоси, голоси молоді.

І кругом метушня,
 У траві витанцює чобіт.
 Три музики бринчатъ,
 Вихилясом іде хоровід.
 Це прадавня гульня,
 Це не сон і не казка, не клопіт.
 То цимбали бряжчатъ,
 Де до ватри протоптано слід.

Вже вогонь палахтів,
 Жодна пташка в ту нічку не спала.
 Вже на хвилі вінки
 Зачаровані пари кладуть
 І, як звичай віків,
 Вже купають Івана Купала.
 Юний гул гомінкий
 Я не можу, не можу забути!

Прокидаюсь на мить
 І не бачу верби золотої.
 Кукабари верткі
 Будять шпарко з задуми мене.
 Поплавець вже тремтить,
 Рветься рибка із вудки хисткої...
 Евкаліпти гінкі
 Пнуться в небо чуже і нудне.

ДАВНЯ ВЕСНА

Дай-но руку легку,
Притулися плечем до плеча.
І ми підемо в даль
І згадаємо давню весну...
Ту весну палахку,
Коли острах світився в очах
І згорьований жаль
Нам натягував нерви в струну.

Тихий жаль пам'ятний,
коли ми проминали межу,
Вже останню межу,
У незнаний, нескорений світ.
Небосхил гуркітний
Перетворював небо в іржу,
Коли мову чужу
Ми почули з-за чеських воріт.

Все добро на плечі,
На ногах, у руці повсякчас.
У печері, в норі,
У проваллі минали біду,
Бо чи вдень, чи вночі
Чорні круки летіли на нас,
Каригідні звірі
Гострим нюхом ішли по сліду.
Все минуло, пройшло
У перекотах грому і гроз.
Нас дорога вела
У найдальший від кореня край.
І все лихо і зло
У матюччях ворожих погроз,
Як невдачна хула,
Димом в небо пішло, мов курай.

І не згасла зоря
Золотих, невпокорених мрій.
Плінє даль голуба
У країну дніпрових вітрів.

На вітрах догоря,
 Як предтеча звитяг і надій,
 Стоворожа злоба,
 Стоворожий, запечений гнів.

МРІЙ ПЕЧЕРНИКА

Пливуть тумани, і синіє млосний морок,
 Спливають мляві слізози із рясних дерев,
 Але вже чути птичий крик і звіра рев,
 Верхів'ям забілів за річкою пригород.

Жену у далеч зір, і думка пломеніє,
 Надія будить душу образом ясним,
 Світліє день, і вслід за помислом живим
 Зневіра завмира і серце лагідніє.

Не віриш, друже... Бачу я твою досаду.
 Не йди на цю хистку, намріяну принаду.
 Ти звик стояти твердо на міцних ногах.

Я ж полечу на срібних крилах поза море,
 Не спинить лету щастя, ні найгірше горе,
 І Йй, святій, до ніг впаду, як мертвий
 птах.

ДО ВЕРШИН

Держу кермо, спішу у край, що лісом
 диші,
 Терпіння павутину нетерпіння рве,
 Назустріч лине світ, як марево живе,
 На вітрі запашнім сонетами колише.

Мелодія дзвінка чуттями животворить,
 І легко на душі, як в свято чарівне.

Ніщо думок гінких не зрушить, не
  стряхне,
Дорога до вершин веде їх і бадьюрить.

Дивлюся в синю даль, шукаю краєвиду,
Того, що нагадав би журавлинний край:
Яри, шпилі, широкий шлях, у полі гай.

Он хмари вітровій безжалісно розкидав,
А я лечу, як з хлопцями давно в степах,
Ганяючи в траві на сірих скакунах.

ПРОСТИ МЕНІ

Прости мені, що шпарко жебониш
З вертінням бульби в скривлених устах.
Не австралієць я і не латиш,
Я з інших тих заблуджених невдах.

Я не навчив тебе чудових слів,
Бо сам колись учився невпопад,
Коли вітри несли слова з полів
Чи з неба їх заносив снігопад.

Та загубив я небо голубе,
Красу гайв і степу ніжну даль,
І я вже сам не пізнаю себе,
Я без руки знедолений скрипаль.

Твоїх не чую слів. Люблю т е б е
І п'ю красу з твоїх очей.
У них і степ, і небо голубе,
І світ зорі загублених ночей.

Ти ж далі, Дарцю, шпарко жебониш,
Лиш зрідка рідне слово зазвучить.
Люблю тебе над все, коли мовчиш...
Іди до мене, Дарцю, сядь і цить!

Я покажу тобі малюнки ці,
 Я довго їх шукав, і ось вони:
 Вовки, лисиці, птахи і зайці,
 Козулі, коні, зубри і слони.

Я прокажу тобі всі назви їх,
 За мною ти їх добре повторяй.
 Нехай не спинить нас ні крик, ні сміх!
 Оце, як бачиш, український край.

Оце твій фокс, мій лис, прехитрий звір,
 А це... та чом від мене ти біжиш?
 Віддам тобі усе-усе, повір,
 За слово хоч одне... Вернися лиш!

Я ще навчу тебе чудових слів,
 Ти ще полюбиш мову золоту,
 Ти ще відчуєш зілля й дух степів
 І заспіваєш пісню рідну і святу.

Прости мені, що шпарко жебониш
 З кривлянням бульби в скривлених устах.
 Не австралієць я і не латиш,
 Я з інших неуків, сліпих невдах.

РОЗЗЯВИ

Вас чорт лукавим обізвав
 І злісно шкірився опісля.
 А з гурту слинявих роззяв
 Шалений регіт довго нісся.

Не вірилось, не зналось вам,
 Що дурнем світ бува широкий,
 Що в душу, світлий ніжний храм,
 Плювати може люд жорстокий.

Один лиш з гурту відійшов
 І став сміливо поруч з вами.
 Козацька грала в ньому кров,
 І враз замовкли дикі хами.

Зненацька чорт хвоста зібгав
 І бруком кулею подався,
 А гурт люлюкав і кричав,
 Йому услід гарчав, сміявся.

Л Ю Б О В

Ох, тяжко, ох, тяжко
 Любити бабусю стару...
 Бабусю виносять. Сумує поріг.
 Востаннє захлипали змучені двері.
 До брами стривожений песик побіг,
 Наляканий свідок домашніх мізерій.
 За брамою авто, а в нім подушки
 І торба, й валіза, і сльози у нім.
 О часе невдячний, о часе важкий,
 Відвозять бабусю в Старечий дім.
 Ох, тяжко, ох, скрутно
 Любити бабусю стару...
 Легенько колеса удаль понеслись,
 На світі немало збувається див.
 Було це недавно, було і колись...
 За брамою зігнутий песик завив.
 Намарне він скиглив у буді всю ніч,
 Намарне до брами наосліп летів...
 Коли ж йому плакати було вже невміч,
 Забрали бідаку в Собачий дім.
 Ох, тяжко, ох, трудно
 Любити бабусю стару...
 “Ні кому у домі заснути не дав
 Цей пес, як на зло, голосний, дурнуватий.
 А праці доволі у клопоті справ—
 Кімнату бабусину час малювати“.
 Вже простору більше у домі оцім,
 Хтось інший вже спить у кімнаті бабусі...
 А песик, казали, у горі своїм
 Не їв і не спав, помираючи в скруси.
 Ох, тяжко, ох, важко
 Любити бабусю стару...
 Недовго й бабуся турбот завдала,
 Бо смерті немає у старості спину.

Над гробом заплакала внучка мала,
 Сльозу упустивши, немов намистину.
 А люди говорять,—у домі вже тім
 Не чути ні слова, ні пісні бабусі.
 З наруги над словом, упалий на дусі,
 Мов пес у нещасті, поєт скавулів.

Ох, тяжко, ох, тяжко
 Любити бабусю стару...
 Поклали бабусю у землю сиру.

ЗАМЕТИЛЬ

Впали рядна на поля,
 Впали рядна білі.
 Білі гуси віддаля
 На них легко сіли.

Вкрився обрій молоком,
 Загубився обрій.
 Десь куняє за селом
 Буревій хоробрий

Сонце падає на скло,
 Відбирає очі.
 Раптом вихром понесло,
 Ніби хтось наврочив.

Пада пір'я, пада пух,
 Вітер їх зганяє,
 Як предтеча завірюх,
 Круговертом грає.

Ясне сонце, білий світ
 Крис пеленою.
 Суне сніжний, суне цвіт
 Темною стіною.

Ні дороги, ні стежин,
 Хоч заплач, не видно.
 Шарпа браму, шарпа тин
 Буревій схидний.

Завертілось, загуло...
 Прогуде до ранку.
 Замете до стріх село—
 Не побачиш ганку.

Г О Л У Б И

Весна надворі. Сонце. Квіти.
 Літають легко сизі голуби.
 В цей день не плакати,—радіти,
 Забути давні спалахи журби.

Голубка сіла на вершечок
 Старого дуба. Голуб-молодець
 Смикнув її крила краєчок,
 Бо був пташиних любоців знавець.

Знайшла голубка порятунок
 В траві густій. А голуб-чародій
 Погнавсь за нею і цілунок
 Вліпив голубці в дзьоба, мов бабій.

А потім гралисі і вертілись,
 Дзьобами міцно зціпившись в одно,
 Злітали, гналисі, знову всілись,
 Немов любилися давним-давно.

Я вірш оцей пишу, бо бачив,
 Як раптом тінь хитнулася в вікні.
 Лишися слізоньки гарячі
 На щоки їй,—здавалося мені.

В житті буває гірко, милі друзі,
 Недоля людська всьому голова.
 А тут, зігнувшись в горі й тузі,
 Навзрид в подушку плакала вдова.

П Т А Ш К А

Подій багато пережито,
 Та думка лине всеодно
 Туди, де зріє буйне жито,
 Як зріло в юності давно.

Там пташка пишна і чарівна
 Розсипала дзвінкі пісні,

Але доріженка мандрівна
 Закрила світ до них мені.

Тієї пташки очі сині
 І помах брів, і сміх лункий
 У серці будять і понині
 Найкращий спогад пломінкий.

П Р И Р В А

Літа, літа... і смутку час
 Поклав на вид мені печаль.
 Лягає прірва поміж нас,
 А в серці жаль, у серці жаль.

В тобі палає рвійна юнь,
 Чуття вирує вогняне.
 Красуня ти поміж красунь,
 Для мене диво неземне.

Чуття свого не передам
 Тобі, жаданій над усе.
 Душі твоєї світлий храм
 Другому щастя принесе.

НА ПОРОЗІ

Усе гаразд—
 Усмішка, поцілунок...
 Душі ж не зрушить вже ні раз
 Чуття гарячого екстаз—
 Брехні відлунок.
 Іди вже, йди—
 Он вітер за порогом...
 Нам щастя разом не знайти,
 У всі краї, на всі лади
 Ведуть дороги.

К В І Т И

У домі пишнім гамір, крик,
 Рясні на віях слізози.
 Вмирає згода, мов квітник
 Зимою на морозі.

У домі пишнім гамір стих,
 Гуде блаженна тиша.
 І слів образливих, гірких
 Злостивість не колише.

І знову щастя розцвіло.
 Запахли квіти ніжні.
 А крику ніби й не було,
 Й з усього стало смішно.

ДОТИК РУКИ

Ти прийшла... Мій розвівся сум,
 І заграли у серці пісні.
 Лине вітру приманливий шум,
 Кличе нас,—ми йдемо, ми одні.

Яке щастя в хвилині оці
 Твого серця відчути вогонь,

Твою руку тримати в руці,
Відчуваючи ніжність долонь!

Світ у мудрощах гинув, зникав,
Пролітали в провалля віки,
Та ніколи не згине в віках
Ніжний дотик твоєї руки.

Б Е З Н А Д І Я

І нині вечір, як і вчора,
Такий сумний, як і колись.
Тебе нема, ти знову хвора,
І світ безжалісно змінивсь.

Спішу до тебе... Серце мліє.
Наш обрій облягає тьма.
Я знаю вже—нема надії,
І вже я сам, і ти сама.

Ні білі ангели в халатах,
Ні піклування лікарів
Тебе не вернуть в рідну хату—
Твій світ змарнів і догорів.

Б Е З Т Е Б Е

Заболіли груди,
Заболіли білі.
Вже тебе не буде
В світі помарнілім.

Зупинилося серце,
І закрились очі.
У смертельнім герці
Вмерли сни жіночі.

Вже тебе не буде,
Спохмурніє небо.
Всюди, всюди, всюди
Буду я без тебе.

Як заплачу в горі,
Будуть перегуди,
Осуди суворі
Підуть поміж люди.

А як не заплачу,
Оsmіють, огудяять,
Язиком сверблячим
Всі жалі розбудяять.

А тобі б ще жити
Квіткою пахкою,
Жити, не тужити
Пташкою легкою.

ВІДГОМІН ВІКІВ

Д. Чубові

Коли присниться степ, повіє духом волі,
Сідаю на коня і їду в даль віків,
І бачу Чорний шлях і валки чумаків,
Кріпацтва лядський жах і плечі наші голі.

Минає довга ніч, на ранок Поле Дике
Біжить у далечінь, в безмежжя степове.
Мовчить самотній дуб, могутня тінь пливе,
В яругах хвощових ні гомону, ні крику.

Нараз мій сивий кінь напряг чутливі вуха,
Рвонувся шпарко вскач, і я вже знов знатому.
У тишу чарівну, глибоку і німу,
Ввірвавсь не хижий звір, а людолов-псяюха.

І я вже не втечу, аркан уп'явся в шию.
 У степ хоробрий кінь без вершника побіг.
 Він вістку понесе, шукаючи доріг
 У зоряні віки, в Полтаву й Коломию.

Невже я ще живу? Копита б'ють у груди .
 То коні яничар вистукують з могил.
 В уяві блиск шабель і золотих вудил,
 І дикий крик орди на мене звідсюди.

Я бачу чисту кров, гарячу і невинну,
 Що ллється у траву з глибоких людських ран.
 Я чую крик татар, я бачу ятаган
 Й атаку козаків, раптову і невпинну.

Дивлюсь на смертний бій, мушкетний і
шабельний,
 Вже трупи без голів лежать уздовж і вшир,
 Мурза тікає в Крим, покинувши ясир,
 За ним женеться страх, холодний і смертельний.

Зненацька чорна ніч на степ упала глухо
 І в темряву густу вгорнула грішний світ.
 А потім з року в рік, без сонця сотні літ,
 Навпомацки пливли Десна, Дніпро, Синюха.

Так снівся мені степ, багатий і роздертий.
 На правім боці лях, на лівім—москалі.
 І хоч поїла ржа мушкети і шаблі,
 Та доля не дала мені в степу померти.

Сьогодні випав дощ і звеселіли трави,
 В коріння струмом бє в віках пролита кров.
 І буйно пророста у зарослях дібров
 Цвітіння степове козацької держави.

І вперше за віки прозріло скute місто,
 Вже синьо-жовтий стяг підносять шахтарі,
 Співають “Отче наш” і діти, й матері,
 І щастя розцвіта над Києвом барвисто.

Втіка від мене сон. Мені так легко жити!
 Сідаю на коня і їду в даль степів.
 Спustoщені вони, та вже лунає спів
 І весело біжить мій кінь білокопитий.

16 квітня 1992

У БЕРЕЗОВІМ ЛІСІ

Притулися плечем до біління берези
 І вгамуй на хвилину боління турбот.

Хай опуститься спокій з небесних висот,
 Від горіння душі хай тебе проторезить.

Час краплиною зник у безжальній безодні,
 Скоро станеш у чергу під браму Петра.
 Пролетіла у безвість звитяжна пора,
 Втихомирілись бурі, гарячі й холодні.

Не жалій, що не все, що так мало для Неї
 Ти створив у блуканнях по світу чужім.
 Вже Вона неухильно буде свій Дім,
 А ти в нього вложив крихту сили своєї.

В Е Ч И Р

Сиві гори звелися під хмари,
 А в долині і зелень, і тиша.
 Тихим подихом вітер ще диші
 У дрімливомутвориві марев.

Довгі тіні зникають у соснах,
 Скоро місяць замріється з неба.
 Ти не стукай у двері. Не треба.
 Їх відкриє самотність незносна.

Сірий смуток всю душу проймає,
 Ти ж не прийдеш, я знаю напевне,
 Не вкоротиш терпіння душевне,
 Бо тебе не було і немає.

Я ЩЕ СТРІНУ ТЕБЕ пісня

Я ще стріну тебе, як єдину, одну,
 Незамінну в віках, найдорожчий мій цвіт.
 І ми підемо в даль, в життєву далину,
 Я для тебе знайду відзолочений світ.

Все життя я блукав по дорогах чужих,
 У біді, в помилках не втрачаючи мрій.
 І здавалось завжди, що ніколи не жив,
 Все шукав по світах образ твій, образ твій.

Бо ти казка моя, бо ти мука моя,
 Яку зناє я давно, яку знаю й тепер.
 Це душа золота, це голівка твоя,
 Твої очі ясні, як прозорість озер.

Ти прийди, появись... Щастя нас не міне
 Чи то вдень, чи вночі, по весні, восени,
 Коли небо в зірках чи, як синь, чарівне
 Будить в серці палкім найчудовіші сни.

Ти прийди, появись... Я чекаю тебе,
 Коли вітер гуде чи лютує гроза.
 Лиш тобі, дорогій, віддаю я себе,
 Непорочну любов, як дитини сльоза.

Я без тебе, мов тінь і холодна й сумна,
 Проживаю свій вік вечоровим життям.
 Де ти, мріє моя, ти єдина, одна?
 Де ти, сонце мое, мій сердечний бальзам?

ВІТАННЯ

Ніні Матвієнко

Вітаю Вас, сумну, маленьку пташку,
 Що бурю мрій у ніжнім серці будить.
 Вітаю Вас і голос, мов комашку,
 Що пролетить, дитяти не розбудить.

Легенъкій спів жвавішає і лине,
 Злітає ввись і стоголоссям в'ється.
 Він про Кубань і поле соколине
 Живим крилом об серце Ваше б'ється.

І раптом ой! розвіється, як вітер,
 Заплаче враз і стогоном проллється.
 Я б слізози Вам палкі рукою вітер—
 Хай серце Вам не плаче, а сміється.

Плачу ж ніяк у серці не спинити,
 І я вже сам услід за Вами плачу,
 Дивлюсь на Вас і, часто горем битий,
 В слізозах не Вас, а Україну бачу.

Встає вона з слабих колін на ноги,
 Земля її у ранах кровоточить.
 Минувши всі диявольські дороги,
 Встає вона, до Бога зводить очі.

Лунає спів про діток-соколяток,
 Про маму й смерть з косою на воротах.
 Чи добрий хтось догляне янголятак,
 Дрібних малят в сирітстві і скорботах?

Знов голос Ваш, суцвіття любисткове,
 Чарує слух. І я сказати мушу—
 Люблию Ваш спів, як сонце світанкове,
 Як ті ключі, що відчиняють душу.

Минає час: година, друга, третя,
 Вже зал встає і плеще у долоні.
 Підносять Вам дарунки, квітів кетяг,
 Прощають Вас з любов'ю у поклоні.

Скінчився спів. І розійшлися люди,
Та довго ще вчуvalась пісня Ніни.
Їм голос Ваш нагрів зболілі груди,
Любов збудив до Матері-Вкраїни.

Спасибі Вам! Бувайте здоровенькі!
Приїдьте знов до нас хоч раз у гості.

.....
Літа, літа, далекі, молоденські,
Лишились там, на калиновім мості.

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ РОЗЛУКИ

1

Ну, що ж? Прощай!
Чи знаєш, де відходиш?
Чиєму серцю шкодиш?
Куди веде відчай?

Я не скажу ні слова,
поради не поможуть.
Нехай вітри ворожать—
Відсіється половина.

2

Життя трясеться вдаль
гарбою на дорогах.
І губиться а тривогах
минулого печаль.

Чи ж можна сполучить
нитки, розірвані безжалісно?
Сумує песик і печально
щоночі скавучить.

3

Вже третій день сльотаве небо
дощем періщить у моє вікно.
Розрад твоїх мені не треба,

тебе не треба вже давним-давно.

Ти не дзвони, не смій, не треба,
не стерплю слів твоїх, як злісних мух.
Мене розрадить промінь неба,
коли впаде на мій сумирний дух.

4

На дорозі нудъга
і авта.
Сіра сірятиня дня.
Вітер берізку зібгав,
і нявка
слізно чуже котеня.
Десь шумить паротяг
і рветься
у сонцем засліплену даль,
скриньок вервежку простяг
і, здається,—
тягне у простір печаль.

5

Тут я і сон,
трава, солома.
А вітер-брат
цилує кущ.
Чимдужч
в норі цвіркун
траву стриже,
тріщить, ляшти.
Мій зір спочив,
де косоріг прорізав вовну.
Мій дім—
краєчок світу,
а небо—
жаль над світом.

6

Минулись давні ворожнечі,
настала щонайкраща з тиш.

Чому ж минає тихий вечір,
 а ти мовчиш,
 мовчиш,
 мовчиш?

Тиша знесилює слух,
 стукає болісно в скроні,
 прагнуть обличчя долоні
 і невпокорений дух.

Тягнеться полозом ніч,
 тіні товчуться до ранку,
 щойно на сірім світанку
 сон прилягає до віч.

Падаю в зоряний світ,
 милуюсь видом русалки.
 Очі, мов ніжні фіялки,
 світять крізь мороки літ.

Добрий вітре,
 бий, бий,
 мене не жалій,
 приведи, доведи
 мене до мене,
 щоб я прозрів
 і став самим,
 самим собою.
 Усе так просто,
 легко,
 неможливо.

Відлітають літа... і на сонці зоріють
 багряно,
 відпливає життя, та ніколи не був я

старим.
Мої мрії, надії, розпуки, незгосні рани
скоро вкриє туман, та помру я в душі
МОЛОДИМ.

10

Моя зоря не згасне у віках,
а де вона, про те спитай у вітру.
Я сліззи їй рукою витру—
nehай засяє у степах.

В Е Ч И Р Н И З О Р И

Прости мої задивлені зіниці,
Очей не можу відвести.
В якім краю родилась ти,
Душі моєї зваби і жар-птиця?

Не скажеш ти, не треба, не питаю,
Не той вже час, не ті літа.
Я вчора знов читав листа
Із світу див, з покинутого краю.

Кривих рядків сумні вечірні зорі
Збудили в серці спалах мрій.
Я б все віддав далекій їй,
Красуні цій, і немічній, і хворій.

Вона така, як ти, палка і юна...
Лиш не тепер, давно колись,
Світила нам небесна вись,
Стежки гаїв вкривала буйна руна.

Прости мої задивлені зіниці,
Очей не можу відвести.
Мов сестри ви, вона і ти,
Душі моєї зваби і жар-птиці.

Д В А В І Р Ш І

М. М. К.

НАД СУЛОЮ

Біла хмарка пливе над Сулою,
 В небі сонце й безмежжя краси.
 Мила мрієчко, глянь—над водою
 Похилились прадавні ліси.

Мила мрієчко, згляньсь наді мною,
 Любих спогадів світ прояснни,—
 Облягає степи пеленою
 Затуманений зір сивини.

Там волошки у житі на радість,
 Пліне пах буркуну й полину,
 Моя втіха, і щастя, і святість,
 Журавлем звеселя далину.

Я відкрию і вікна, і двері,
 В пору снів прилітай через них
 І лягай, процвітай на папері,
 Мила мрієчко днів золотих.

С Е Р Ц Е

На сонці теплім у садочку
 Пишалась цвітом вишня біла,
 Хрущі гуділи, мов дзвіночки,
 Бджола у цвіті крала гріла.

Помалу день минув весняний,
 Спустила сутінь довгі шати.
 Мене вже кликав сон бажаний,
 І я вернулася до хати.

Вночі і справді сон приснivся,
Та не в садочку,—на Подолі...
Вже день на світ благословився,
Я йду стежиною поволі.

Зелений гай до неба звівся,
Он греблю перейшли дівчата.
За ними пісні чар розлився,
Любові чаща непочата.

Та це ж Лубні мої хороши,
Сула-Царівна котить хвили—
Їх сріблом вітер припорощив,
Над ними птиці яснокрилі.

Іду, іду,—назустріч люди.
Я так люблю їх і вітаю!
А серце б'ється, гріє груди,
Почувши трель пісень із гаю.

Вже берег ось. Пірнаю в хвили.
Різка вода мене лякає.
Ой, хвили, хвили мої милі,
Чудовий сон умить зникає.

Лежу німа, не ворухнуся,
Не знаю, де я, що зі мною,
Нечу серця, не проснуся,
Чудуюсь млою чарівною.

Аж гульк!— веселий промінь
Упав на світанкову шибу,
Услід за ним пташиний гомін
Збудив за вікнами садибу.

І чую я,—тремтить слізою
Душа в мені, осиротівши—
Лишилось серце над Сулою,
Її навіки полюбивши.

І хвилиль, кличе нас додому,
Мене з душою-сиротою.

Того не звідати нікому,
Як серце плаче самотою!

х х х

Спливуть весняні дні за днями,
Та з України йтимуть луни,
У грудях будуть рвати камінь
Тонкі душі моєї струни.

ДОВГОЖДАНА ВІСТКА

Так легко мріяти, писати,
Хоч все описано,
                        промріяно давно...
Вкривають землю срібні шати,
Гудуть вітри в моє вікно

Ой вітре, вітре, буревію,
Мій свідок зблуджених доріг,
Світанок сонцем рожевіє,
Стражденний люд
нарешті переміг.

Журба і радість, і тривога—
Усе сплелося,
                        розплি�вося по степах.
Зайшла у кут сліпий дорога
Для тих, хто сіяв
                        і посіяв в серці страх.

Ой вітре, вітре, буревію,
Ти в мене найдорожчий гість.
Ти через гори, через море
                        вісті віяв,
Приніс мені жадану вість.

Я опустився на коліна,
 До неба руки звів, моливсь.
 Мені ввижалась, посміхалась
     вільна Україна,
 Мене вітала, мов питала:
 “Чому ти, сину, так
     так далеко заблудивсь?!”

ПРОХАННЯ

*Не для людей, тієї слави,
 Мережані та кучеряви
 Оці вірші віршую я.
 Для себе, братія моя!*
 Т. Шевченко

О земляче, прости за вірші,
 За переливи суму й журби.
 Ця краса випливає з душі,
 Як на крилах легкі голуби.
 Ця краса випливає з душі...
 О земляче, прости за вірші!

Вірш пісенний думок веремію
 За собою в житті полиша.
 Я жартую, сміюсь і радію,
 Прагне радощів спрагла душа.
 Та крізь сміх пробивається біль,
 Віс в душу глуха заметіль.

Все життя перебитим крилом
 Пролітає, пливє в небуття.
 Віс вітер чужий за вікном,
 У минуле нема вороття...
 І так тоскно, так сумно кругом,
 Віс вітер чужий за вікном.

Тільки думка, як птиця стрімка,
 Милій спогад, як вітер прудкий,

Тільки мрія, як пісня дзвінка,
 Будяť в серці вогонь палахкий.
 І тремтить на папері рука,
 Лине співу шумлива ріка.

О земляче, прости за вірші,
 За переливи суму й журби.
 Ця краса випливає з душі,
 Як на крилах легкі голуби.
 Ця краса випливає з душі...
 О земляче, прости за вірші!

НЕ ЗНАЮ ВАС

Талочці Р. (Н.В)

Не знаю Вас, а йду, як тінь, за Вами
 В казковий світ, що манить, як блакить.
 Лягає поле, вкрите васильками,
 Під ноги нам лягає і шумить.

Люблю я Вас, як музику світання,
 Як подих вітру в райдужнім саду,
 Як потиск рук у час спіткання,
 Як відблиск сонця в золотім меду.

Люблю Ваш погляд—мавки лісової—
 І голос Ваш бархатний і живий,
 І порух рук, що рани серця гоїть,
 І усміх Ваш неземно-чарівний.

Я вірю Вам, хоча ще жодне слово
 Не зрушило Вам уст, та знаю я—
 Надія дозріва невпинно і чудово,
 Вже скоро вдарить дзвін—любов твоя!

Зачервоніють маки, і не Ви вже,
 А ти заломиш руки й розведеш,
 Й, у згоді гарну голову схиливши,
 До серця в млості палко припадеш.

Не знаю Вас, а йду, як тінь за Вами
 В казковий світ, що манить, як блакить.
 Лягає поле, вкрите васильками
 Під ноги нам лягає і шумить.

У МОРІ

Пливу, пливу... А море грає,
 Крижані бризки б'ють лице.
 Лиш бачу хвиль холодні зграї
 Та біле чайчине крильце.

Не плач, не плач, о чайко мила!
 Я ще знайду в собі снаги.
 Чи ж понесеш на чистих крилах
 Рятунку вістку там, де вороги?

Щасливий той, хто друзів має
 У час такий, в негоди лютъ.
 Ваш біль їм серце крає-крає,
 Вони не камінь, руку подадуть.

Пливу я сам. Не бачу друзів.
 Чи є вони, чи мо' перевелись?
 Лиш тьма лежить на виднокрузі
 Так і тепер, як і колись.

Спадає ніч... А море грає,
 І коло зводиться кільцем.
 Все б'ють і б'ють гребні безкраї
 Вже зникло чайчилне крильце.

Та ніч не вічна. Море втихне.
 Засяє берег в сонці золотім.
 Ще прийдуть друзі. Щастя їхнє
 Є щастям їхнім і моїм.

1963

З А Й М И Щ Е оповідання

Сестрі Галі

Уже минає двісті літ,
 Коли повище від боліт
 Тут поселився Черепуха.
 Якась мені не знана скруха
 Загнала предка моїого
 У степ родючий одного.
 В яру дзюрчала невеличка,
 Вся повна риби й раків річка,
 На південь весело лилась,
 А з нею окунь і карась.
 Минув чи рік, чи два недаром,
 Як вже і рядом, і за яром
 Росли на віддалі хатки...
 Прийшла весна, прийшли святки,
 Зійшлися люди в час тривалий
 І хутір Займищем назвали.
 Сім верст ходи до Ярошівки,
 Села старого і домівки
 Поета Горленка, що славив
 І добрим словом уласкавив
 Шевченка й Гоголя Миколу.
 Як душу маєте не кволу
 Й цікавість до краси століть,
 За Ярошівку сміло йдіть
 П'ять верст широким битим шляхом
 З дубів незміряним розмахом.
 І ось вони вас привели.
 Душа зігріється, коли
 Побачите красу степів.
 Немає красивіших слів
 За слово красне Тростянець,
 Полон закоханих сердець,
 Маєток воєвод козацьких,
 Павла й Данила Скоропадських.
 Але повернемось в минуле,
 Коли козацьке серце чуле
 Злягло під молотом царів,
 А вільний люд у злидарів
 Було обернено царями.

Тоді один між владарями,
 Кулябка, звісний багатир,
 Який любив горілку й пир,
 Поїхав десь за Суми в гости
 Й, у карти гравши пораз шостий,
 Програв собаку, виграв хлопця,
 Привіз до себе за службовця—
 Поля об'їхати щоранку...

Одначе, скоро наостанку
 Звільнив його, бо вийшла воля,
 Але та воля, як сваволя,
 Лишила парубка без даху,
 Без праці й хліба бідолаху.
 Тоді шепнув хтось Черепусі
 Й його Улиті щебетусі
 Прийняти хлопця до дочки,
 Бо був до праці беручкий.
 Отак у рід мій займиський
 Ввійшов добряк нехутірський,
 Мій прадід з роду кріпаків,
 Що потім легко збагатів.
 Ніщо не є у світі вічне,
 І за правління рахітичне
 Прийшла загибель на царів.
 Здавалось, волі час назрів...
 Зоря світила ясно з неба,
 Але прийшов новий Загреба
 З трущоб немитої Росії,
 Хижак монгольської стихії,
 Модерні ланцюги вчепив
 На мирний люд плодючих нив.
 Однак і він боявся зриву,
 Що міг вулканом пронестись,
 Як вже було не раз колись.
 Тому й пустив зерно надії,
 Щоб люд снував солодкі мрії
 Про краще, нетрудне життя.
 В той час прийшла нова стаття
 Про українську мову в школі,
 У війську, урядовім колі,
 В бюрі, театрі, ще й у суді,
 Нехай говорять нею всюди.
 Укази позникали царські,

У перше діти займищанські
 Читали рідні букварі,
 А неписьменні трударі
 У старшім віці за перо
 Взялися. Справді ж, за добро
 І право, згублене в віках.
 Мужніла сила, гинув страх,
 Коли народ розправив плечі
 Міцні, широкі, молодечі.
 В ту пору був я школярем
 І без всутужених проблем
 Закінчив школу займиську,
 Пізнавши мудрість хутірську.
 Пізніше вчився в Ярошівці
 Й, нарешті, в жаданій Дмитрівці,
 Вона Батия знала й татараву,
 Старіша майже за Москву.
 За нею Бахмач, далі Крути,
 Батурин давній, незабутий...

* * *

І от іде школяр до школи,
 Бадьорий, свіжий, як ніколи.
 Іде із Займища у поле
 Зелене, буйне, ясночоле.
 Дорога стелиться у світ,
 І кожна пташка шле привіт
 Людині, звірові в пашні,
 Пісні щебече запашні.
 Хававка в житі перепел,
 Колись у цих краях орел
 Ширяв у небі поміж хмар.
 Тепер вимірює школяр
 Щодня дорогу до Дмитрівки,
 Гартує розум для мандрівки,
 Що скоро поведе в світи,
 Щоб долю й щастя віднайти.
 Ось перехрестя роздоріжне,
 В чотири сторони розбіжне,
 Праворуч хутір, вліво ліс,
 До лісу стежка наускіс.
 І вже за двоє-троє гін

Швидку ходу спиняє він.
 Якихось кроків може сорок,
 Де лише вночі буває морок,
 Давно лежать в могилі вбиті,
 В могилі Шведській, земляній,
 Забутій, лисій сумній,
 Козак і швед, та ще й москаль.
 Давезний час, і вже не жаль
 Вояків цих, в бою упалих,
 Людині днів згорьованих, оспалих.
 Одначе, думка ще жива...
 Отут росла густа трава,
 Козацькі коні випасались,
 В ставках побічних напувались.
 Найближчий в Займищі, в яру,
 Гасив їм спрагу у жару,
 Коли вони з тяжкого бою
 Ішли пізніш до водопою.
 Ще Черепуха тут не жив,
 Коли снувалось диво з див:
 Тут шлях без шляху пролягав,
 У диких зарослях гущав,
 Через Батурин, Бахмач, Конотоп,
 Де маршем, риссю чи в галоп,
 Ішли козацькі рвійні лави
 Аж до Ромнів, Прилук, Полтави.

Задуманий, в журбі похилий,
 Стоїть школляр біля могили.
 За нею звіддаля в цю мить
 Ліс Рубанський цвіте й шумить.
 За ним Ліски, похмурий хутір,
 Бо їх хатки вкриває сутінь.
 За лісом Щуча Гребля вас чека
 З ставком широким, як ріка...
 Та годі мріяти. Пора
 До школи йти. Дрімна журба
 Зродилася вчора, як історик,
 Палкий промовець і риторик,
 Полтавську битву зображенів,
 Петра й Мазепу називав,
 Петруху довгим і дволиким,
 Але ні разу не великим,

Мазепу ж славним і звитяжним,
 І визволителем відважним,
 Що на тирана вів полки,
 В боях рішучий і палкий.
 Блудна Москва ще відчувала
 Вагу прозрілого васала,
 Вона забути не могла
 Ударів Симона й Павла,
 Не всі святині руйнували
 Лукава відьма і зухвала.
 Ніхто не знав, що скоро Сталін
 Мазеп, Шамілів перестане
 Терпіти, замкнутий в Кремлі,
 Петруху витягне з землі,
 На п'єдестали знов поставить,
 А про Мазепу лиш лукавить.

І знов дорога вдаль біжить,
 Думок снується ніжна нить.
 І вже не може бути гірш,
 Коли накльовується вірш.
 Тоді не буде ні граматик,
 Ні фізик, хемій, математик...
 Школяр за школу, у кущі,
 Іде, дописує вірші.
 Один із них дозрів пізніше,
 Коли прийшла пора певніша:

Шведська могила

Дорога колісна,
 Курган малий ліворуч,
 Тополь рядочок поруч,
 Вже зелень кинула весна
 На поля край праворуч.

Он зліва гай шумить,
 Біллям берізок манить,
 Весінній верх багрянить...

І ви спиняєтесь на мить
Зблизька курган оглянуть.

Хто в цій могилі спить?
Москаль? Козак? Шведчина?
Тяжка, сумна родина—
Німа, не чус і не снить...
Над нею пісня журавлина.

Ідилія нудна:
І сліզи, і зажура,
І даль степів похмура...
А де ж вулкану глибина
І смерть на ворога понура?
А де ж смертельний меч
На кволість і покору?
На долю злу і хвору?..
На синю далеч порожнеч
Спускає ворог штору.

О Земле пломінка,
Віків земних окраса
І біль душі Тараса,
Пророчі роздуми Франка,
Дарунок неба й часу!

Як австралійський буш.
Ти гинеши у пожарах,
То зеленню у хмарах
І цвітом невмирущих душ
Ряснієш, мов у чарах.

Народе мій байдужий!
Невже гряде година,
Мов пісня лебединя?
Невже ти вже недужий,
Недужа й Батьківщина?

Н О Г И

спогад

Холоне серце, як згадаю
 Про ноги босі у стерні.
 Так страшно робиться мені!
 І я в душі тремчу безкраю,
 Хисткі думки перебираю
 І бачу, ніби на картині:
 Штанці в латках і ноги сині
 В ріллі, в піску, у хащах гаю,
 В росі, в болоті, в крапиві,
 Курчата на червоних літках
 І ступні в ранах, ледъ живі,
 Солодкий сон на сірих свитках,
 Коли у полі в хмарну ніч,
 Жбурнувши втому з утлих пліч,
 Ми пасли коней вороних.
 А сині ноги? Ми про них
 Крізь сон не знали і не чули.
 Вони ж про нас давно забули,
 З-під свиток простяглись в траву
 І задубіли знічев'я.
 Любивши говірку братву,
 У ніч таку не раз і я
 І жарти слухав і пісні,
 Які не сняться й уві сні.
 Коли ж гасилися вогні
 І сон казки щептав мені,
 Я швидко забував про ноги
 І в сні губився від знемоги.

Кімнати дві для вчителів
 Та коридор і зала гола.
 Оце ї уся тодішня школа.
 За нею невеличкий хлів
 І нужник, збитий із дощок,
 Паркан довкола і тополі,
 Бляшаний дах, малий садок...
 Почався рік, а я у полі
 Топчу ріллю за бороною
 Або нерівною хodoю

За кіньми ледве волочусь.
 Мене привіз сюди дідусь,
 До праці милої привчав -
 Мені десятий рік минав...
 Коли ж верталися додому,
 В ногах я чув болючу втому.

Тоді ж, по маминій вечері,
 Коли вже курі білопері
 На сідалі нічнім поснули,
 Щоб знати більш про день
     минулий,
 Я миттю вибіг на дорогу,
 Летів до хлопців, мов спрожогу.
 О дивні, дивні мої ноги!
 Тепер без болю і тривоги
 Несли мене, немов стрілу,
 Велику яму і малу
 Долали, ніби й не було
 Її на стежці чи дорозі.
 Аж ось і хлопці вже на розі,
 На вигін збіглися за мить.
 Один говорить, той кричить,
 І всі лепечуть лиш про школу,
 А я припрошу ю Миколу
 Усе доладно розказати.
 I ось Микола мій завзятий
 Мене до сліз розворушив:
 "Така учителька хороша!
 На ній розпрочудова ноша,
 А як говорить преласково!
 Як тихо, голосно і жваво
 Оповідала про Тараса!
 (Це є у нас такий поет!)

Сміялась, рюмсала вся класа...
 Його малюнки і портрет,
 I все, і все таке, як в нас.
 А виростав малий Тарас
 Отак точнісінсько, я к м и.
 Ховавсь від світу в бур'янах,
 Бо був з кріпацьких сіромах,
 Світив подертими штаньми
 I бігав босий, я і ми.

Але учився він охоче,
 Сидів над книжкою до ночі
 І славним став на цілий світ,
 Лишив для нас він Заповіт
 Учитись, думати, читати...
 Проклятий цар його за грathi
 За правду й вірші посадив..."

Була для мене дивом з див
 Вечірня розповідь Миколи,
 І серце кликало до школи.

На ранок діти, ніби бджоли,
 Гули, вертілись біля школи.
 Так ось яка учителька моя!
 До мене йде, моє ім'я
 Вже знає. Каже йти за нею,
 І я з завзятістю всією
 Спішу-спішу, щоб не відстати.
 Мене завівши до кімнати,
 Розмову починає гречно,
 Приємно, дружно і сердечно.
 А я покірно перед нею
 Стою з наїvnістю своєю,
 Дивлюсь на неї, як на диво.
 Вона ж ласково і чутливо
 Говорить про вчорашній день,
 Про жмут проспіваних пісень.
 Про те, чого і як навчилися...
 Та ось з задуманим лицем
 Пита: "Чи будеш продавцем
 Книжок, паперу, олівців?
 Сказали діти,—в школі цій
 Найкраще можеш рахувати".
 Засяяв я від щастя:
 "У мене все-усе продасться!"—
 Сказав і стримано замовк...
 У неї очі, наче шовк...
 Невільно опустила їх,
 На ноги глянула мої.
 Мій чобіт, дідів, довгуватий,
 Йї увагу привернув.
 Таку цікавість я збагнув,

І, гордий власністю чобіт,
 Про кілька їх старих приміт
 Я шанобливо оповів—
 На це не бракувало слів:
 “Як бачите, обидва праві,
 Халяви довгі, недіряви
 Далеко за коліна йдуть.
 I тут не в тому справжня суть,
 Що в них пірнають мої ноги,
 А в тім, що не топчу дороги,
 В сліту, босоніж, до знемоги,
 Коли дощі її заллють,
 Як небо вкриє каламуть,
 Бо вже ці чоботи м о ї...
 Дідусь і тато їх мені
 Подарували по одному...
 Ходжу тепер не завжди босий,
 А вже заноситься на осінь“.

Шкільний дзвінок дзелень-дзелень,
 Науки розпочався день.
 Учителька нашвидкоруч
 Дає мені до краму ключ.
 I я, схопивши шаньку в руки,
 Спішу до залі і науки.

Отак у Займищі малому
 Кінчав я школу початкову.

Сім верст ходи до Ярошівки,
 Щодня туди, щодня назад.
 Три роки школи невпопад
 У пору голоду й мандрівки
 Морили ноги і легені,
 Коли бувало маловчені
 Малечу вчили вчителі.
 Мої задавнені жалі
 Ще й досі в серці тихо тліуть,
 Та я не можу й не посмію
 Тієї школи заганьбити,
 Бо там уперше в гожий день
 Відчуло серце сумовите
 Велику тягу до пісень

І вже напевно й поготів
 Любов гарячу до віршів.
 І я завдячую ногам,
 Які мене носили там,
 Які носили й у Дмитрівку,
 Де вперше стали на бруківку.
 Чи сніг, чи дощ, чи літня спека,
 А ця доріженька далека
 Ногами крилася щодня.
 В той час ми рвались до знання,
 І забувалася стерня
 І дика в полі біготня.

Роки спливли у тій Дмитрівці,
 Як сніг веселий із горбів,
 І ми вже на старій бруківці
 Старого Києва... Зігрів
 Він душі наші, а не ноги.
 Його стежки, його дороги
 Ми протоптали без чобіт.
 І я уклінно шлю привіт
 Моїм спортивним черевикам,
 Які давно уже згнили .
 Без них освітньої хвали
 Не знав би зроду я й довіку.

У сніжнім грудні, в сороковім,
 Летів мій поїзд до Москви,
 В години пізні, присмеркові
 Останні диму рукави
 Пустив у небо і завмер.
 До війська звозив з України
 Синів козацьких добру зміну
 Всевладний, грізний есесер.
 І ось уперше я в Москві,
 З якої лиха вікові
 Розносив вітер по землі,
 Душив народи у петлі.
 Два дні мене носили ноги
 По всяких дивах-дивовижах,
 Хоча й по площах по розлогих
 В той час гуділа хвища хижая.
 У Третьяковській галереї

Я бачив—Грозний душить сина,
 А в підкремлівськім мавзолеї
 Лежить зачохлена людина.

Теліп-теліп, і поїзд їде,
 Два тижні клига за Урал.
 А я читаю то журнал,
 То вголос рідну “Енеїду”,
 З Енесм плачу і сміюсь.
 А побіч то якийсь дідусь,
 То хвацькуватий лейтенант
 Регочуть, хоч не чули й слова
 Полтавського в своїй землі.
 Для них я хлопець, а не франт,
 І запашна вкраїнська мова
 Цвіла, мов квітка на стеблі.
 Пробачте, я забув про ноги...
 Вони, скажу вам, без підмоги
 Злягли й дрімають на мішку.
 Пройшовши путь в житті важку,
 Вони, здається, чи не вперше
 Відчули спокій на два тижні.
 І я, іх вволю розпростерши,
 Заснув у позі дивовижній.

Урал, Урал... І море снігу.
 Сухий мороз. Чужа зима.
 Росії не ввібрати в книгу,
 Вона півсвіту обійма.
 Біgom, біgom—війна не жде!
 Я знов біжу, я знов у школі.
 Війна гряде, війна гряде!
 Росії мало України,
 Для неї замалий Сибір.
 Вона до смерти, до загину,
 Як вічно невситимий звір,
 Летить смертельною змією,
 З усіх сторін, з усіх орбіт
 Летить за жертвою своєю.
 Тією жертвою

є світ.

А ми дивилися на неї,
 І нас проймав глумливий страх...

Вона ж на глиняних ногах!
 А світ боїться мумії цієї?
 Бо що вона без нас і ханіг?
 Стара бабуся при дорозі?
 Чи черепаха на морозі,
 Що ноги вперла в білий сніг?
 Не знали ми, що світ прадавний
 Свої вже губить хоругви,
 Що він хоч сильний і державний,
 Але не має голови.

СМЕРТНА БАЛКА

Закурів сніговій,
 Криє Чуту, Вербівку і Валки...
 Люботин, Огульці
 Ледве дишуть від стужі всю ніч.
 Вже не підуть у бій
 І не вийдуть з глибокої балки
 Ці безвусі бійці,
 Не відкriють зморожених віч.

Сніг лягає на балку, мов сіть,
 Криє трупи людини простої.
 Хто не знає жахливих страхіть,
 Не читає хай вістки лихої.

Визволитель вертався назад,
 Гнав на захід зеленого змія.
 І під гул польових канонад
 В тужнім серці скресала надія.

Сяє радість з просвітліх очей,
 Всі дороги запруджено людом.
 Зустрічають жаданих гостей,
 Ніби з неба дароване чудо.

“Вам тут добре жилось, не в снігу.
 Бач, як сяють обличчя веселі!
 Ми ж за Землю б'ємось дорогу—
 Зникли в далях зелені шинелі“.

Йдуть в атаку звітяжні бійці,
 Йдуть в атаку на кулі у груди .
 “Прощавайте навік, Огульці!
 Прощавайте згорьовані люди!

А як ніч залягла за вікном,
 В кожні двері вривалися гості:
 Дикий Смерш, комісар, виконком...
 Часточувся за яром і постріл.

Смерш ускочив у села, мов хорт,
 Кожну хату обнюхав печальну.
 “Хто він був? Визволитель чи чорт?”
 Діти в мами лякливо питали.

Він зганяв на майдани мужчин,
 По сімнадцять було їм в ту пору,
 День чи два муштуравав і учив,
 Споряджав на зелену потвору.

“Нехай ворог загине страшний!”—
 Комісар перед хлопцями крикнув.
 Впала тиша на поклик гучний
 Тільки в задніх рядах хтось кахикнув.

Комісар, мов той звір, заричав:
 “Хто бухикає там? Що за зрадник?!“
 Вийшов з ряду хвацький парубчик,
 Не брехун, не мудрун, не вигадник.

“Ця рушниця стара аж на трьох,
 Не здолати нам змія страшного.
 Його кулі свистять, мов горох,
 З автомата смертельно-рвучкого“.

Не вжахнувся верткий комісар,
 Скерував на ряди очі косі:
 “Цей солдат не крутій, не бунтар,
 Не помре й у фашистськім горосі!

А коли боягуз чи крутій,—
 Комісар прокричав наостанку,—
 А коли побоїтесь йти в бій,
 То дорога одна—тільки в балку!“

Мертвa тиша скувала ряди,
 Кожен знов, хто лежить у тій балці.
 Всюди смерть—хоч іди, хоч не йди
 Як не вдень, то вночі або вранці.

До Полтави чотири йшли дні
 Без спочинку, без сну і без їжі.
 Там їх стріли ворожі вогні,
 Штурмували есесівці хижі.

Утікали лиш ті, хто вцілів,
 Від Полтави до Білого міста.
 А як ранок утретє зблілів,
 Добігало до Валок їх триста.

Тут їх стрів комісарський вогонь.
 “Земле рідна, прийми наші душі!
 Змії пруться за нами вдогонь,
 Перед нами завили катюші!“

А коли вже розвіявся дим,
 Їх зігнали до дикої балки.
 Вітер віяв сніжком молодим,
 І ридали на віддалі Валки.

Знов почули розмову ніому
 Юні в страсі німім побратими.
 Підійшов аж над яму саму
 Головач, що з бровами рудими.

“Тут постріляні руси в снігу...
 Нам служили незмінно і вірно,
 Боронили Европу Нову...
 Послужіть же і ви нам покірно!

Їхні трупи в ярусі лежать,
 Їм підвєстись на ноги несила,
 Їх чекає свята благодать,
 Поховаємо ж їх у могилах!“

Не посмів не скоритись ніхто,
 Чорна смерть пролітала над ними.
 І було їх п'ятнадцять і сто,
 Молодих, живучких побратимів.

Вже останній спустився у яр,
 Вже передні підносили трупи.
 Раптом вибух! Пекельний пожар!
 В них впиналися кулі, мов струпи.

Звився в небо пронизливий плач:
 “Рідна мамо, не хочу вмирати!”
 Щось у балку гарчав головач,
 Торохтили униз автомати.

Божевілля зі снігом сплелось.
 Скільки крику було, скільки крові?
 Ось востаннє зайойкав ще хтось,
 І вже трупи лежали готові.

Пролилося, розлилось море сліз
 Материнських у чорному горі.
 Реготав у Берліні харциз,
 І казились в Кремлі людомори.

“Де ж ти був, українче, в той час?
 Чому рвуть твоє тіло заблуди?
 Невже дух у віках твій погас?
 Чи скололи в снігах твої груди?”

“Я усюди бував, та не чув
 І не знов, не відчув і не бачив.
 Я безкрилим Яремою був,

Жив німим і глухим, і незрячим.

Я учився, як мокре горить,
Бо служив віковічним забродам.
Коли ж волі світилась блакить,
Сам себе воював у незгоді“.

Сором серце випалює вщерь,
Геть у землю скеровує очі.
Де ти ходиш, заблукана смерть?
Чом життя моє в муках волочиш?

“Говори, говори, докажи
Цю подію страшну без відчаю!
Друже мій, ти її збережи:
Їй нема ні початку, ні краю!“

Довідка:

Лютий 1943 року.
Есесівці, перекинуті з
Франції на Східний
фронт, швидким темпом
ішли від Полтави до
Білгороду. Полонених не
брали.

ЗА СОКАЛЬСЬКИМ КОРДОНОМ

Замість рецензії на книгу
спогадів “Калиновий
міст“ письменника
Володимира Барагури з
Яворівщини.

Промайнула утіха весни,
Віддзвонили Великодня дзвони.
Давні болі, розпуки і сни

Раняль душу, мов дикі дракони.

Вчитель Вольбар до кляси зайшов,
Ми безмежно його шанували.
Він був майстром чудових промов,
Мав талан до наук небувалий.

Ще хвилина минає чи дві,
Ми готові читати завдання.
Сяють очі веселі й живі,
Анітрохи немає вагання.

Це питання найлегше з усіх—
Власний опис Великодня вправний.
Тут і святість, і радість, і сміх,
Зрідка регіт гучний, неугавний.

Ось бурмоче “Кобиляча смерть“
Нудний опис яєчок і паски.
Потім сміху було круговерть,
Коли Зердик читав про ковбаски.

Знов учитель очима повів
По щасливих і юних обличчях,
Вибира з лісу рук і голів
Настю Турську з країв пограниччя.

Ми вже знали напевно, чому
Вчитель вибрав читця з того краю.
Знає той, хто любив Холмщину,—
В Грубешівщині інші звичаї.

Вона славилася добрим знанням
Учениць наймудріших у школі.
В ту хвилину й не снилося нам,
Що заплачено скоро від болю.

Настятико на ноги звелась,
Але зошиг її був закритий.
Подив ляку війнув серед нас,—
Її голос трепетів сумовитий.

Дрібно губи безмовні дрижать,
Скоро сльози заллють юне личко,
Ніби горя тяжкого печать
Душить Настю ставну, невеличку.

Схаменувся учитель чуткий,
Себе гудив за вибір невдалий.
— Може маєте голос хрипкий?
— Може зошит забули писальний?

Відвічала кивком голови,
Нам здавалось,—їй сили не стане.
Все ж здобулась на дух вольовий:
— Я не мала Великодня, пане!..

Вчитель ніжно рукою трясе:
— Може сталося в родині нещастя?
— Оповісти я можу про все,—
Втерши сльози, промовила Настя.

Тут ми всі обернулися в слух.
Зазвучав Насті чулої голос.
Нас єднав дружби юної дух,
Сильний, буйний і повний, як колос.

II

Слухай, друже, це слово гірке,
Понеси його в світ, понад світом!
Він глухий на нещастя жахке,
Він живе не твоїм заповітом.

— Як щороку, все наше село
Готувалось Великденъ стрічати,
У неділю до церкви прийшло
Божий харч і паски посвящати.

Раптом грекнув пронизливий рев
Поліційних сирен із-за рогу,
Ваговози тяжкі з-за дерев
Гуркотіли на церкву спрожогу.

Наперед випускаються пси,
 А за ними йдуть шоломи чорні.
 Боже правий, помилуй, спаси!
 Прутъ кракуси з плугами проворні.

За плугами гудуть спихачі,
 Було видно ще й борони гострі.
 Враз жіночі й діточі плачі
 Пронеслися у збуджений простір.

Зойкно плакали люди старі,
 Коли бито священика в ризах,
 Коли били його жандарі,
 Запихали в карету харцизи.

Загарчали найжені пси,
 Нас від церкви псарі відганяли.
 Їх ніхто не благав, не просив,
 Ми з наказу на віддалі стали.

Ось кракуси зіскочили з авт,
 Офіцер поділив їх на групи.
 Вже лежали сокир і лопат,
 Ланцюгів і гаків цілі купи.

Взявши кайла й лопати до рук,
 Шмигонули на цвінттар кракуси.
 Скоро чути було грюк і гук,
 Наші ж люди стояли, як гуси.

Розриває кракус могилки,
 Викидає з могил домовини,
 Трощить в друзки хрести і кістки,
 Тягне плити з застиглої глини.

Інша група вдалась до ікон,
 Заплююала всі святощі й книги.
 Так топтали наш Божий закон
 Божевільні, лакузні сновиди.

Наших святощів купа лежить,
 Ось вогонь загорівся змісю.

Знявся лемент благання за мить,
Рятувальники бігли до неї.

Іх зустрів зимний дотик рушниць,
Гостре вістря ворожих багнетів.
Люди падали боком і ниць,
Не хотіли попасті в лабети.

А над ними то леза шабель,
То канчук, то свистіння нагайки .
Крутить пекла блазна карусель,
Повна крику і сварки, і лайки.

Відігнавши людей від святынь,
Наставляють кракуси драбини,
Поглядають на куполів синь,
Виливають злоби жовчні кпини.

Ось вилазить на спадистий дах,
Закидає на бані мотуззя,
Ворохобиться краківський лях,
Майстер лиха і горя, й безглуздя.

На веління шляхетських мармиз
Ваговози мотуззя сіпнули .
Бані падають з гуркотом вниз,
І регочуть кракуси сутулі.

Спихачі, підкотившись впритул,
Розіпхнули приречені стіни.
Чувся гуркіт і гамір, і гул—
Повалились на землю руйні.

Все до решти грузькі спихачі
До дороги, на край, відіпхнули.
Заорали під плуг орачі
Все подвір'я церковне, минуле.

Зволочили . Пустили вали ,
Трамбували важкою вагою.
Офіцер їх за труд похвалив,
Ніби рані безглуздя загоїв.

Аж надвечір кракуси і пси,
Спорядившись в далеку дорогу,
Їдуть з двору вбезлад, навскоси,
Забирають Отця до острогу.

На коліна попадали ми,
Посилали молитву до Бога,
Святу землю кропили слізьми
І покари просили на погань.

Дехто лишки з руїн вибирав,
Прикладав до грудей святі речі.
Вже надходила ночі пора,
Залягав над селом пізній вечір.

Хоч переказ добіг до кінця,
Та страхіття дзвеніли ще в вусі.
Нам третміли зболілі серця,
Ми ридали, ридала Настуся.

III

Десь приїхав додому кракус,
Цілував і дітей, і дружину.
- Де це їздив так довго татусь?
Де засажив і руки, і спину?

- Чому в сажі твоя голова?
Чом на лоба вчепив собі роги?
Чому холод у душу сплива?
Чом неструмно тримтять твої ноги?

Та не падає духом кракус,
Йде до шинку сумління залити.
З забуття пробудився Ян Гус,
Йде за ним, пеленою повитий.

Він блукає за ним у віках,
Вічний свідок чумної стихії,
Всюди бачить блюзнірство і жах
І Берліну, й Варшави, й Росії.

Ой кракусе, кракусе, кракус,
Злої волі лихе відгоміння,
У багні гріховинних спокус
Загниває твоє підкоріння.

Подивися на захід, на схід—
В чистім небі снують блискавиці.
То вивідує недруг твій слід—
Чи то твій, чи то мій—без різниці.

ЛУБЕНСЬКА ПОЕМА

Присвячую Пані Марії М.
Ковшик—її дітям і внукам на
спомин.

О мудра, о шляхетна Пані,
Я бачу, ніби на екрані,
Терпіння Ваші й доброту,
Душі бездонну гіркоту,
І днів згорьованих надії,
І милі задушевні мрії,
Що вітром рознеслись в степу.
Отак, як в ніч глуху й сліпу,
Зникають зорі поміж хмар...
Ваш серця пломенистий жар
До щастя прагнув, і тоді,
Бувало, в горі, у біді
На день чи два урізnobіч
Щезала горобина ніч.
Світилась радість над Сулою
І чародійною рукою
Зганяв журбу з ясних очей,
Робив легким тягар грудей
Той невидимий чародій,
Що, всупереч недолі злій,
Веде людей в житті земнім,
У світі власнім і чужім,

Веде, за руку мов дитину,
 А Вас, як бідну сиротину,
 Я сиротиною назвав
 Уперше Вас без ясних прав,
 А щоб усе було при місці,
 Ми поведемо мову й вісті
 Про те, що спогади підкажуть,
 Поему цю букетом зв'яжуть.

ЛУБНІ

I

У першій християнства рік,
 Де від Дніпра неподалік
 Сула між хащами лилась,
 На верхніх схилених Валах,
 Де бився з ханом Святослав,
 Князь Володимир заснував
 Фортецю проти східних орд,
 Які з зухвалости й погорд
 До хліборобних християн,
 Нащадків степових слов'ян,
 Ішли навальною війною,
 На мури дерлись сараною.
 Фортецю князь назвав Лубнями,
 Чомусь не Верхніми Валами ,
 Які на диво збереглись,
 Стоять тепер, як і колись.
 В віках немало див бувас.
 Читач цікавий, певно, знає,
 Як пильний правди слідопит,
 Що ці вали позводив скит.
 Він українцем став пізніше,
 Наш брат пра давній, найрідніший.

В часи далекі люд тулився
 До сили, князя і громади,
 Попід фортецями селився,
 Поблизчє до міцної влади .
 Тут місто виросло спроквола,

Недавно де пустеля гола
 Живила звіра, не людину,
 У дощ, у спеку, в хуртовину.
 Літа минали чередою,
 Прийшов сюди Батий з ордою.
 Лишивши від Лубнів руїни
 І смерть, і слози, і біду,
 Глухий на горе України,
 Пігнав до Києва орду.
 Життя ж ніколи не вмирає,
 Хто смерть приніс, той сам помер.
 Лубнів краса вже знову сяє,
 Як і колись, так і тепер.
 Та Україна не зазнала
 Життя спокійного ніколи.
 Сюди корона заблукала—
 Шляхтич озброєний, та голий.
 І за валами, й за Сулою
 Козацтво билось із ляхвою..
 Там дух пронісся молодий
 І Наливайка, й Лободи.
 І, врешті, вибухнув вулкан,
 Пішов на ворога Богдан.
 До сонця знісши булаву,
 Розбив заблукану ляхву.
 Та лиш на мить одну, єдину,
 У пору вільну, голубину,
 Лубні зідхнули над Сулою,
 Бо скоро вдерлась кабалою
 На них загониста Москва.
 Козацька впала булава.

Життя ж є вічне, несмертельне,
 Москви завзяття голobel'не
 Його спинити не могло.
 Нестримне пісні джерело
 І Дум козацьких знаменитих,
 Звитяжних, мужніх, сумовитих
 Живило душу у віках.
 Ніщо для нього дивний страх!
 Де шабля гостра пощербилась,
 Там пісня в небо стрімко билась,
 Надія в серці не вмирала,

До волі тяга не згорала.
 А час минає, час пливе,
 Лубні вже місто полкове.
 І вже не валка чумаків,
 А двадцять сотень козаків
 Ідуть на Крим Чумацьким шляхом.
 Не спиниш їх ніяким страхом!
 І “За світ встали козаченки”
 Уперше прогриміло тут
 Тоді, як рано-пораненьку
 Дорога кликала в маршрут.
 Віки минали за віками,
 І черга вже прийшла за нами
 Лубням продовжити життя.
 На світ з’явилось дитя
 В моєї мами. Пан-отець
 Христини правив... Під кінець
 Назвав Марійкою його.
 То був початок

страдництва мого.

МАМО МОЯ, МАМО

Сестричка жебонить в садку,
 Жучків шукає в холодку...
 Присяде, втихне на хвилинку,
 На пальчик скручує стеблинку.
 Ось раптом зірветься знестяями,
 Метля на сонечку стъожками,
 То за метеликом біжить,
 Регоче радісно й за мить
 Толочить в захваті траву,
 А то залізе в кропиву,
 Заплаче з ляку і до мами
 Летить і пада зі слізами
 На руки їй, ослаблі дуже.
 Здоров’я мамине недуже
 Бабусю мучило, й вона
 Бере на руки й обійма,
 Заносить внучечку до хати,
 Цілує, ніби ніжна мати.
 Плачу не чути за стіною,

А мати скрушно головою
 Хитає, сидячи на лаві.
 А я в слабій своїй уяві,
 Не бачу горя, ні біди.
 Життя ж пливе на всі лади,
 Комусь дарує щастя й долю,
 Комусь нещастя й купу болю,
 А нас ударило, як грім,
 У траур обернувши дім.
 Закривши очі на останку,
 Матуся вмерла на світанку.
 Бабуся плаче, тато впав,
 А я тримаюсь за рукав
 Бабусин і уся тремчу.
 Безноса тут, хоча й не чутъ
 Її смертельного сопіння.
 Її коса, її косіння
 Були страховищем для нас...
 Людей находилося в той час
 До хати нашої на поміч—
 Хто жив здаля, не тільки побіч,
 Усяк ділив нестерпний біль,
 Бажав розради звідусіль.
 Картину пам'ятаю з малку:
 Вже гріб лежить на катафалку,
 І через всі мої Лубні
 Його провозять вороні.
 І півчі похоронна пісня,
 Процесія прадавня звісна
 У пам'ять врізались навік,
 І голомозий чоловік,
 Що ніс хреста. Несли й ікони
 У самій голові колони.
 Не пам'ятаю більш нічого,
 окрім обличчя дорогоого,
 Що воскресає із пітьми
 І серце сповнює слізами.
 О мамо, матінко моя,
 Твоя розпалася сім'я...
 Не знала я тоді, що трачу
 Й тебе ніколи не побачу.
 Три рочки повнилось сестрі,
 А шість мені о тій порі.

У Б А Б У С І

І знов вертаюся в минуле,
 Скажу, що пам'ять принесе,
 Коли бабусі серце чуле
 Мене любило над усе.
 Пишу без плавного порядку,
 Що перше попаде на згадку:
 Казки, пісні і буйні квіти,
 Червоні, білі, розмаїті,
 В саду, в городі, під вікном,
 І стежка, по якій біgom
 Я бігла до чи від воріт,
 Густий за садом живопліт,
 І дах солом'яний, і ганок,
 І завжди з молоком сніданок,
 І клечання на стінах білих,
 Зелена як була Неділя,
 І Спас, Великдень і Різдво,
 Бабусі раннє удівство...
 Бабусин клопіт і турботи,
 Про внучку потайні скорботи...
 ...Отож, бабуся відвела
 (За це їй дяка і хвала)
 Мене до школи для дівчаток.
 Не був легким шкільний початок,
 Але пішло у поміч те,
 Що я казки й письмо святе
 Навчилася читати вдома.
 Бабуся мудра і свідома
 Про те подбала вже раніше,
 Тому й читалося певніше.
 Була тоді пора осіння,
 З дерев засипалося одіння,
 Губила осінь жовтий лист,
 Коли у школі добрий хист
 Я проявила в перші дні,
 Читаючи книжки шкільні.
 Коли ж завіяла зима,
 Читала всі книжки сама.
 Біжу до школи: раз, два, три !
 Біжу на гору і з гори.
 Мороз кусає щоки й ніс,

Холодний вітер наускіс
 Жене метелицею сніг.
 Землі не видно, ні доріг,
 Не видно світу, ні людей.
 Книжки тулю я до грудей,
 Чимдужч, задихана, біжу
 Не в рідну школу, а в чужу.
 Я не московка, а козачка.
 Московська мова, як болячка,
 На юне серце, на язик.
 Душі, однаке, не проник
 Отруйний для козачки дух.
 У пору бурі й завірюх
 Московських на мої Лубні
 Палають ще ясніш вогні
 Любови до дзвінкого слова,
 І розлітається в полову
 Московська мова, щойно діти
 Біжать надвір погомоніти.

Роки пливуть вперед поволі,
 Я вже в Єпархіальній школі,
 Та ще далека та мета,
 Вона не скора, не проста.
 Я хочу вчителькою бути,
 Хоч є і труднощі, і скрути.
 У школі строга Клясна Дама
 Нудну мороку має з нами,
 Пильнє чистої вимови,
 А ми, дівчата, без намови
 Вкидаємо лубенське слово
 В читання, пісню чи розмову.
 “Не буде в цьому тижні похвали!
 Коли ж, ви, барині, коли
 Научитесь людської мови?”—
 І Клясна Дама хмуриТЬ брови.
 Та якось меншали турботи,
 І Клясна Дама щосуботи,
 Коли кінчався в школі тиждень,
 Було, нагоду влучну вижде,
 Дівчат похвалить і мене.
 Ми вдвох з бабусею жили
 Вже з того часу й дня, коли

І тато, й меншенька сестра,
 Як вже прийшла на те пора,
 В селі сусіднім поселились,
 Де вдруге тато одружились.
 І я завдячу бабусі,
 У щасті, в горі чи у скруси,
 За все, чого вона навчила,
 Уже старенька і похила,
 Мене, свою малу онуку,
 За те, що віддала в науку,
 За добру ласку, хліб і сіль,
 За теплу і м'яку постіль.

А час минав, летів стрілою,
 Царя у прірву з головою
 Жбурнув. І шарпонув Москвою
 Аж так, що гранню голубою
 Засяяв Київ. І без бою
 Лубні зідхнули над Сулою.
 Не стало царської сваволі,
 Не стало слів московських в школі,
 Докучної не стало Дами,
 І вже сидів у клясі з нами
 Отець Леонтій Юнаків ¹⁾
 І мову українську вів...
 І “Мово рідна, слово рідне“,
 Немов молитва ісповідна,
 Богнем у серці спалахнуло,
 У світ зривалося з намулу...

Одного разу з Петрограду
 Приїхав дядько мій. В принаду
 Привіз для мене подарунок:
 І слово рідне, і малюнок
 В книжках Олеся і Тараса...
 То був бальзам, була окраса
 Душі моєї, що звільнялась,
 Не лиш звільнялась, а й змивалась

---

1) Учасник національно-релігійного відродження українського народу, священик і активний діяч відродженої Української Автокефальної Православної Церкви.

З намулу царської Москви,
 То дух козацький, ще живий,
 Будив зі сну приспалі мрії,
 Що їх холодні вітровій
 Під сніг змітали на біду...
 Зібрались ми тоді в саду,
 Уся рідня і щирі друзі,
 І вірні українській музі,
 Що нам світила, як зоря,
 Пісні співали Кобзаря:
 "Садок вишневий коло хати",
 "Реве та стогне Дніпр широкий".
 А ніч спускала довгі шати,
 І місяць світливий, кривобокий
 Осяяв небо і Лубні.
 І пам'ятається мені
 І голос дядечка чудовий,
 І гомін мирний, вечоровий,
 Старі Бортнянського пісні
 У сивій ночі тишині.

Я мрію, згадую, молюся—
 Сидить в садку моя бабуся
 На лавочці одній зі мною
 (Вона була уже вдовою)
 І казку про минуле тче,
 Поклавши руку на плече
 Мені малій, на все цікавій.
 Бабусин голос преласкавий
 Мені у пам'яті з тих пір,
 Її корсет, її убір
 І очі сині, ясний зір,
 Очіпок на старий манір,
 Сорочки білі рукави,
 В контраст до буйної трави,
 Де ми в неділю в холодку
 Вели розмову гомінку.
 Згадавши щось у тій хвилині,
 Бабуся мружить очі сині,
 Показує рукою в сад,
 Де вулики стоять уряд,
 І шепче: "Ніби наяву,
 Картину бачу вікову..."

Он там, за білим за бузком,
 Удень чи вранці, чи смерком,
 Де бджоли в'ються золотаві,
 Сидить у пасіці, на лаві,
 Козак старезний віддалік,
 Пантрує сто четвертий рік
 Свого життя, що знало Січ,
 Коли злітали з утлих пліч
 Татарські голови в траву,
 Як він і гостру, і криву
 Козацьку шаблю наускіс
 Спускав на кучми зайд-гульвіс.
 Козак столітній—прадід мій,
 І ти, Марієчко, зумій
 Козацьку славу донести
 (Про степ, могили і хрести,
 Про дим баталій за Дніпром,
 Що ніс звитягу чи погром)
 До діток і внучат своїх,
 Бо був би нам великий гріх,
 Коли б та слава небувала
 Холодним попелом припала“.

Ідуть до Києва прочани
 З лубенських сіл і дальних міст,
 Бабуся їх завжди стрічає
 (Частіше це буває в піст),
 Ласково просить до господи,
 Мені на диво і на подив—
 Борщу наварить чавуни,
 В макітрах ставить вергуни.
 Гостей чи двадцять, а чи сорок
 Гриби смакують, хвалять короп.
 Не видно м'яса, бо то гріх,
 Молитву чути, а не сміх.
 Лягають спати на солому,
 Гамують подорожню втому.
 Оці прочани—Божі люди,
 Бабуся рано їх побудить.
 Вони встають, ідуть в дорогу,
 Нічого не беруть в підмогу—
 Їм воза, ні коня не треба,
 А тільки всепрощення Неба

І торбу з хлібом чи сакви.
 А після восьмої верстви
 Сідають просто у траві
 Спочити трохи. Вікові
 Ведуть до Києва шляхи
 У Лаврі відмолить гріхи.
 А я задумуюсь, журюся:
 Які гріхи ведуть бабусю
 На прощу? Ангела мого?!

Й на поклик серденька свого,
 З веління Бога до смирення,
 Прощу у Бога всепрощення.

Л У Б Н І

II

І знов думки летять до Краю,
 Лубні з туману випливають,
 Красою грають, мов у сні,
 І я не знаю, чи в мені
 Є досить вправної снаги
 Сули списати береги.
 І вже ніякою рукою
 Лубнів коханих над Сулою
 Не вмістиш на кількох сторінках.
 Люблю Лубні як українка,
 Отак, як люблять Закарпаття
 Далекі, в горах, наші браття,
 Де Божий дух в віках пронісся.
 Як Мавка Лесина Полісся,
 Як Леся чарівну Волинь...
 Орел так любить неба синь
 Любов'ю ніжною в степах
 Чи стріху метушливий птах,
 Чи зиму й сніг вертка синиця,
 Чи в житі сон перепелиця.
 Я знаю добре, що не вдастся.
 Проте, було б, здається, щастям
 Вернутись у святі Лубні.
 Забутись там у вічнім сні,

Бо так давно велося в нас,
Як був похований Тарас.

І ось я вдома. Дім Управи
Стойть у центрі величавий.
Гімназій дві для гімназистів
І семінарія вроочиста.
Від центру Плотинці внизу,
Іх повінь залива в грозу...
За згірком далі—залізниця,
Там яр і в цямринах криниця.
Ще далі вулиця широка
І Братська церква превисока.
Від неї недалеко Суд,
Шукає правди в ньому люд
Й ніяк не може віднайти,
І б'ється вічно за ґрунти.
Наліво з вулиці—лавки,
Де гість сідає залюбки
Сулу оглянути згори
У теплі дні чи вечори.
Там просять щирої хвали
Хатки на березі Сули.
Між ними Школа Вчителів,
І я не знаю, де тих слів
Знайти, щоб сколихнути мрії—
За Садом

правнук Гамалії

Живе і про минуле снить,
Коли думок снується нить.
Лубні—це Київ над Сулою...
Ідіть, прошу я вас, за мною.
Тут є Хрестатик і Поділ,
І зрідка добрий частокіл,
І Замок давній на Валах,
Де Вишневецький жив, як лях.
У центрі для гуляння Сад,
Акацій довжелезний ряд,
Кіно, поліція і ринок,
А на Хрестатику будинок
Гетьманців-Шеметів. Просвіта
І сквер, аптека і крамниці,
І за прилавком молодиці.

І дерев'яна синагога,
 І цвінтар, ярмарок, дорога
 Пирятинська, Хорольський спуск.
 У лісі, далі від спокус,
 Замгарський монастир 1), каплиця,
 Нова Мазепина дзвіниця.
 В Подолі—козаків нащадки ,
 Про них не проминути згадки ...
 На верхніх, на Валах міщани,
 А за Лубнями вже—селяни...
 А ще Великий парк... Казарми...
 В неділю гамір, крик базарний...
 Часовня, у кокардах слуги—
 Сліди московської наруги...

Життя веселе у труді
 Було в Лубнях завжди тоді,
 А влітку чи частіш весною
 Вечірні співи над Сулою,
 Внизу, на приміськім Подолі,
 У повній силі й ореолі,
 Вечірні хори на мосту
 Живили спраглу і просту,
 Чутливу душу трударям ,
 Коли без проби, без програм
 Збирались співаки Лубень
 Співати прастарих пісень,
 Вкладати душу в них гарячу—
 Тепер я сню про них і плачу.
 І як концерти ті забути?
 Таж там на призьбах, щоб почути
 Пісень оцих, усі Лубні
 Сиділи тихо. І мені,
 Мені здавалось, що то рай,
 Що то небесний люд і край
 У вишнях і піснях раює,

---

1) МГАРСЬКИЙ ЛУБЕНСЬКИЙ ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ
 МАНАСТИР - православний монастир на правому березі Сули,
 в с. Мгарі, 6 км від Лубеня. Заснований 1619 року. З
 найбільших споруд тут є Преображенський Собор. В сучасну
 пору монастир перетворено на архіт. заповідник.

Сам Бог життям Лубнів керує...
 Дивлюсь на вас, а думка кличе,
 А серце квилить бунтівниче,
 А серце в старості щемить—
 Якби то ви бодай на мить
 Почули грім пісень з Подолу,
 То вам би очі не додолу,
 А ввісь у гордощах п'ялись—
 Отак було в Лубнях колись!
 А щоб доповнити красу,
 Згадаю трави і росу,
 І береги Сули в лісах,
 Де звір малий чи Божий птах
 Стрічав у захваті світанок,
 Коли гаї вкривав серпанок,
 А сонце обрій веселило,
 Рибалка ж свій ятряний вилов
 Тягнув з води, в Сулі по шию...
 До речі, правду вам відкрию—
 Я спала у той ранній час,
 Та зрідка дива тих окрас
 З віконця бачила спросоння
 Або, бувало, з підвіконня,
 У пору ранню, чи вечірню,
 Душі піddавшися горінню,
 Коли вже добре підросла,
 Чекала князя із Засулля...
 Мабуть, амурова стріла
 Пробила серце. А зозуля
 Літа кувала, довгий вік
 Здаля пророчила в мій бік.
 Минало літо по весні,
 Минала осінь, як у сні,
 Зима звертала на весну,
 І ось, заквітчана в княжну,
 Я стала з князем під вінець,
 Під символ зв'язаних сердець.
 Ви князя знаєте не всі...
 У справжній силі і красі
 Жили ми, як спартанські друзі,
 У щасті, в горі чи в недузі.

Та годі. Вже пора кінчати
 Поему цю, бо вже три брати
 Мої онуки, бач, давно
 Поснули від моєї казки.
 Їм легше грати в доміно,
 Аніж чекати тут розв'язки.
 Та я не трачу ще надії,
 Бо знаю—збудять їх події,
 Що я про них ще напишу.
 Тим часом прошу, ні шу-шу!
 Бо хлопці сплять глибоким сном...
 Ходімо спати й ми гуртом...
 Вже пізня нічка, пізний час,
 Солодкий сон чекає нас.

М А З Е П А

П р о л о г

Поему цю, мій Гетьмане Мазепо,
 Тобі у дар уклінно віддаю.
 Як син доріг Батурина і степу
 Тобі вінок лавровий я зів'ю.

Дивлюсь у даль, іду тебе шукати.
 Густий туман життя твоє покрив.
 Куди не глянь, снуються дивні шати
 І образ твій ховають поміж див.

Хмільний романсь, а згодом другий,
 третій.
 І ніч, і сад, і місяць в вишині.
 Кохання жар і зустрічі в кареті,
 І танці, й бал, і щастя у вині.

Усе, усе до губ тобі, на груди :
 Цілунків шал і ласка до зорі...
 Чи правда це, того не знають люди,
 Бо свідком був лиш місяць угорі.

Чому б і ні, коли палка шляхтянка,

Душі твоїй і серцю дорога,
Свою любов, не пишну забаганку,
Тобі дала, як юності жага

З твоїх очей зорею чарувала,
Як ти її провадив у танок.
Любов сердець не лихо, не потала
І вже ніяк не вада, не порок.

Хоч де б ти був, твоя любов орлина
Летіла в степ, до волі і краси,
Земля твоя—кохана Україна,
А ти її щонайвірніший син.

Чому ж співці, маститі й знамениті,
Любов твою спотворили в брехні?
Чому вони повірили неситим,
Що образ твій кусали, мов шершні?

Ось Пушкін був, поет дзвінкого слова,
Пером творця любов твою зганьбив.
Товпа писак, амбітна й безголова,
За ним услід фальшивила мотив.

Ти вірний був, годив, як міг, цареві,
І він тебе безтямно шанував.
Коли ж простяг ти руку королеві,
Ошкіривсь цар, тебе навік прокляв.

Ти добре знат, що та Петрова шана
Була тоді, як гроші в тебе брав.
За те ж, що цар ламав статті Богдана,
Чому себе самого не прокляв?

І образ твій похмарився в легендах,
У злій брехні і вигадках Петра.
Вже зрадник ти, ехіда й перебендя,
Не друг, а лис, опудало й мара.

Ти ж син Землі, яку любив Рилесв.
Це він, поет і чесний, і ясний,
Змахнув брехню із постаті твоєї,
І виплив ти з туману бунтівний.

На зло царям і Байрони, й Вольтери
Створили міф коханця і вождя.
Вождем ти був—це правда, не химери,
Та не вони в цьому тобі суддя.

Бо ж то не кінь, а лядські побрехеньки
Несли тебе у степ у бурю й дощ,
Бо ж то тебе легенди й витеребеньки
Несли вперед почерез тирсу й хвощ...

В той час, як ти до гетьмана Тетері
Летів конем на розказ короля...
Тебе чайки, верткі і білопері,
Вели у степ, кигичучи здаля.

І вже найгірш, коли бридкий непотріб,
Петрів паяц, на лихо і на сміх,
Пустив брехню про тебе і про Мотрю,
Не пощадав старих сивин твоїх.

Тож я берусь твій образ воскресити,
Густий туман розвіяти з чола.
А тих співців, що славили неситих,
Покриє хай неслава і хула!

В т е ч а

Він бій програв. У муках стогне поле.
Застигла кров на ранах, в ковилі,
Глухий відчай ножем у серце коле,
Куди не глянь—закровлені шаблі.

На трупі труп. Земля гуде від болю,
Полтави дим лишився вдалині.
“Спинись, вернись! Зрубай на пні
сваволю!
Твоя земля конає у вогні.

Вернись, помри в баталії Полтави,
Свого життя, землі не поганьби!

Нехай навік впаде Петро кривавий!
Ми вільний люд, ми люд, ми не рabi.

О Батьку наш, прокляття не минути.
Он бачиш, як кривавиться Сула?
Невже отак на берегах Славути
Померкне світ і слава, і хвала?

Невже отак скоритися цареві?
Невже отак у соромі й ганьбі
Простити глум палкому королеві,
Що вів полки загонисто у бій?

Вернись, вернись! Ми підем за Тобою
Крізь бурю й дим за волю й рідний Край.
Засяє знов красою голубою
У цвіті рож лункий веселий рай“.

Та бистрий кінь вудила затискає
І рветься в даль вже третю ніч і день.
В степу оцім від краю і до краю
Сліпа хула у безвісті веде.

“Народе мій! Тебе я вів до бою,
Бо надійшла сподівана пора,
А ти вагавсь і не пішов за мною,
Тепер мій світ—і слізози, і жура.
Була близька завітна перемога,
Сам Бог для нас послав її з Небес...“

...Курить смерчем остання в світ дорога,
Вже видно блиск Дністрових чистих плес.

Хропуть, біжать прудкі козацькі коні,
І шведи, й Карл за ними вслід женуть.
Втихає гук Петрової погоні,
Ховає степ без силу царську лютъ.

С м е р т ь

І він помер. Забутий, непотрібний,

Так, як бува зі всяким, хто програв.
До всіх князів недолею подібний,
До всіх царів знедолених держав.

Стойть Небіж. І Орлик, і шведини.
Готовий гріб. Клейноди. Булава.
Вже час доби відбив свої хвилини,
Звиса над Ним Гетьманська хоругва.

“Прости й прощай!” Козацтво доокола.
“Прости й прощай! Допоки ми живі,
Вкраїни стяг не зрадимо ніколи,
Бо світять нам свободи вікові!”

А люд звихнувсь, цареві покорився,
На манівці зблудивсь без Голови.
Новий вожак на півночі з'явився—
Велів так цар Росії і Москви.

Конає Край до болю рідний, отчий,
Повсюди страх, біснується товпа.
Свого вождя висміює і топче,
В екстазі зла здурманена й сліпа.

І сотні зим, і сотні трудних весен,
І тисячі образ, брехень, проклять...
Регоче цар лихий, довготелесий,
А піп Йому співає благодать.

Прокляття всім царям і царенятам,
Що смерть несуть в невинний тихий
Край!

Прокляття й тим, кого веде на брата
У зрадний бій зневіра і відчай!

П о в е р н е н н я

“Минає вік. Минає третій всус.
Вже до Бендер згубилися стежки.
Волай, гукай—ніхто мене не вчує,
Лиш ворон-птах закряче здалеки.

Запав мій гріб, заріс на глум травою,
Отут його нікому не знайти.
Шумить, гуде вітрюга наді мною,
Періщить дощ холодний і густий.

Пропали всі: хто вмер тоді, хто вижив,
Хто зрадив нас, майнувши до Петра...
Андрій в Сибір, а Орлик до Парижа
Несли тягар Батурина й Дніпра.

Народе мій! Відкрий на Захід очі!
Поглянь на Схід! Невже не бачиш ти?
Твое життя—грабіж глухої ночі,
Твої п'явки—треновані кати.

І так було вже сотні-сотні років...
Ще ти живеш, але малієш ти.
Чи стане так тобі життєвих соків
У світі зла століттями іти?

Чому мовчиш? Чом тягнеш рабські пута
В неволі ти на золотій землі?
Невже душа твоя навіки скучає?
Невже вінок терновий на чолі?

- Стривай, стривай! До тебе я вернуся.
Вже мій портрет сини твої несуть.
Я в душах їх вулканом відроджуся,
Розвію впрах неволі каламуть.

Народе мій! У згоді твоя сила,
Без неї ти не збудешся ярма.
Земля твоя уже одна могила,
А для живих—Чорнобильська тюрма.

Он брат стойть на струджених колінах,
Он брата брат на вилах підійма,
Четвертий брат в Сибірах, в Сахалінах,
І давить їх незгода і пітъма.

В цей гожий час, коли говорить Гетьман,
Із тьми віків волання виплива:

“О Батьку наш, твоя душа шляхетна
Програла бій, бо гостра булава

Не впала вниз на голову тирана,
Як п’яний він в Батурині хропів,
Як спала там царева свита п’яна...
...Ти б звеселив купців, дяків, попів.
Вони б тобі забили в усі дзвони,
Вони б тебе звели на царський трон...“

“І я з висот московської корони
Царем би став, створив новий закон“,—
Сказав, притих Мазепа, горем битий,
Стряхнувся враз від болю й дум важких,
І дух його палкий і діловитий
Вогнем заграв у вирі слів дзвінких:

“Брати мої, вперед скеруйте очі,
У глиб віків немає вороття.
Нехай голів минуле не морочить.
Я помиливсь. Не прошу співчуття.

Я заплатив—лежу віки у муках,
А що програв, моя у тім вина.
Тож хай мені, хай буде й вам наука,
Хай учить нас к о з а ц ь к а давнина,

Що лиш тоді боротися зумієм,
Коли вогонь у жилах потече,
Коли в бою не воликом, а змієм,
Орлом зірким і мудрістю, й мечем

Дерзких царів, кривавих людоморів,
З лиця степів назавжди проженем,
Зітрем навік і зрадництво, і горе,
Наругу й зло запалимо вогнем.

У ржі лежать ракети й бомбовози,
Звитяжний дух веде у бій тепер.
Нехай гудуть вітри і бурі, й грози,
Я ще живий, я за Дністром не вмер.

Не встану я, та вічно буду жити,
 Мій дух віки витає над Дністром,
 Не дастъ він вам, ні ворогам спочити,
 Я йду, їду з Тарасом і Франком!

П р о щ а н н я

Обездолена чайка літає в степу,
 У рожевім світанні,
 Виливає жалі на недолю сліпу
 У пташинім риданні.

Пролетіли на конях прудких козаки,
 Пролетіли востаннє,
 Промайнули у безвість і зникли в віки,
 У безсмертя пораннє.

Втихомирились хвилі на гриві Дністра
 Після в'їкання й плаву.
 Відлетіло прощання, болюча журя,
 У буренну Полтаву.

Відлетіло прощання в захмарену ніч,
 Розкотилось степами.
 Відлетіло печально в Батурина і Січ,
 Пролунало гаями.

У пожежах німіють Батурина і Січ,
 Волі вмерлої квіти.
 Обездоленій чайці вже плакать невміч—
 Зникли чайчині діти

У МОСТУ МІСТИ

Невидиме

Я чую смерть
для тих,
хто тут живе.
А може й ні.
Ніхто не зна,
та кожен зна
і чує дим.
За ним
З косою смерть
стоїть і жде,
аби злетіть
до неба з нами.

Полюція

Дайте води
півкухля.
Не кричіть,
не сваріть...
Мені щока
опухла,
а горло сухе
і недуже.
Вам байдуже?
Загляньте собі
у горло,
друже!

Одинокість

Голуби і весна,
на вітрах забава
Поцілунок в дзьоб
і любов на крилах.
Ще раз, ще—
і забрізкали сльози.
То вдова
від вікна
стрімголов на ліжко.
І кругом вода:
на очах, на щоках,
на подушці.

Телефон

Проси, не проси,
всеодно
голос твій,
наче джміль,,
у слухавці.
Може б ти
з доброти
всіх джмелів
по голівоньці?!

Вірші

Пишіть, пишіть
про Україну вірші.
Але не сум, не плач,
не купа слів
ії зведе на ноги.
Гудуть вітри
на всі степи
щодень, щоніч

Академія з обідом

Я тут сиджу,
обід жеру
за власні гроші.
Тут кум і сват,
і я, і бутель.
Для чого та
дурна й чудна
трибуна?

все гірші.
Вони такі,
як злі смерчі,
не вічні.
Тож краще йдіть
і оживіть
завмерлі душі.
Добра не ждіть,
добро несіть,
ніхто не дасть
нічого.

Щось меле він,
Його слова,
немов полові.
Про нас, про вас,
про бутель
ані слова.
Той реферат
тяжкий на вуха.
Ні кум, ні сват,
ні я—ніхто
його не слуха.

Знайомі

Іде весна.
Вечір тихий.
В моєму домі,
ніби в гробі.
Життя пливе.
Дрімає песик
білолобий.
А на столі
папір, папір.
На ньому, в ньому
твір
про Гетьмана
Івана,
що плив
і виплив із туману,
й оселився
в моїм домі.
Ми давно
уже знайомі.

Незрячі

Скажіть мені
і всім,
чужим, своїм,
чому такі
незрячі ми,
чому людьми
встеляють
землю цю
кати?
Чому хрести
і тут, і там
не скажуть нам,
що смерть оця
даремна,
що краще вмерти
сміло і недремно,
аби не стало
тих катів,
аби не стало
тих хрестів?

Світ

Такий
широкий світ
і люди,
і сонця цвіт
усюди.

Дивак

Стук, грюк!
А ти мовчи,
цей вірш сучи...
Мадонна порядкує.
І завжди так,

Чому ж,
чому,
куди не глянь,
усюди твань,
нудота й сум,
нема кому
душі відкрити?
О світе
зnamенитий!
Широкий і великий!
Чому,
чому ти
такий вузенький
і дволикий?

і я, дивак,
виходжу в сад,
а там гамак
і виноград
цей вірш
кінчається поволі.
Буває й гірш,
але я вам
бажаю всім
такої долі.

ЧУЖА АДРЕСА

Напиши мені, брате, листа,
Та не згадуй адреси своєї,
Бо вона чудернацька й пуста,
Мої друзі дивуються з неї.
О, навіщо, з якої біди
Твою вулицю названо Кіров?
Ти ж бо знаєш, що наші діди
Не назвали б її бузувіром.

Напиши мені, сестро, листа,
Та не згадуй адреси своєї,
Бо вона чудернацька й пуста,
Мої друзі сміються тут з неї.
О, навіщо, з якої біди
Твоя вулиця зветься Калінін?
Ти ж бо знаєш, що наші діди
Не назвали б її цим поліном.

Напишіть мені, мамо, листа
Без адреси чудної тісї,
Бо вона і чужа, і пуста,
Мої друзі глузують тут з неї.
О, навіщо, з якої біди
Вашу вулицю названо Жданов?

Ви ж бо знаєте,—наші діди
Не назвали б її цим туманом.

Напишіть мені здому листа
Без адреси дивацько чужої.
Мене вабить адреса проста
З далини Голубої Савої.
Напишіть мені з вулиць святих
Полуботка, Тараса, Богдана.
Напишіть мені з вулиць простих,
Цілим серцем до болю жаданих.

ПОВЗУЧЕ БЕЗГЛУЗДЯ

Безглуздя по землі повзе,
Здіймає вгору хмари диму.
Мудрець щасливі сни верзе,
Копає яму невидиму.

Пустіє хворий чернозем,
Куріпки труп лежить у полі.
І вже не страх, не біль, не щем,
А смерть замучує поволі.

Смердить застояна вода,
Немов загущена мазутом,
Чвала невізнана біда,
Ущерть зухвалістю надута.

Марніє квітка й ковила,
І чахне сонячова нива,
Бо вмерла золота бджола
На хімікатах дурнодива.

Та ще лишивсь від неї мед.
Купуйте люди на базарі.
Життя іде, летить вперед
В радіаційному кошмарі.

Не зна крамар, не зна купець,
Що вмре від меду, як від мору.

Не зна і мудроців верзець,
Що смерть звела вже косу вгору.

Хто бачив річку без води,
Криницю всохлу біля річки?
Хто бачив, як летять дрозди
І падають в траву навічно?

1986

19 КОЛЕСО 33

Мамочко, мамочко, мамо!
Цей каламарчик
    бурякового меду,
хліба просяного скибка,
    солі щипка
Й дорога далека спереду.
Вона ж веде й зі школи,
коли кінчається день.
Мамочко, мамочко, мамо!
Я ще ніколи, ніколи
не носив порожніх кишень.
Їсти, їстоњки хочу!
Вже скоро завіють сніги,
я до школи йтиму
    на днів аж шість.
Там тъотя чекає—прийде гість.
Я житиму в неї. Чи не досить
    муки цієї?
Мамочко, мамочко, мамо!
Тъотя не має, що їсти.
Я охляв і не можу йти.
Дозволь мені, мамо, сісти
на коло твердої макухи.
Я поїду до школи на нім,
я там його з'їм,
а в суботу вернуся додому
    здоровий і цілий,
бо я люблю макуху
    і бабу-шептуху,

що лікує мене...
 Над усе люблю, матусю, тебе,
 тож дай мені коло макухи,
 щоб я не вмер від голоду
 й скрухи...

Д И В А К

Родився хлопчик, виростав
 З відкритими очима.
 І виріс, сильним став,
 З широкими плечима.

Коли у світ він вирушав,
 Шукав добра і дива,
 З очей світилася душа
 Правдива, незрадлива.

З людьми бідака ще не зناєвсь,
 Що думав, сміло мовив,—
 Аж світ широкий здивувавсь
 І звів на лоба брови:

Звідкіль з'явився цей дивак,
 Що в правду щиро вірить?
 І щоб навчився жити як,
 Заслали до Сибіру.

А він і далі боронив
 Пречисту правду щиру,
 Та вже не мав у світі див
 Ні спокою, ні миру.

Минуло може десять літ,
 Вернувся він додому.
 Привіз задавнений бронхіт
 І голову свідому.

А потім віку доживав
 З нещирими очима,
 Носив спорожнений рукав
 З опалими плечима.

5.8.1989

ДРАМА З КІНЦЕМ

Напровесні, напровесні
 Любов знайшла вдова.
 А він—чудовий, совісний,
 Розумна голова.

А він приходив радісний,
 Сердечно цілував.
 Сміялись люди заздрісні,
 І плакала вдова.

Чи він повірив нашептам,
 Чи совість забував?
 Бо мовби, якось, начебто
 Ще й іншу пригортав.

А як згубила листячко
 Осіння вже пора,
 Він дарував намистечко
 І на бандурі грав.

І слухала бандурочку
 Не друга удова,
 А третя, дивна дурочка.
 На ніженьку крива.

Хапком на другу провесну
 Четверту покохав,
 Такий бо ніжний, совісний,
 Охочий до забав.

Та раптом щось завадило,
Боліла голова.
На п'ятій щастя зрадило,
Бо зрадила вдова.

24.7.1989

ДІДУНЕВІ

Тані К.

Тут і мама, і тато, і діти,
І все те, що було і що є,
Та не знаю, де сум свій подіти,
Бо всечується слово твоє.

Де б не йшла я і що б не робила,
Бачу образ усміхнений твій.
Над тобою безжальна могила
І вазон з хризантемами мій.

А над нею і хмари, і небо,
А довкола хрести і хрести.
Я не плачу. Не буду... Не треба!
Свою внучку, дідуню, прости!

Вітер пташку проніс, як пір'їну—
То душа промайнула твоя.
Ти думками летів в Україну,
За тобою летіла і я.

І сьогодні, і завтра, і вчора
Все про тебе, про тебе думки.
Я ходжу, я блукаю, мов хвора,
У есеях роблю помилки.

Ти порадь, ти розваж свою Таню,
Пам'ятаєш, як радив колись?
У годину вечірню чи ранню
Добрим гостем до хати з'явись!

І хай буде все так, якбуло,
 І хай будемо всі ми щасливі!
 Не кажи, що життя відцвіло,
 Не кажи, що це все не можливе!

1987

ДИВНІ ВОГНІ
 (на київськім вокзалі)

Марії М-Ц

Не смійтесь, будь ласка,
     не смійтесь!
 Сльозину зітру я, всміхнуся...
 Це так поробилось мені,
 в очах моїх... дивні вогні.
 Я тут появилась,
 хоч тут не родилася,
 і солодко, і млюсно в душі.
 Я вперше на рідній Землі!
 Зі мною і дітки малі,
 і друзі хороші,
     валізки і гроші...
 А тіло мое
     підхоплює сила,
     не знана мені.
 Я йду, мов у сні.
 Дітки зі мною,
 друзі за мною...
 а десь за стіною
 місто шумить,
 трамвай десь дзвоняте...
 Спиняюсь на мить,
 I ось на пероні
 візочків і кошиків ряд.
 Їду навздогад,
 тихенько молюся.
 “Добриден, бабусю!
 Почім огірочки?”
 Бабуся у зморшках,

а руки у вузлах,
і щоки тремтять,
а очі горять...
Купую у неї і груші,
і сливи.

“А хто Ви, властиво?”—
бабуся питает.
“З далекого краю,
не з України!
Додому ж душа привела...“
Бабусь може з десять
мене обступають,
а очі їм сяють.
Мене оглядають,

немов якесь диво.

О часе блаженний,
Хвилино щаслива!
До діток щебечуть,
А в ручки по яблучку,
А в ручки по сливці,
Мені—чорнобривці!
За слово козацьке
дітей пригорттають,
мене вихваляють...
Та час проминає,
нас потяг чекає...

Бабуні з вузлами
махають руками:
“Бувайте здорові!
Бувайте щасливі!”
Прощайте, бабуні,
старенькі красуні...

О часе блаженний,
О часе крилатий,
Я їду додому,
У рідні Карпати!

МАНДРИВКА

Я ще живу. І мрію про мандрівку,
 Про отчий край у сяєві заграв—
 Побуди хоч денечок серед трав,
 Пройтись разок від Займища в Дмитрівку.

І так, аби ні звіра, ні людини
 Не стріти на шляху, не вздріти там.
 Я хочу з степом гомоніти сам,
 Відчути дух козацької долини.

Тож не людей шукатиму в дорозі,
 А птахів миших неба і землі,
 Веселки в хмарах, блискавки у млі,
 Ударів грому в збуреній тривозі.

Я лиш Миколу і Петра Малюту
 Покличу із могил, бо як без них
 Збагнути правду й кривду днів лихих,
 Розлуку й смерть, немилосердну й люту?

Коли ж надія скресне в серці тужнім,
 Теплінь повіє до моїх грудей,
 Піду в село чи місто до людей
 Зустріти їх і весело, і мужньо.

15.2.1994

ДО ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

НА ЩАСТЯ

Як гарно в цій хаті,
На щастя багатій!
Гуляймо, співаймо,
Галину згадаймо!

В цей день народилась,
На світ появилась
Галина чудова,
Як мрія казкова

Бажаймо з любов'ю
Галині здоров'я,
Щасливої долі,
Нешастя ніколи!

Ці келихи повні,
П'янкі, поздоровні,
Ми вип'ємо в щасті
Галині на щастя!

На щастя, на щастя, на щастя!   На щастя, на щастя, на щастя!

Залежно від обставин, перші два рядки
можна співати так:

Або: Як гарно надворі,
В чудовім просторі!
Або: Як гарно в цім домі,
Тут співи і гомін!
Або: Як гарно сьогодні
В цій залі Господній!

Вживання імен: Петра пригадаймо, Петро
преповажний, Петруньо поважний, Петрові
на щастя; Миколу згадаймо, Микола
поважний, Миколі на щастя; Тамару
згадаймо, Олені на щастя, Марисі здоров'я,
Танюсю згадаймо, Ірині на щастя, Настуні
здоров'я, Одарці на щастя...

НА ЩАСТЯ

Як гарно в цій хаті,
На щастя багатій!
Гуляймо, співаймо,
Олексу згадаймо!

В цей день народився,
На світ появився
Олекса поважний,
Чудовий, відважний.

Бажаймо з любов'ю
Олексі здоров'я,
Щасливої долі,
Нешастя ніколи!

Ці келихи повні,
П'янкі, поздоровні,
Ми вип'ємо в щасті
Олексі на щастя!

Переклад австралійської пісні, що її співають у день чиогось народження:

Щасливих уродин, щасливих уродин,
 Щасливих уродин Тобі!
 Щасливих уродин, щасливих уродин,
 Щасливих уродин Тобі!
 Щасливих уродин Тобі!

Гей-гей, гурра!
 Гей-гей, гурра!
 Гей-гей, гурра!

ТИ МІЙ РАЙ (пісня)

Забудь про всі незгоди в світі,
 На личко в люстрі не зважай.
 Не всі надії ще розбиті—
 Люблю тебе, бо ти мій рай.
 Це ж ти жар-птицею влетіла
 В життя моє в краю чужім.
 А я летів, немов на крилах,
 В чудовім щасті золотім.
 Серця з'єдналися навіки,
 В душі горів палкий вогонь.
 І попливли кохання ріки,
 Аж поки сніг припав до скронь.
 Літа минали, ми марніли,
 Ти квіти вносила у дім,
 А я дививсь і личко миле
 Все бачив у букеті тім.
 Минали дні, і в'яли квіти,
 Не в'яла лищ любов моя.
 Пішли у світ дорослі діти,
 Ми знов самі: і ти, і я.
 Не плач, дружинонько, не треба,
 І сліз від мене не ховай.
 Моя душа живе для тебе,
 Люблю тебе, бо ти мій рай.
 Моїх дітей прекрасна Нене,
 За кривди всі пробач, пробач!
 Всміхнися, рибонько, до мене...

Ось бачиш, як минає плач.
У небі ясне сонце світить...
Оцей садочок: твій і мій.
Його вкривають ніжні квіти
Для тебе, вічно молодий.

Козаровичі, 7 серпня, 1994 року

Увага:

Читач, перечитуючи ці вірші,
легко зауважить, що вони не
зовсім погруповані. На це
склалося декілька причин,
відомих хіба що тільки тим, хто
брався за видання книги в
невідповідних умовинах.

З П Е Р Е К Л А Д І ВЗ ЧУЖОГО ПОЛЯ

Йоганн Вольфганг ГЬОТЕ
(1749-1832)

—німецький поет і мислитель

Р И Б А Л К А

Вода шумить, ріка повніє,
Рибалка всівсь і жде клювка,
Хоч серце юне й байдужіє,—
Очей не зводить з поплавка.
І він сидить і слуха клекіт,
То хвиля хвилю порива.
Аж чує сплеск і тихий шептіт—
З води русалка виплива.

Вона співа, вона говорить:
“Чом вабиш мій коханий рід
На вудку смерти, чорне горе?
Невже ти підлій рибоїд?
Якби ти відав, як щасливо
Живеться рибонькам на дні,
Ти б сам під воду йшов сміливо
І жив би в щасті, вір мені!

Поглянь—побачиш сонце в морі,
Вночі побачиш молодик.
У цій воді, ясній, прозорій,
Ти жив би, ніби водяник.
Поглянь на небо під водою,
На цю яскраву, вогку синь.
Тут царство є. Живи зі мною,
Іди до нас, а вудку кинь!”

Вода шумить, ріка повніє,
 Так мило в ній його ногам!
 А серце б'ється, серце мліє,
 Цілунку чує фіміам.
 Вона говорить і співає,
 За руку тягне, він іде.
 Пішов. Куди? Ніхто не знає.
 Його не бачили ніде.

ЩАСТЯ І СОН

Ти бачила так часто нас у сні:
 Ми вдвох до вітаря ішли одні,
 Дружина мовби ти, а я твій муж.
 Я шпарко припадав до губ твоїх—
 У пору щастя й любоців палких—
 Так довго, запопадливо, чимдуж.

Te чисте щастя, що відкрилось нам,
 Та насолода й ніжний фіміам
 Лишися в серце, мов блаженний час.
 Скажи, чому так весело в мені
 Цілунків шал будив любов у сні,
 Єднала втіха в поцілунку нас?

ПРОЩАННЯ

Очима вимовлю прощання,—
 Його устами не прорік.
 Яке тяжке оце розстання,
 Хоч я й змужнілий чоловік!

В цей час і сумно, і трагічно
 Відчути в'ялість пружних рук.
 Невже прощаємось навічно
 В цілунку холоду, не мук?

Було: твої звабливі щічки
 (О як я палко їх любив!)
 І квіти ранні біля річки
 Будили в серці диво з див.

Та не зірву я більше квітів,
 Не зірвеш ти пахучих роз.
 Весна на дворі, мила Ріго,
 Для мене ж осінь і мороз.

Ч О Р Т

Хтось їде так пізно крізь вітер і ніч.
 Звисає жупан із похилених пліч.
 То батько синочка везе на коні,
 В обіймах тримає і гріє в теплі.

“Мій сину, чому ти нахмурив лице?”
 “О тату, я чорта побачив оце.
 Вже видно корону, бісівський каптан”.
 “Мій сину, то дурить людину туман”.

“Мій синку, дитино, поїдемо в даль.
 Цікаві розваги прогавити жаль.
 Там квіти барвисті над морем цвітуть,
 До мами мосі лежить туди путь”.

“О тату, мій тату, чи чуєш, що є?
 Вже чорт мені шепче, дарунки дає”.
 “То вітер у листі посохлім шумить,
 Затихни, синочку, бодай хоч на мить!”

“Поїдеш зі мною, мій сину, чи ні?
 Там дочки на тебе чекають мої.
 І “Райн” затанцюють опівніч тобі,
 А потім піснями присплять, далебі”.

“О тату, мій тату, чи бачиш тих дам?
 То чортові дочки розсілися там”.
 “Мій синку, я бачу усе так, як є:
 То простір від сяйва сірявим стає”.

“Люблю тебе, сину, за слово і кшталт,
 Якщо ж не захочеш, поїдеш на гвалт“.
 “О тату, мій тату, так страшно мені,
 Вже чорт мене ранив і зник в далині“.

Злякався татуньо, коня підганя,
 Тримає в жупані слабе дитиня.
 Приїхав до двору, не сам, не один,
 В обіймах у нього холов мертвий син.

Під назвою ERLKONIG (король карликів, лліпутів, злих створінь) цей твір Гьоте появився піснею в опереті “Рибалка” 1782 року, а потім, як окрема поема, 1789 року в памфлеті “Шрістен”. Здається, тему до поеми Гьоте запозичив з датської міфології. “Райн”—танець.

Сергій Єсенін

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

Ти ще жива, моя матусю?
 Живий і я. Тобі привіт!
 Хай домик твій у вічнім русі
 Освітить сонцем мілий світ.

Читав: ховаючи тривогу,
 Сумуєш гірко по мені,
 Що ходиш часто на дорогу
 В немоднім, ветхім шушуні.1)

Тобі у синій тьмі вечірній
 Все сняться сни одні і ті ж—
 Хтось ніби в п’янці непокірній
 Мені всадив у серце ніж.

1) верхній, довгий, жіночий одяг

Вгамуйсь, матусю! Це дрібниця.
 Це маячня нічних химер.
 Я не такий гіркий п'яница,
 Щоб не побачившись помер.

Я ще й тепер такий чутливий,
 І мрію у житті своїм:
 Не жити у нудьзі жахливій,
 Вернутись у низенький дім.

Вернуся з мандрів і блукання,
 Як зацвіте весною сад.
 Ти не буди мене зарання,
 Не лай, як вісім літ назад.

Не руш того, що сталося дома,
 Не руш того, що не збулось.
 Занадто ранню перевтому
 Зазнати в житті нам довелось.

Не вчи молитись. То завада.
 Діла минулі—марний цвіт.
 Єдина ти—мені відрада,
 Єдина ти—чудовий світ.

Забудь же про свою тривогу,
 Не смій журитись по мені.
 Не йди так часто на дорогу
 В немоднім, ветхім шушуні.

ПІСНЯ ПРО СОБАКУ

Вранці у житнім куточку,
 Де рудіють рогожі в ряд,
 Породила сучка ладочком
 Сімох рудуватих щенят.

До вечора вона їх ласкала,
 Чесала вертким язиком,
 І струмився сніжок підталій
 Під теплим її животом.

А ввечері, коли кури
Обсідають свій куток,
Вийшов господар хмурій,
Всю сімейку поклав у мішок.

По заметах вона стрибала,
Ледь встигала бігти за ним.
І так довго, довго дріжала
Незамерзла вода, мов дим.

А коли волочилася додому,
Злизуючи піт з боків,
Увижався їй місяць над домом
Одним із її малюків.

В синяву неба лунко
Скавучала вона свій жах,
А місяць плинув в'юнко
І зник за горбами в полях.

І глухо, немов від подачки,
Коли кинуть їй камінь на сміх,
Покотились очі собачі
Золотими зірками в сніг.

К О Р О В А

Немічна, випали зуби,
Звиток років на рогах.
Бив їй парубок грубий
На перегінних полях.

Серцеві страх не до шуму
(Миша в куточку гуля),
Думає болісну думу
Про білоноге теля.

Вирвали в матері сина
(Перша утіха внівець!),
І на кілку, біля тину,
Шкуру тріпав вітерець.

Скоро, як вітер завис,
Так, як і сина, колій
Скрутить петлю їй на шиї
І поведе на забій.

Жалісно ї тужно корові,
Все поховає земля...
Сниться їй біла діброва
І трав'янисті поля.

Спить трава. Улюблена рівнина.
Свіжості свинцевої полин.
Аніяка інша батьківщина
В груди не ввілле тепла хвилин.

Певно, в нас усіх подібна доля.
Мабуть, без вагання скажуть всі:
“З нами радість, муки і сваволя—
Добре нам живеться на Русі“.

Місяць скритно світло лле заплинне,
Плачутъ верби, шелестить гілля,
Та ніхто під оклик журавлиний
Не забуде предківські поля.

І тепер, коли помітним злетом
Долю зрушило життя стократ,
Все одно лишаюся поетом
Золотих і дерев'яних хат.

А вночі з тяжкою головою
Бачу, мовби сильних ворогів,—
Юнь ненаша бризка новиною
На чоло галявин і лугів.

Та, затиснений в новій годині,
Пісню болем наливаю віцерть:
Дайте вмерти в рідній батьківщині,
Все любивши, тихо стрінуть смерть.

Сергій ЄСЕНІН—своєрідний, тонкий і аполітичний лірик першої чверті двадцятого століття. Вихідець із села, так і лишився вірним його духові й звичаям, хоч і жив деякий час столичним життям чи, одягнувшись у фрак, об'їздив міста Європи й Америки, безмірно пиячив і так же безумно кохався в жінках. На жаль, його всесвітньовідома історія кохання з американською танцівницею Айседорою Дункан закінчилася трагічно. Їduчи в автомашині, вона не помітила, як її довгий шарф опустився на колесо. Колесо натягнуло шарф до такої міри, що задушило Айседору. Тяжко переживши смерть дружини, Єсенін, здається, саме тоді іде в рідне село до матері, яку він любив глибокою синівською любов'ю. На той час його сестра вже стала активною комсомолкою. Між ними відбулася коротка політична “розмова”, в якій Єсенін участі не взяв. На запитання сестри, чи він читав книги марксистського толку, які вона поклала перед ним на стіл, Єсенін відповів негативно. Про той випадок в одному зі своїх віршів поет згадує так: “Ни при какой погоде я этих книг конечно не читал”. Незважаючи на спорадичні спроби “іти в ногу з новою добою”, Єсенін лишився до кінця життя “останнім сільським поетом”. Так і не вживившись у нову добу, Єсенін на тридцятому році життя покінчив самогубством. А може його “покінчили”—так, як “покінчив” життя самогубством справжній “ трубадур революції” Володимир Маяковський. Та й не тільки він. Помер Єсенін у 1925 році.

Борис ЧИЧИБАИН

—український, російськомовний поет
з Харкова.

1

Читати книгу зла невміч самому,
А книгу благ прочитано давно.
О Мати Смерть, зніми із мене втому,
Змарніле тіло вкрий легким рядном.

2

На тризні три свічі лишають огар.
І три мости палають у вогні.
Лиш трьох святынь прошу у Бога:
Лілюсі, ладу, тишини.

3

Як мало в світі світлих днів,
як безліч темних серед мли!
Я не люблю людей-катів,
Що Бога розп'яли...
Скоріш, о Боже, від ганьби,
від зла і фальші,
від пізнавання і журби
плівти подальше!

4

Прості й прегарні мрії про майбутнє.
До нього кожний крок—тяжка тривога й
кров.
Молюся, щоб не в злі, а в згоді сутній
В нас України дух піднесено зійшов.

Борис ЧИЧИБАИН, як поет і громадянин, в “доперебудовний період” стояв в опозиції до влади. Тому він мало був відомий, хоча талант його заслуговував на всебічне визнання. В “перебудовний період” можновладці вирішили визнати поета й,

навіть, нагородити. Приїхавши до Києва, він, приймаючи нагороду, сміливо і вкрай критично висловився про намагання влади його замовчувати. На той час він був одружений з високоінтелігентною жінкою, молодшою за нього. Це вона, високо оцінивши талант поета, вирішила стати його дружиною, щоб, таким чином, полегшити йому приватне життя, аби він присвятив якомога більше часу на творчість. І це про неї йдеться в рядках: “Лиш трьох святынь прошу у Бога: Ліллюсі, ладу, тишини“.

Пітер СКЖИНЕЦЬКИЙ

—сучасний, англомовний австралійський поет, українсько-польського походження.

ПЕРЕСЕЛЕНЦІ НА ЦЕНТРАЛЬНІЙ СТАНЦІЇ В 1951 РОЦІ

Було сумно почути
свист паротяга того ранку
на залізничній станції.
Всю ніч дощило.
Повітря тяжко набубнявилось
вологовою, яка поволі
спливала в наші думки—
та ми стерпіли все:
тишу й холод, ласку й доброту
порожніх вулиць.

А час чекав тривожно з нами,
за піднятими комірцями,
і тіснота тіснила нас,
немов худобу, куплену на заріз.

Люди стояли родинами
з коцами й валізами здутими,
тримаючи дітей побіля себе,
пильнуючи голубів,
що пильнували їх.

Та сумно було почути
 свист паротяга так раптово—
 праворуч наших плечей,
 як викрик команди.
 Сигнал в кінці платформи
 зачервонів і згас, немов упав,
 як гільйотина,
 відрізавши нас від простору ока
 тоді, як час летів уперед
 на сяючих рейках криці.

СМЕРТЬ МОГО ВУЙКА

Роки в Австралії тримали його при житті
 з фотокартками та листами моєї матері—
 найчастіше дві сторінки думок
 у ніжних пурпурових рядках.
 Ніколи й слова про політику
 чи недугу серця,
 що принесла б йому смерть.

Ніколи й слова про повоєнний Ісход,
 в якому участі не брав—
 все дбав про життя в полонинах,
 які щирим серцем любив.
 І думав, і вірив, що проживе
 у вічно кривавих краях-континентах,
 поділених знову війною й людьми—

удома, в Карпатах, в селі
 початок життя новий
 і розум до нього новий.

Наша розлука була (я так розумію)
 уявленням смертности
 того дня, коли почув я, що він помер—
 квітнева погода принесла його панегірик
 і чисту правду,
 яку мала принести, бо така її доля.

Лист від рідні сповістив мою матір
про день його смерти,
що був днем моєї появи на світ.

У першому вірші Пітер Скжинецький пише про переселенців з Німеччини по Другій світовій війні, які прибули до міста Сідней в Австралії 1951 року. У другому вірші йдеться про вуйка, материного брата, що жив увесь час, і довоєнний, і повоєнний, у Галичині.

Юлія РИБІЦЬКА-КОНДЕЛЛО

—колишня учениця української школи в Сант Албансі, постградуантка Мельбурнського університету. Пише англійською мовою.

ПРИСВЯТА ПОРТОВІ КАМПБЕЛЛ

Є світ уяви й вічного Блаженства,
Його мені судилося побачить тільки раз
Тоді, як смерть стояла на порозі,
А потім знов і знов
У снах
Так завжди чітко, ясно і пророче,
Що може й смерть привабливою стати.
В моїй душі горить бажання,
Що знов веде мене
На стежку до такого Світла.

Тоді, як тьма і демони страшні
Підкрадуться вночі,
Щоб мародерно знов
Схопити кволі душі...
Тоді, як знов...

І знов над урвищем стою,
 А море рветься у безмежжя,
 Щоб повести мене до Світла.
 Воно—ЄДИНА стежка в світ,
 Що йде ЛИШЕ з душі.

А Час летить на дивних крилах,
 Здається, стримує політ.
 Грімкі, бурхливі хвилі
 Вкривають биті душі,
 Несуть їх поза обрій,
 Де стійко смертники поставлені стоять
 В кайданах мук і рабства,
 Розчиняють їх у райдугах безкраїх
 Тоді, як кожен піни близк
 Таку вселяє Віру,
 Що з неї пророста Надія
 У бурі, в Безкінечнім Співі.

Яка Краса! Апостолів Дванадцять*
 Стоять пророчі, строгі, непоборні,
 Суворі судді людського життя.
 Їх міць підносить душу
 І рве кайдани,
 Що в'яжуть їх з усім земним.
 Та міць летить
 У мандри—далі й далі...
 Аж поза силу хвиль,
 Крізь саме серце всіх вітрів,
 Вивчаючи щілини й глибину,
 Незнану людям на землі.

Веде нас до Землі Любов,
 Солодка і глибока,
 І ми мандруємо все далі.
 І, як дарунок душам,
 Невинним, сповненим Любови,
 Земля відслонить смужку Світла—
 Доріжку до свого нутра.

---

*Дванадцять апостолів—12 скель, що виступають з моря поблизу Порт Кампбелл, Вікторія.

У захваті, нестерпному до сліз,
 Обмитому, розмитому в морях,
 Первісний Крик гrimить,
 З Землею
 В гармонійнім приспіві лунає.

ТИША

Як тьма огорне ніч,
 Порожнім світ стає від тиші,
 Танцюють дивні сонні тіні—
 Безладдя вад у серці й думці,
 З яких пливуть зрадливі луни
 Подій, які не можуть вмерти.
 Самотність плине у кімнати
 У млі думок, порожніх і пустих,
 Що б'ються об порожні стіни
 І губляться по той бік стелі.

А тиша, голосніша й постійніша,
 Ніж милий друг, а чи коханець,
 Ночує в домі, вірна до кінця.

Можливо, знов життя почнеться
 За добрими дверима,
 Які закрились на минуле.
 Десять двері ще відкриті,
 Гойдаються на вітрі,
 Одначе, тіні криються в кутках
 І гордо бродять за дверима.

Мій коридор—безкрайй,
 І кручений, і тьмавий,
 І звідусіль слабкий,
 той самий крик
 Дзвінкої тиші
 По самі вінця ночі.

Ірина РОМАНОВСЬКА

- народилася у Веллінгтоні, Нова Зеляндія (правнука письменника Миколи Лазорського). Дворічною дитиною переїхала з батьками до Мельбурну в Австралії, де і живе по сьогодні. Колишня учениця рідного шкільництва, градуантка університету ім. Монаша. Пише англійською мовою.

Д У Х И

Буває так, що маю вибір
Між лісом і людьми:
Беру я ліс,
Бо добре знаю—
Я одна.

Буває так, що маю вибір
Поміж собою і людьми:
Беру себе,—
Думки мої
Сильніші їхніх.

Буває,—я лиш мент,
А з ним і ті,
Що рвуться з шкіри,
Живуть у межах
Чуття і зору—
Приємний присмерк,
Цвірchanня цвіркуна
І духи кривоногі
Зникають на балконі:
Епізодів час у них,
Часу епізоди—
І досить, досить їх
На подих вітру в лісі.

Буває так, що маю вибір
Собою бути
Чи баченням чужим,

Простертим на балконі:
 Беру, щоб їхнім духом бути,
 Боюся зникнути без сліду
 В житті своїм,
 У межах епізодів.

МАЙЖЕ ПРО ЛЮБОВ

Ти і я, і море,—
 Гуртом розмову ведемо.

Зайчики тремтять на хвилях,
 У темряву зникають.

Це море, ти і я
 Тулимось в жакет один.

ВІТЕР ГОЙДАЄ ДРОТИ

Сьогодні вітер зимний.
 Дзвоню четвертий раз,
 Та все даремно—
 Крізь клацання ніяк
 Не вирветься в дроти
 Людини голос тихий,
 Знеможений у слухавці.

А зимний вітер віє
 Між дерева голі.
 Надворі холод.
 Я бачу все з моого вікна
 І ціпенію крізь шибу цю.

Мій вітер поміж нами,
 Між нашими голосами
 І клацанням у слухавці.
 У телефоннім горлі

Вже клаца серце,
А вітер віс,
Падає з дерев.

КАРТИ ВАД І ЧЕСНОТ

Мінливість, жаль, снага, вселенна
—карти, що їх зірвала я в городі,
каламутний самоцвіт,
і посміхнулась криво,
не мавши віри
в матір в маскараді.

Однак, в ту мить вони були мені до
серця.

Здавалось, світ крутився швидше
Довкола осі звичних млявих днів.
Форма і колір злилися в темінь і туман.

Мовчи, дивись, надуті вади
Ось-ось прорвуться
в звук, що гарчить
шмаганням тисяч язиків
гадюки.

Гармоній тисячі в малюнках строгих,
Наліпок колажу—
Вимог цькувати мене немилосердно
(Колаж назвала я:
“Доглядання їхньої печалі“).
Згустивши слова,
Жбурнулося на мене все одразу
З кожного виміру.

Подумавши, я сковалась
Глибоко в себе.
І почався щалений пошук
Невинного куточка; однак,
У мирі з світом,
Але
В той час,
Коли моя опечена рука

Звелась закрити очі,
 Горіння жадібних зіниць,
 Від сліпучого вогню,
 Я вздріла обличчя,
 Ясне, спокійне,

Що стежило за мною
 З кутка тремтливого поля.

Повинна була сказати йому
 Там і тоді:
 Та тіло мое горіло від сорому,
 Що я тільки людина.

Повинна була сказати йому
 Там і тоді:
 Та хай зникне хвилина ця
 У цей нудний і розбещений час.
 Повинна була сказати йому
 Там і тоді:
 Та слова не плинули звично,
 Як хвилі таємної річки.

Повинна була сказати йому
 Там і тоді:
 Що мое вигадливе серце і я
 Могли б кохати його безкінечно
     Від струмка
     Аж до моря...

Адам МІЦКЕВИЧ

НА ЧАТАХ
 (Українська балада)

З бесідки, із саду біжить воєвода
 У замок, бо кличе і злість, і тривога.
 Завісу відкинув, де ложе дружини,
 Поглянув, здригнувся,—не бачить нікого.

Похнюпивши очі, руками тремкими
Покручує вуса, обурено дума,
На ложе й не гляне, відкочує поли,
Волає до себе на поміч Наума.

“Козаче-лайдаче, чому це при брамі
Вночі не чатує ні пес, ні служака?
Візьми мою торбу, янчарку гайдуцьку,
Здійми і рушницю з настійного гака“.

Взяли вони зброю, до саду закрались,
Там саме, де хміль обростає бесідку.
На лавці дерновій біліє щось в тіні,
То в льолі сиділа коханка-лебідка.

Рукою очиці волоссям закрила,
А перси скovalа під ткань сорочини,
З обличчя зіпхнула долоні пестливі
В ногах, у колінах якогось мужчини.

Він тисне коліна і мовить:
  Кохана!
Я все уже втратив, усе я утратив!
Твоє і зітхання, і ручок стискання
Купив наперед воєвода багатий.

Я палко кохав тебе, серце, роками,
Готовий у тузі й коханні померти.
Він туги не знає, бряжчить гаманцями,
А ти продалася йому аж до смерти.

Вночі він пірнатиме в пух лебединий
І лоба старого до лона тулити,
І з уст червоненських і щічок рум'яних
Мені заборонені ласощі пити.

Конем вороним я, як місяць засяє,
Гасатиму в холод, у дощ без вагання,
Тебе щоб вітати зітханням гарячим
І ласки бажати тобі на прощання“.

Вона ж ще не слуха, він шепче на вухо

То скарги, то клятви, то мрії надійні,
Аж поки від муки спустилися руки
Й вона похилилась до нього в обійми.

Присіли в малині козак, воєвода,
Рвонули з-за паса смертельні набої,
Відкрили зубами, набили руками
І порох, і кулі завзяті герой.
Козак тихо мовить:

“О пане, не можу,
Боюся, мов чорта, стріляти в ту дівку.
Курок я відводив, та страх перешкодив,
Сльоза покотилась на панську гвинтівку“.

“Тихіше, гайдуче, твій пан тебе учитъ:
Ось порох лещинський, ляклива худобо,
Підсип до запалу, очисти кресало,
Стріляй у ту дівку або собі в лоба.

Помалу... та вище... чекай моого стрілу,
Стріляй спершу в пана, нема в тому шкоди“.
Козак не чекає, ба-бах на всю силу,
Не схибив, бо стрелив у лоб воєводи.

I. С. НІКІГІН
(1824-1821)
російський поет

ДРУЖИНА ЯМЩИКА

Ніч. Мороз тріскучий,
Сніг летить давно,
А сріблистий іней
Затуля вікно.

Жалісно і сумно,
Двері сплять старі,
Тільки вітер вис,
Стогне в димарі.

Он палає скалка,

Розсипає тріск
І на піл, на стіни
Розливає блиск.

Марить біля печі,
Спершись на стіну,
Хлопчик кучерявий,
Мостячись до сну.
Тінь його голівки
На стіні лежить,
Тихо біля прядки
Матінка сидить.

Їй недаром снився
Сон страшний без мір,
А душа все мліла
Зрання й до цих пір.

П'ятий тиждень марно
До кінця іде,
Чоловік в дорозі,
Вісточки не шле.

Ну, помилуй, Боже,
Що, як справді з ним
Гріх який стряхнувся
На шляху глухім?

Клоніт мій жіночий,—
Хвора цілий вік.
Буду дні і ночі
Плакати повік.

Син іще хлопчина,
Личенько бліде.
Бідний, все гостинця
Від отця він жде.

Дивиться на сина
Мати у біді.
“А чому це, мамо,
Ти сама не спиш?
Цілий вечір пряла,

Ще й тепер сидиш?“

“Ой, мій любий сину,
Прясти сил нема.
Щось мені так сумно,
Божий світ, мов тьма“.

“О, не плачте, мамо“,—
Хлопчик врозумив
І на груди мамі
Голову склонив.

“Я не буду плакать,
Ляж, засни, синок.
Я тобі соломки
Принесу кульок.

Постелю постельку,
І, Господь пішле,
Твій отець гостинця
Скоро привезе“.

І хлоп’я заснуло,
Ніч, як нитка мук,
Мирно віддається
Веретена звук.

Раптом в сінях хати
Хтось заторхтів.
“Батенько приїхав!“—
Хлопчик бурмотів.

Скочивши з постелі,
Радий аж до сліз:
“Батенько приїхав,
Калачів привіз!“

Чоловік плечистий
Двері шарпонув,
На порозі з шапки
Іней стряхонув.

Осінів три рази

Груди він хрестом,
Голову почухав,
Проказав ладком:

“В добрий час, сусідко!
Як живешся ти?
Ах, яка погода!
Сліду не знайти“.

І недобру вістку
Передать не вмів:
“Коників я ваших
Із Москви привів“.

“А мій муж?—спитала
Жінка ямщика
І біліша снігу
Стала на щоках.

Опустивши руки,
Син тримтів, як лист.
За стіною хати
Був і плач, і свист.

“У Москві те сталося,
Занедужав він...
Як пішов до Бога,
Задзвонили в дзвін.

На добранич, мила,
О такій порі...
Коники там ваші
Мерзнуть у дворі.

О, яка вже нам'ять!
Забувати став...
Батенько для сина
Хрестик передав.

Сам він через силу
З ший його зняв,
Дав мені в граматці
В руки і сказав:

“Це благословіння
 Синові віддай.
 Хай догляне матір,—
 Прошу—передай.

“А тебе він певно
 Над усе кохав,
 Бо ім’я до смерти
 Бідний повторяв“.

Кіндрат РИЛЄСВ

П А Л І Й

Не хмари сонце обступали ,
 Не вітри в полі бушували ,—
 Вождя і горстку козаків
 Чисельні товпи ворогів
 В пустиннім полі запопали...
 Куди сковатись молодцю?
 І як уникнути розбою?
 Все поле всипане ляхвою...
 По смуглому його лицю
 Давно вже піт рясний гуляє,
 Від куль ворожих вже злітає
 З коня козак за козаком....
 Уже оточений кругом...
 Полон загрожує погромом...
 Як раптом з ратищем в руці
 Крізь гущину товпи прожогом
 Палій пустився вітрогоном.
 Рятунок знайдеться в ріці...
 Коневі спритною рукою
 На очі нап’ялив башлик,
 Грудьми аж до луки приник,
 Наляг на рисака й стрілою
 Злетів Палій із кручі в воду,
 Так не злітав ніхто ще зроду,
 І зник в безодні під водою...
 Бурління хвиль... Ріка реве...

А він спокійно самотою
 В Дніпрі буруючім пливе.
 Ляхва даремно губить стріли,
 Свінець надармо тратить свій,—
 Від нього звук шумить пустий.
 І неушкодно витязь смілий
 На берег зводиться крутий.
 А кінь запінений стряхнувся,
 Прочхався, радісно заржав.
 Палій зі сміхом обернувся,
 Прокляття ворогам післав
 І в степ безмежний поскакав...

Під враженням японських танок

Григорій ВИШНЕВИЙ

Бувало дні вершилися горою
 Добра і зла, як віковічні драми,
 Та чистою виходила з двобою
 Людина чесна неверткою грою,
 І рубцювалися на серці шрами.

У ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Непрошенні, дивні гости
 (Аж сорок їх в екзилі!)

У сні, наяву, у мlostі...

Кінець хіба в могилі...

Буває: маєм засяє
 Не рік, не день—хвилина.
 У серці втіха грає,
 Радіє знов людина.

Вправи з австралійського курсу
журналістики

Григорій ВИШНЕВИЙ

P A R T I N G

Don't speak. I know: behind the words
 There is a twilight... wasted dream.
 All hopes had vanished like the birds
 Into the night of murk and gleam.

Let's stroll and stroll through leafy park
 Until the dewy dawn breaks through.
 Let's hear the whisper of the dark,
 Let us forget the wrench is true.

We met where reeds grew thick and tall,
 Where river flowed enfolding hill.
 This night concludes and closes all.
 Don't say, o dear, you love me still.

The time will pass, the time will heal
 The wounds of hearts and our despair.
 To golden years of joy and zeal
 There's no return, there's no repair.

F A M I N E

Feed me, give me shelter,
 Put me on my wobbly feet.
 I'm a wolf of the desert,
 King of the drought and heat.

Keep away from the mouths
 Tucker and victual.
 Lift my heavy, my eyelids,
 Revive me a little.

Soon I'll be crawling,
 Spreading my clawed paws,

Smashing the innocent souls,
Killing with merciless claws.

Soon I'll be howling,
Knocking about
    in a pitch-black mantle.
Soon I'll be bullying,
    menacing
All who are strong,
    who are tough,
    who are gentle.

Help me to murder,
Put on their necks
    all my hoops,
    all my ropes,
    and my cords.

Stop them to grow in numbers,
Breed into countless hordes.

Help me, o help me
Before it's too late!
For they grow and grow, and grow
At a dangerous,
    threatening rate.

I'm all for destruction,
Peril and loss.
Cancer's my rival,
Death is my boss.

In this verse, the Famine
speaks in early 1970's
to whom it may concern
in Pakistan and India.

M A G P I E S

- to little Matthew, my friend

Tell me, magpies:

Where do you fly?
 "Round 'top of the trees
 That are pricking the sky".

Tell me, magpies:
 What's in your beaks?
 "That is crumblets of bread,
 That is crabs of the creeks".

Tell me, magpies:
 Where do you thrive?
 "Near the lakes, near the streams
 Where the insects survive".

Tell me, magpies:
 Why are you white?
 "That's Australian style
 That is pure, that is bright".

Tell me, magpies:
 Why are you black?
 "That's original style—
 Aboriginal back".

Tell me, magpies:
 Who is your friend?
 "He is swift, he is strong,
 He is Collingwood brand".

Tell me, magpies:
 What is your joy?
 "He is black, he is white,
 An Australian boy!"

1971

Written after witnessing a "dispute"
 between little wogs and antiwogs over
 their differences in Australian football.
 Collingwood is one of the teams bearing
 black and white colours resembling
 MAGPIES (birds).

Кіндрат РИЛЄСВ

В О Й Н А Р О В С Ъ К И Й

п о е м а

Поміж тими російськими поетами, яких приваблювала Україна, Кіндрат Рилєєв займає особливе місце. Рилєєва в'яже з Україною не тільки любов до її екзотичності, а й, що найголовніше, його гаряча прихильність до українського національного руху. Недарма головніші з його творів носять назви “Войнаровський” і “Наливайко”, які він написав під впливом “Історії русів” та особистої зустрічі з волелюбними українцями, коли подорожував по Лівобережній Україні, знаходячи там серед українського дворянства й інтелігенції живі й тривкі сліди мазепинства. У листі до Миколи Маркевича, українського поета, етнографа й історика, К. Рилєєв писав: “Я росіянин, але три роки жив в Україні; менше для себе, а більше для того, щоб полюбити цю країну й добрих її жителів. Більше того, Україна обдарувала мене рідкою, незрівнянною дружиною. Уже шість років моя добра українка ѿщасливлює мене”.

Кіндрат Рилєєв прожив усього 30 років (1795 - 1826). За провідну роль у повстанні декабристів було засуджено до страти П.І. Пестеля, К.Ф. Рилєєва, П.Г. Каховського, С.І. Muравйова-Апостола й М.П. Бестужева-Рюміна й повішено в Петропавлівській фортеці. Сотні учасників грудневого повстання було засуджено на каторгу, деградовано в рядові, а солдатів Чернігівського полку спроваджено на Кавказ, у діючу армію, після “прилежного” покарання шпіцрутенами. Так розkvитався Микола Палкін з декабристами, які для народу й Шевченка були “першими благовістителями свободи” і “споборниками святої волі”.

Значна частина літературної творчості К. Рилєєва—це думи й поеми на теми стародавньої української історії: “Олег Віщий”, “Ольга біля могили Ігоря”,

“Рогніда”, “Святополк”. Рилєєв бував у Києві й Харкові, коли в 1817-20 роках жив на Слобожанщині. Він знов українську мову, захоплювався українським фольклором, побутом, звичаями, вивчав минуле України. Його дума “Богдан Хмельницький”, поеми “Войнаровський”, “Наливайко”, “Мазепа”, незакінчена трагедія “Богдан Хмельницький” присвячені героїці українського народу в боротьбі за незалежність.

Свій найбільший твір, поему “Войнаровський”, К. Рилєєв написав напередодні грудневого повстання, в 1823-24 роках. Персонажі поеми, Мазепа й Войнаровський, довгий час притягали уяву декабриста й поета-романтика. Уже раніше, в думі “Петро Великий в Острогорську”, Рилєєв менше писав про Петра, а більше про Мазепу. Це, мабуть, тому, що Мазепа приваблював автора своєю таємничістю й нерозгадною складністю. В цій поемі Мазепа виступає аж надто романтично. На ньому пишний-препишний одяг. І хто ж він, цей старий чоловік, з яскравим полум'ям в очах? І чому він хилиться й упадає перед Петром?

Спершу Рилєєв ставився до Мазепи підозріло й вороже, називав його “лютим вождем”. Та поволі це ставлення міняється на краще. Вивчаючи історичну постать українського гетьмана детальніше й глибше, не без впливу української лівобережної інтелігенції, Рилєєв доходить до переконання, що Мазепа був не “хитрим і властолюбним інтриганом”, а щирим патріотом України і борцем за свободу її народу. Професор В. Маслов у монографії “Літературна діяльність Рилєєва”, що вийшла в світ 1912-го року в Києві, писав: “Зацікавлення Рилєєва Мазепою йшло разом з його зацікавленням Україною. Мазепа ж бо виступав проти Петра під прапором свободи й незалежності України. Зображені постать Мазепи, поет Рилєєв мав велику можливість піднести на височину часу політичні ідеї, що стосувалися не лише вибраної історичної теми, а й тодішньої дійсності в царській імперії кріпосництва й деспотизму”. Як бачимо зі слів В. Маслова, Рилєєва з Мазепою єднала ідея боротьби за свободу. Еволюція поглядів Рилєєва

на Мазепу проходила шляхом, що вів від казеного інтерпретування Мазепи як зрадника до глибокого позацензурного вивчення його діяльності, яке привело Рилєєва до переконання, що український гетьман був борцем за свободу своєї батьківщини.

Поема “Войнаровський” присвячена Бестужеву. Її текст відкривається широким описом суворої північної природи. В країні сніжних завірюх, на березі широкої Лени, чорніє довгий ряд будинків, чорніють брусові стіни (в перекладі: сцени) юрт. З глибоких снігів зводиться сосновий частокіл. З високости гордо споглядають на дикий діл верхи церков. Шумить дрімучий бір. Біліють снігові рівнини. Тягнуться вдаль вершини крем’яністих гір. Сердито реве ріка. Бушує непогода. Природа тут завжди похмура, сувора і дика...

Поема “Войнаровський” є твором романтичним; тому й пейзаж у ній є одним із найсуттєвіших елементів композиції. Опис пейзажу нагадує музику, творить ліричний настрій, пливе потоком незвичайного, екзотичного, тривожного й величного, ніби поетична мелодія. Головним героєм поеми є Войнаровський, небіж і довірена людина гетьмана Івана Мазепи; він же перший “репатріант” з перших українських емігрантів. Для романтика Рилєєва Войнаровський уявляється навіть більш романтичним, ніж сам Мазепа. Та й узагалі і реальний, і історичний Войнаровський за своїм характером був романтичним героєм. Саме такого героя потребував Рилєєв для своєї поеми. А. Бестужев так охарактеризував Войнаровського: “Він був відважним, бо Мазепа не довірив би йому великого загону людей незалежних, у яких сама лише особиста гідність могла зміцнювати владу; красномовний — на це вказує доручення від Карла Й Мазепи; рішучий і неухильний, як це видно з його суперечки з Меншиковим; нарешті, здібний і ввічливий, бо пихатість не назвала б його в Відні графом, коли б ласкавий дикун цей не мав цивільних тонкощів; одним словом, Войнаровський належить до тих небагатьох людей, яких Великий Петро вшанував іменем небезпечних ворогів. Без сумніву,

Войнаровський, обдарований сильним характером, якому випадок дав можливість розвинутися в таку славну епоху, належить до числа найдопитливіших людей минулого віку—людей, однаково привласнених історії й поезії, бо зрадливість долі його випередила всі вигадки романтиків“.

І, нарешті, трохи історії. Андрій Войнаровський після Полтави супроводив Карла до Бендер, під турка, а після смерти гетьмана Мазепи співпрацював з гетьманом Пилипом Орликом, який у той час починав українську акцію в країнах Європи. У вересні 1716 року Войнаровський виrushає до Швеції й по дорозі прибуває до Гамбурга. Довідавшись про його прибуття туди, цар Петро наказує своєму послові в Гамбурзі Бетінгерові арештувати Войнаровського. Скорі було схоплено його й ув'язнено в царському посольстві, а згодом вивезено до Петербурга, піддано тортурам, вимагаючи зізнання про акцію мазепинців закордоном. Після семирічного ув'язнення, цар вислав Войнаровського в Сибір, аж у Якутію. Там Войнаровський і помер у 1740-41 роках.

ЧАСТИНА ПЕРША

В краю хурделиці й снігів,
На березі сумної Лени,
Чорніс довгий ряд домів
І юрт малих брусові сцени.

Кругом сосновий частокіл
Піднявся із снігів глибоких,
І з гордістю на дикий діл
Зорять верхи церков високих.

Здаля шумить дрімучий бір,
Біліють снігові рівнини,
І тягнуться скелястих гір
Різноманітні вдаль вершини...

Завжди сувора і глуха

Країн оцих хмурна природа,
 Реве ріка гнівна й лиха,
 Бушує часто непогода,
 Нерідко хмара заляга...

Нікто країни мли й зажури,
 Благих невільників тюрми,
 Не навістить серед зими,
 Бо страх морозу й хмар похмурих.
 Одноманітно дні веде
 Якутський житель здичавілій.
 З гурбою в'язнів очманілих
 Дружина воїнів прийде
 Або по хутро манівцями
 (Чи в тихий день, чи в ураган)
 В'їжджа з московськими купцями
 В забуте місто караван.
 І міг в ту мить лиш пожавіти
 Якутськ похмурий і глухий,
 Міг жваво гомін зашуміти
 Народів суетних стрімкий:
 Якут і якутир пустельний
 Несуть багатий свій ясак,
 Лісний тунгуз і з списом смертним
 Сибірський стройовий козак.

Тоді зима на мить єдину
 Від міст похмурих відлетить,
 Безмовний ліс загомонить
 Й на дні зеленої долини
 В каміннях Лена зашумить.
 Так навіщає в підземеллі
 Вже майже вмерлого з журби
 Страждальця, в'язня боротьби,
 Душі сумної час веселий.
 Так в душу хмарну заletить
 Порою тихий спокій нишком
 І приневолена усмішка
 Чоло злочинця прояснить...

Та хто це крадеться із дому,
 В тумані рано на зорі,
 Іде по березі кругому

(Рушниця довга на порі)
 В малім жупані, в шапці чорній,
 І пояс кручений на нім,
 Немов з Дніпра козак моторний
 В своїм наряді бойовім?
 Зір неспокійний, надто думний,
 В лиці суровість і нудьга,
 А на чолі його злегка
 Тревожні креслить мрії-думи
 Недолі вражої рука.
 На захід простягнув він руки,
 В очах вогонь забліскотав,
 І в стані трепету і муки
 В тривозі сильній проказав:
 “О краю мій! Степи козацькі!
 Мені не бачити вже вас.
 І вас, гроби батьків вояцькі,
 Вигнанцю не обняти й раз.
 Горить намарне пломінь ясний,
 Не можу я потрібним буть:
 В засланні горя і неласки
 Приречено навік заснуть.
 О краю мій! Степи козацькі!
 Мені не бачити вже вас.
 І вас, гроби батьків вояцькі,
 Вигнанцю не обняти й раз“.

Замовк... пішов по косогору,
 По стежці почвалав крутій,
 Звернув до лісового бору,
 У гущавині зник лісній.
 Хто в'язень цей, ніхто не знає,
 Давно в краю вигнання він.
 В народі чутка сповіщає—
 В кибитці віз його загін.
 Усмішки й трохи не помітно
 Ніколи на чужинці цім,
 А борода і вус примітно
 Уже посивіли на нім.
 Він не варнак. Ось бач: не видно
 І знаку згубности на нім,
 Бо кат, вселюдства жах огидний,
 Тавра не випік на чолі.

Та вид його хмурніший вдвое,
 Ніж дикий вид чола з тавром.
 Спокійний він: такий в спокой
 Байкал до бурі за вікном.
 Як в час глухий посеред ночі,
 Коли у хмарі місяць спить,
 Могильний вогничок горить—
 Так чужинцеві сяють очі.
 Завжди відлюдний і мовчить,
 Один відчужений блукає,
 Ні з ким знайомства не заводить,
 На всіх суворо поглядає...

В краю холоднім, неугавнім
 В ту пору жив наш Міллер славний,*
 В затишнім домі, в тишині,
 Трудивсь для віку в глушині,
 Боровся з примхами недолі,
 Жагу душі гасив поволі.
 Далеку кинув батьківщину,
 Живе з указу в цих краях,
 Леліс в серці знань пучину,
 Вивча природу у снігах.
 У час суврої негоди
 Любив послухати дідів
 Про Єрмака і козаків,
 Про їхні сміливі походи
 У царстві холоду й снігів.
 Як часто, вийшовши із дому,
 Блукав він довго в білім морі,
 У морі білосніговому
 Або у нетрях чи у горах.
 Дививсь, як сонце у пустелі,
 Розлившись в небі голубім,
 На мить за Кангалицьку скелю
 Заходить літом на порі.
 Усе було нове для нього:
 Природи дикої яса,

---

*Г.Ф. Міллер—німець, член ст. Петербурзької Академії.
 Досліджував географію та історію народів Сибіру.

Суворий клімат і, до того,
Моралі дикої краса.

Якось він у мороз тріскучий
Гнав оленя з сибірським пском,
Загнавсь на лижвах в ліс дрімучий...
Повсюди сосни, вічно дики,
І сиві кедри б'ють чолом,
Гілля густе сплелось навіки,
Не видно неба під шатром.

Не видно з-за дерев дороги...
Там, де купини, сніг і хмиз,
Несеться олень прудконогий
(Рогатий кущ на спину звис),
Здаля між соснами мелькає,
Летить... Враз постріл! Скорий біг
Раптово олень припиняє...
Ось похитнувся і на сніг
В крові, знесилений, лягає.
Бентежний Міллер лячний зір
Туди, до оленя, звертає,
Крізь хащі, зелень, дикий бір
І зрить: до жертви підбігає
(Рушниця довга на руці,
Кожух на ньому теплий, чорний,
Вушанки вовняні кінці)
Мисливець спритний і моторний.

То в'язень був. Похмурий зір.
Рушниця, зброя і убір,
І незнайомця вигляд впалий,—
Все душу мандрівця лякало.
Та як тут у глуші лісній
Блукати без знання доріг?
І, острах подолавши свій,
Стрілою, мов не шкода ніг,
До незнайомця він побіг.
“Хто б ти не був,—він попросив,—
Будь поважатим, ради Бога.
Гнав звіра й стежку загубив,
В глуші небавом заблудив.
Скажи, в Якутське де дорога?”

“Позад лишилася вона,
 З годину звідси, в ближнім долі.
 Тут ліс густий і дичина,
 Вже скоро темрява нічна,—
 Не встигнеш вибратись у поле.
 Уже надворі вечоріє...
 Та близько тут є хутір вбогий.
 Ходім. Там в юрті грубка гріє.
 Спочинеш ти з невдачних ловів“.

Вони пішли. Темніє вид.
 Все рідше видно неба звід...
 Погасло світло в дня блакиті.
 Настала ніч... Вже місяць сплив
 І, одинокий і невмітий,
 Дрімучі нетрі осрібли
 І юрту для гостей відкрив.
 Прийшли. І в'язень, як бувало,
 Зайшов у юрту, мов у світ,
 Застукав кремнем у кресало —
 Сипнули іскри вмить на гніт.
 У юрті тихій все мовчало,
 І кожний кременя удар
 У затишку простого житла
 То речі осявав, мов жар,
 То ніж на ратищі, що звисло,
 То шаблю на стіні повислу.

Очей з чужинця не спускавши,
 У дверях Міллер перед ним,
 В душі невільний страх сковавши,
 Стоїть німий і мовчазний.
 Богонь роздув господар новий,
 Каганчик спритно засвітив,
 Підсунув лавку, стіл сосновий
 Обрусом зношеним накрив
 І в ласці гостя посадив.
 І перед їством смачно-ситним
 Розмову про Сибір повів.
 В яке ж попав він здивування,
 Почувши хмару мудрих слів,
 Та й хто б інакше думать смів?
 Країн Европи виховання

В лісах Сибіру він зустрів.
 Вітчизну кинув... Самотою
 Два роки Міллер в краї цім
 Блукав бездомним сиротою,
 В краю забутім і глухім.
 Тож як в пустині серце гріти?
 Неждано, з подивом, в глуші,
 Уперше міг він сум душі
 Полегшить мовою освіти.

Поважність добра до лиця,
 Слова високі, мудрі, милі:
 То з уст прихідця-мудреця
 Чуття палкі текли, мов хвилі.
 В разомові довгій і живій
 Їх світлі очі жваво грали,
 Вони друг друга пізнавали
 І, як брати, в глуші лісній
 Нарозхрист душі відкривали .
 Мандрівник втомлений забув
 І пізній час, і сон відрядний,
 Він слухав незнайомця жадно.
 Здавалось, він ввесь слухом був.

“Ти знати хочеш, мандрівниче,
 Хто я і як сюди попав?—
 Так незнайомець прооказав—
 До того думка ще не кличе,
 Її ні кому не ввіряв.
 Не тих чуттів тутешні люди ,
 Чуже для них моє ім’я,
 І справа кручена моя
 Навряд вразила б їхні груди.
 Тобі ж скажу секрет я свій,
 Тобі чуття душі відкрию.
 Ти славою себе покриєш,
 Наука—світ безмежний твій.
 Ти все збагнеш, мене розрадиш
 І нещасливця ти не зрадиш...“

— — —

Поглянь, мандрівче молодий,

Як доля грас без потреби—
 В цей одяг, дикий і простий,
 Одягся, друже дорогий,
 Небіж і приятель Мазепи!
 Я Войнаровський. Це мені
 Життя дало талан жорстокий.
 Ти чув, мабуть, в своїй землі,
 Як пережив я струс глибокий!..
 Ти бачиш здиченість і сум.
 Ходжу, як тінь, а очі впали,
 А на чолі сліди печалі,
 Немов відбиток скорбних дум,
 Суворий вигляд вже поклали.
 У цих лісах, поміж степів
 Засланець вічний і холодний.
 Ніщо мене не веселить,
 Любов і дружба—все чужіс,
 Печаль свинцем в душі лежить,
 Ніщо вже серця не зігріє.
 Біжу, мов ворог від людей,
 Не можу я знести їх виду:
 Їх жалість (холод до грудей)
 Мені нестерпна, гола кривда.
 Кого закинено в сніги
 За справу чести і народу,
 Тому терпиміш докір роду,
 Ніж жаль, що з'являть вороги.

Для чого марне слів моління?!

Ти так тужливо не гляди,
 До мене не з'являй боління
 І так жорстоко не буди
 У грудях, болісних завжди,
 Заснулого на мить квиління.
 Признатись хочу: я б хотів,
 Щоб люди з козаком не знались,
 Щоб зір мій душі не смутив
 І щоб мене між цих снігів,
 Немов примари, всі лякались.
 Ох, мабуть, спокій би тоді
 Розважив душу в самоті...
 Та знав і я колись утіху
 І від душі людей любив,

І з чаші повної запив
 Любові й дружби розкіш тиху.
 На рідній батьківській землі,
 На лоні щастя і природи,
 Літа дитинства і свободи
 Струмком грайливим протекли.
 Як сон легкий, як привид дальний,
 За ними радість моментальна,
 А разом з нею суета,
 Війна, любов, печаль моральна
 Й палкої юності мета.

- - -

Татарів ворог і поляків,
 Я часто, як Палій Нетяга,
 Водив преславних гайдамаків,
 Шукав чи смерти, чи звитяги.

Бувало коні прудконогі
 В степах і тихих, і глухих,
 Там, де ні житла, ні дороги,
 Мчать вихром вершників лихих.
 З любов'ю прагнучи до волі,
 Бадьорі й радісні без сну,
 Повітрям снідали у полі,
 Муку жували вівсяну.
 В наскоках смілих і звитяжних
 Зірки світили в шлях протяжний.
 Чи буйний вітер, чи могила,
 А ми, як грізна хмари сила,
 Рагтово і з усіх сторін
 Летіли з криком, як на крилах,
 На вражий змовницький загін.
 Ватаги чужаків громили,
 Міста і селища упрах
 І в землі ворога носили
 Жахне спустошення і страх.
 Повсюди вороги втікали
 І, боячись ганебних пут,
 Стидку данину віддавали
 За дружби нестійкої жмут.

Якось, захоплений з відваги,
 Я на чолі шибай-ватаги
 Безстрашних юних козаків
 Пішов на товпи ворогів.
 Тягнувся бій до ночі. Ляхи
 Уже змішалися в рядах
 І, ставши в лави на горбах,
 Нам поле відступали зляку.
 Аж чуєм кримців дикий крик...
 Аж степ і стогне і трясеться.
 З усіх сторін, як на шашлик,
 Орда неприязна несеться...
 В одну хвилину хмари стріл
 В ватагу нашу засвистали,
 Дарма триматись я хотів,
 Все більш нас вороги стискали..
 Нарешті, я залишив бій.
 Ми в степ і дикий, і пустий
 Урозсип швидко відбігали...
 Погоню чуючи і гнів,
 Відчув я рану в час мізерний,
 Стрілою ж на коні летів,
 Боявсь попасті в бран мерзенний.

Вже хижі ханові сини
 За мною гнатись перестали
 Вже грань моєї сторони,
 Вже хутори здаля мелькали,
 Вже світло бачив я в хатах,
 Вже думав, що пригнався?
 Як раптом кінь мій (який жах!)
 Дивацько став і захитався.
 І на межі землі й спокою
 Він гримнув у траву зі мною.

Один в степу, біля могили,
 З конем загинулім своїм,
 Під небозводом голубим
 Лежав я марний і журливий.
 Котився градом піт з чола,
 А з рані кров струмком текла...
 Даремно поміч викликав
 Чи кволий голос подавав—

В степу пустельнім він зникав,
Заледь родившись, помирає.

Було все тихо. Лиш могила
Тужливо з вітром говорила.
Самітний, білий, мов рукав,
Дворогий місяць випливав,
Світив спокійно в морок ночі.
Я вже, здавалось, помирає.
Вже, заглядаючи у очі,
Над мною хижий крук літав.
Аж чую шерех з-за могили
І бачу: чарівної сили
Козачка молода стойть.
Схилившись лячно наді мною,
На мене з тихою журбою
І з жалем ніжності глядить.

О незабутня мить утіхи!
Про тебе спогади ясні
На зло недолі й уві сні
І тут приносять радість тиху.
Я не забув її з тих пір.
Солодкі зустрічі чудові,
Ласкаві згадую розмови
І добрий жалісливий зір.
Ще в тямці радість діви ніжна,
Коли страждалъця плавно, ніжно
Несли під захист на долівку,
До батька дівчини в домівку.
А як турботливо ходила
Вона за страдником слабим
І серця почуттям живим
Мої бажання всі ловила!
Я всі утіхи пережив
З очей козачки-чорнооки,
В її словах я ласку пив
І тамував свій біль жорстокий.

У час безсоння злих ночей
Вона принишкло в приголов'ї
Сиділа з тихою любов'ю,
Не зводячи сяйних очей.

У час полегшення боління
 Вона виходила збирати
 Траву у полі та коріння,
 Щоб ними друга лікувати.
 Щаслива надійшла пора!
 Вона мене від ран зцілила,
 Любов'ю душу полонила,
 І я міцний устав з одра.
 Недовго ми любов ховали,
 Ми скоро жар сердець своїх
 Її батькам повідкривали
 І на союз сердець прохали
 Благословення шлюбу в них.

Три роки бурею промчались
 Під дахом хати у батьків,
 Ні разу ми не розлучались.
 В пустелях зоряних степів,
 У колі жвавих малюків,
 На лоні миру й милострастя,
 З козачкою чудових брів
 Вповні відчув я силу щастя.
 Похмурий гетьман нас любив,
 Як дід, кохав і діток міліх
 І, врешті-решт, із місць журливих
 В Батурина нас переманив.

Своєю чергою все йшло.
 Я в щасті жив, та ось на зло
 Чудових днів моїх не стало.
 Нещастя з Карлом в Русь прийшло,
 На Україні все повстало.
 Усі летять у бій страшний,
 Лише, мов морок пресумний,
 Чоло Мазепи виглядало.
 З-під брів його навислих став
 Горіти пломінь дикий.
 Похмурий з нами, він мовчав
 І тихо, байдуже сприймав
 Полків парадні в полі крики .

Провину скритої нудьги
 Дарма я відгадати п'явся.
 Мазепа від людей ховався,
 Мовчав і шикував полки.
 Раз якось пізньою порою
 У свій двірець мене завів.
 Заходжу й чую: “Я хотів
 Давно розмовитись з тобою.
 Я таїну хотів відкрити,
 Та чи запевниш ти мене,
 Що можеш ти, як стій, себе
 За Україну положити?”
 “Готовий жертву я принести,—
 Запевнив я,—за край похилий
 Віддам дітей, дружину милу,
 Не хочу лиш позбутись чести“.
 В Мазепи очі заблищають,
 Як на світанку ночі мла.
 З його похмурого чола
 Злетіло хмурище печалі.
 Мені стис руку і сказав:
 “Я України бачу сина,
 Давно-давно громадянина
 Я в Войнаровськім відгадав.
 Я не люблю сердець холодних:
 Вони не люблять України,
 Вони не люблять дідівщини,
 Ніщо для них тягар народний.
 Чуттів не дано їм високих,
 В душі у них немає сили,
 І від колиски до могили
 Вони лакеї хамів злобних.
 Ти не такий, і я все бачу:
 Твої чуття і добру вдачу....
 Сказавши, що “над все люблю
 Вкраїну-матінку свою“,
 Женою, дітками й собою,
 Як личить юному герою,
 Ти жертвувати готовий тут...
 А я, а я горю від помсти,
 Її рятуючи від пут,
 Я й честь кладу у жертву просто.
 І вже домовитись пора:

Шаную я царя Петра,
 Та, підпокірний Батьківщині,
 Йому я ворог вже віднині!..
 Цей крок зухвалий, знаю я,
 Та кличе в бій нас боротьба!
 Хай буде програ чи життя,
 Хай буде слава чи ганьба!
 Та я рішивсь: нехай недоля
 Погрожує землі безладдям,
 Вже близький час, кінець сваволі,
 Вже скоро бій із самовладдям!

Початком лиха ця була
 Розмова з гетьманом фатальна.
 З тих пір утіха вся пройшла,
 З тих пір, о земле незвичайна,
 Лиш ти всю душу зайняла!
 Довіривсь я Мазепі сміло
 І, друг вітчизни, друг добра,
 Поклявся я боротись вміло
 Проти Великого Петра.
 Я може якось помилявся,
 Сприйнявши заздроців обман,
 В злобі сліпій надмір зазнався,
 Бо цар ввижався, мов тиран.
 Можливо, пристрасті піддавшись,
 Не міг ціни я дать Йому,
 Можливо, справи не пізнавши,
 Я бачив в нім злобу одну...
 Недружній долі підпокірний,
 Тепер тягну я вибір свій
 Далеко в стороні чужій.
 Чи можу бути я спокійний?
 В мені горить палка душа,
 Я жити хочу лиш для краю.
 Надія ж—слава і війна!
 Та ось навіки пропадаю—
 Країна ця мені чужа.
 Як тінь, повсюди сум за мною,
 Згаса вогонь в моїх очах,
 І тану я, мов лід весною,
 Бо біль душі ще не зачах.
 Тягар душі моїй гарячій

Вести з неробством денний змаг
 Й до часу знати, мов побачить,
 Недолі крученої жах.
 Тягну недолю в цій пустині,
 Ховаю сум в душі своїй,
 В тайзі вже бачу домовину,
 А не в могилі степовій.
 Чому, чому в бою кривавім,
 Кружлявши гордо на коні,
 Не стрів я смерти у Полтаві?
 Чому у славі чи в неславі
 Не впав у рідній стороні?
 Гай-гай, помру в цім царстві ночі!
 Віщує доля так мені.
 Помру я—і сніги земні
 Вигнанця вкриють мертві очі!“

ЧАСТИНА ДРУГА

Уже світанок пронесло,
 Мороз стріляв в ярах діброви,
 У небі сірому текло
 Світило дня, мов куля крові.
 Та в юрту день не проникав,
 Крізь віти дерева в морозі,
 Ледь-ледь на вікнах в перемозі
 Самітний промінь тихо сяв.
 А друзі милі ще сиділи
 Вогонь згасав сяйним ладком,
 Дрова соснові вже дотліли,
 Лиш вуглики жаркі ясніли,
 Слабким вмираючи клубком.
 Мандрівець слуха непорушно
 Балачку страдника гірку,
 І часто гнів його зворушить,
 Сльозину видушить палку...

“Чи бачив ти, як на весні,
 З полону вирвавшись, скажена
 В ярах крутих несеться Лена?
 Коли руйнує всі завади,
 Ламає крижані громади

Чи, знявши дикий гук,
Димиться і гребні здимає,
А скелі з ревом відриває
І їх несе, мов пташку крук,
Із шумом в поле невідоме?
Ми так кайдани в битви громі
Зняли й на поклики вождів
Погнались битися за справу,
Помчались боронити право
Синівських, батьківських степів.

В дорозі до грімкої слави
Життя я юне не щадив,
Степи я кров'ю зчервонив
І свій булат в бою та крові
Об кості руські затупив.

Мазепа з північним героєм
Давав в Україні бій за боєм.
Димились скровлені поля,
Тіла розкидані лежали,
Вовки і пси їх розривали,
Здавалась трупом вся земля!
Та марно ми губили сили:
Петрів їх розум подолав.
Час бою згубного настав,
І ми вітчизну загубили.
Полтавський бій, як грім громів,
Та в лютій битві Карл дотепний
Петра уперше не здолав,
Розбитий вперше, утікав.
Услід йому—полки Мазепи.

Сливе без віддиху п'ять днів
Втікали ми поміж степів—
Боялись ворога погоні.
Уже замучені вкрай коні
Служити відмовлялись нам.
Вночі терпіли стужу й гам,
Знесилені удень від чвалу,
Ледь-ледь сиділи верхи ми...
Якось вночі, серед пітьми,
Задля хвилинного привалу

Вже за Дніпром спинились ми.
 Глухий синівся степ довкола,
 Покрила блідий місяць мла,
 Рвучи на клочя тишу кволу,
 Ріка шуміла в берегах.
 Це там на повсті простій, грубій,
 Схиливши голову в сідло,
 Присталий Карл дрімав під дубом.
 Вояків хмара там було.
 Мазепа побіч варти, хворий,
 Здаля, на почорнівшім пні,
 Сидів в глибокій тишині
 І, з видом хмарним і суворим,
 Від серця відкривався мені:
 “О, як зрадливе наше благо!
 О, як підвладні ми недолі!
 Дарма в душі горить відвага:
 Не мати нам святої волі.
 Одна хвилина все рішила,
 Одна хвилина погубила
 Навіки вирій рідний мій—
 Надію, щастя, супокій...
 Невже мені свій дух скорити?
 Не буду долі я рабом!
 І як з недолею не битись,
 Коли змагався я з Петром?
 Так, Войнаровський, я пізнаю,
 Бо ще жива душа моя,
 Всі спроби, всі спромоги я,
 Щоб рідному служити краю.
 Спокійний я в душі своїй,
 Петро і я—обидва праві,
 Як він, і я живу для слави,
 В добро вітчизні дорогій”.

Замовкнув він. В очах засяло.
 Чудовий розум ще не згас.
 Тріскучі дрова догорали.
 Мазепа ліг... Аж ось до нас
 Двох бранців козаки пригнали.
 Підвівся сивий вождь злегка,
 Неспокій стиха хмарив душу,
 Спитав, поглянувши зворушно:

“Новина з Краю в вас яка?“

“Я із Батурина недавно,—
Один із бранців промовляв,—
Народ Петра благословляв
І, перемогу стрівши славну,
На радоцах бенкетував.
Тебе ж, Гетьмане, яко Юду,
Вже українці лають всюди.
Двірець твій, твориво живе,
Був відданий на розкрадання.
Ім’я ж прославлене твое
Тепер і лайка, і знущання!“

Схиливши голову живу,
Мазепа гірко посміхнувся,
Приліг мовчазний на траву
І в плаць широкий загорнувся.
Ми всі зі співчуттям живим,
За гетьмана кипучи мстою,
Стояли мовчки перед ним,
Прибиті злою новиною.
Ми шанували в нім отця,
Вождя народу в нім відкрили.
До нього рвалися серця,
Ми Україну в нім любили.
Не знаю я, чи він бажав
Народ звільнити України,
Чи трон собі звести жадав—
Не ввірив він мені тайни.
До вдачі хитрого вождя
За десять літ я добре звикнув,
Так як не намагався я,—
Думок його я не проникнув.
Він не любив від юних літ
Думок своїх пускати в світ.
І, друже, повторю: не знаю,
Що він приготовляв для Краю,
Та знаю (серце відхилия
Любов, рідню і клич природи)—
Його убив би перший я,
Коли б він став проти свободи.

На сході сонця знову в путь,
Погнались ми у степ тужливий.
Гнітила груди каламутъ,
І серце юне затужило,
Коли минали ми межу
Країни рідної в чужу!

У грі чуттів, у млосній тузі
Я, мов дитина, заридав
Й, піднявши грудку в поля смузі,
На хрест з любов'ю прив'язав.
“Можливо,—думав я в риданні,—
Я в Україну не вернусь!
Хай грудка ця у сумуванні
Мене в чужині розважає,
Розраду принесе якусь
І Україну нагадає...”
Гай-гай! передчуття збулось:
Велінням долі самовладним
З тих пір прегарний край відрядний
Мені побачить не вдалось...
В краю глухім, в краю безводнім,
Де тільки зрідка ковила
Росла в степу чужім, безплоднім,
Ми мчались, мчались курява,
Ми коней змучених загнали.
Страждав увінчаний втіач, 1)
Летіла шведів горстка вскач.
В Бендери турка ми вступали.
Тут гетьман у недугу впав,
Він безперервно трепетав
І, погляд кидаючи бистрий,
Мене і Орлика гукав.
І, задихаючись, впевняв,
Що бачить Кочубея й Іскру.
“Он-он вони!.. А з ними кат!
Он їх звели уже на плаху.
Там стогону й плачу стократ...
Готовий виконавець муки...
Ось підкотив він рукави,

---

1) Карло 12-ий

Узяв уже сокиру в руки...
 Удар!—нема вже голови
 Та ще й другої!... Помирають...
 Поглянь, як страшно очі сяють!..“

То з жахом іноді з одра
 Він кидався мені в обійми!
 “Я бачу лютого Петра!
 Прокляття чую я злодійні!
 Дивись: в свічках он сяє храм,
 З кадильниць в'ється фіміам...
 Митрополит, суворий зором,
 Оповіщає разом з хором:
 “Мазепі, зрадників роду,
 Прокляття вічне від народу!”

То трясся тілом безупинку,
 То бачив часто в ніч глуху
 Страждальця Кочубея жінку
 І їх заблукану дочку.
 У муках цих, немов сновида,
 Молитву вголос він читав,
 То гірко плакав і ридав,
 То дикий зір навколо кидав,
 Як божевільний, реготав.
 То, прокидаючись порою,
 Він очі, сповнені журбою,
 На нас тужливо повертає.

В дев'ятий день якось зробилось
 Надвечір хворому трудніш.
 Лежав знеможено, безсило
 І дихав рідше і слабіш.
 Хворобу зносячи тихіш,
 Хотів сховати, мабуть, муку...
 До нього кинувсь я, взяв руку.
 Гай-гай! Вона уже була
 Тяжка, холодна, ледь жива!
 Дивились очі непорушні,
 Як мертвці з сиріх могил,
 Та враз, зібравши рештки сил,
 Підвівся ще раз він з подушки.
 Метнувши поглядом палким:

“О Петре! Україно!”—крикнув.
 Та голос в нім завмер за цим,
 Він знов упав, чолом поникнув,
 На мене кволий зір вп’ялив
 Й земний навіки дух спустив ...
 Без сліз, чуття, мов камінь зимний,
 Перед померлим я стояв,
 Я розум, пам’ять утрачав—
 То сум мене ударив дивний...

Ось скорбний похорон настав:
 Сам Карло, хмурий і похилий,
 Вождя Вкраїни до могили
 З вояцтвом шведським проводжав.
 Козак і швед в журбі ридали,
 Люблили палко всі його...
 О друже! Ми передбачали,
 Що тут з Мазепою ховали
 Надію Краю свого.
 Гай-гай! Останню честь вождеві
 Заледве я віддати зміг.
 Жалі ж віддавши злому дневі,
 Я з горя тяжко хворий зліг.
 Я став тоді на край могили,
 Та в серці загорілась кров,
 У тілі поновились сили,
 І став терпіть я муки знов!

Бендери вже огидні стали,
 Покинув їх я й полетів
 Від земляків і від степів
 Розбити темряву печалі.
 Але даремно. Фатум злий,
 Як дух ворожий і чужий,
 За мною з краю в край носився.
 Мене схопили вороги,
 І я в засланні опинився,
 Де вічний ліс, тайга, сніги...

Багато збігло літ в засланні.
 В глухій і дикій стороні
 Рятунку віра, сподівання
 Горіли довгий час в мені.

Я привикав до злої долі.
 Про Україну і своїх,
 Здаля від ворогів моїх,
 Я часто марив мимоволі.
 А що в країні дорогій?
 Кого в Петрі (петлю чи друга?)
 Вона знайшла в біді своїй?
 Де сльози ллє моя подруга?
 А друзі? Чи побачу їх?
 Отак в душі спочин хвилевий
 Я у вигнанні руйнував
 І, від нудьги і дум непевних,
 Лишивши місто в горах темних,
 В лісі і нетрі мандрував.
 В моїй журбі, в моїй незгоді
 Здававсь утішним шум лісів.
 Були відрядні в непогоді
 Виття бурану, плеск валів.
 У пору бурі гамувала
 Борня стихій борню душі,
 Вона наснагу повергала
 І на хвилиночку в глущі
 Душевні муки тамувала.

Раз якось коло юрти я
 Схиливсь на сосну одиноку,
 А буревій шумів здаля,
 Тріщав мороз, як в ніч жорстоку.
 Переді мною скелі й ліс
 Тягнулись пасмом безбережним,
 Здаля, як з морем, з степом сніжним,
 Здавався темний небозвис.
 Від юрти тальник кучерявий
 Під снігом слався. Серед гір,
 На схилі, видно чорний бір
 І берег Лени величавий.
 Враз бачу: молодиця йде,
 Дахою вбогою прикрита,
 І в'язку дров ледъ-ледъ несе,
 Журою й працею прибита.
 Біжу. І що це?.. Пізнаю
 В нещасній цій, в мороз і хугу,

Козачку степову мою,
Мою прекрасну в ній подругу.

Почувши про біду мою,
Вітчизну кинувши свою,
Пішла мене шукать в засланні.
І, друже, ось, в чужім kraю,
Знайшла мене в лихім стражданні.
Багато стріла в самоті
Відомих страдників закутих,
Та не могла мене знайти...
Гай-гай! Я тут в числі забутих.

Закон велить мовчатъ, хто я.
Начальник сам того не знає.
Про те, обачний знічев'я,
Ніхто в Якутську не питає.
І добра жіночка моя,
Побита долею жорстоко,
Блукати змушена була,
Терпіти біль в душі високій.

Ой, чи казати, друже мій,
Тобі про радощі печальні
Для мене й жінки в стрічі цій
В kraю глухім, в країні дальній?

Ожив я з нею. Діток же
Я не знайшов при ній уже.
Отця і матері страждання
Їм не судив пізнатъ творець.
Вони, не бачивши вигнання,
Спожили радісний кінець.

Вернувся з жінкою моєю
Душі сумної тихий мир.
Все легше становилось з нею,
Нудьги спадав болючий вир.
Та, ох! Зламало горе фею.
Як сон, пропало щастя враз,
Недуга розлучила нас.
Забравшись в серце, груди милі,
З весною почала зближать

Ї до смертної могили.
 Мені судив творець пізнатъ
 Всю доброту душі вже вдруге
 Моєї страдниці-подруги.
 В недузі, зморена й марна,
 Завжди турботливо вона
 Свої терпіння скрити бралась,
 Все жартувала, посміхалась,
 Про давні говорила дні,
 Про милих діток... Мов у сні,
 Життя до неї поверталось
 З поривом теплого чуття,
 Та часто... щоб не бачив я,
 Вона слізами заливалась.
 Щоб їй життя і сили повернуть,
 До неба я молився марно.
 Нещастя вже не відвернуть,
 Настав для серця час примарний!

“Мій любий,—прорекла вона,—
 Я помираю, друже рідний,
 Нас тут терза печаль страшна,
 Та ще є краща сторона,
 І ти душею її гідний.
 Ми знов побачимося там,
 Дарунок жде нас за страждання,
 Нема там муки ні вигнання.
 Не розлучити нас катам!”
 Вона замовкла. Враз помітно
 В очах вогонь згасати став,
 Кінець зідханню вже настав.
 Вона, всміхнувшись привітно,
 Зів’яла в цвіті юних літ
 Дочасно у краю невтішнім,
 Як на стеблі засохлім цвіт
 В хатині душній, незатишній.

Один від юрти тільки крок
 Тепер лежить сумний горбок.
 Коли вечірній вітер віє,
 На нім у тишині сиджу
 І в чудотворних дивомріях
 Літа минувшини буджу.
 Все воскресає течією:

Мазепа, друзі і війна,
І з непорочною душою
Покійна страдниця-жона.

О друже! Пам'ять про подругу
Бадьорість мужу в душу ллє.
Він байдужіше смерти жде
І плаче солодко за другом.

Як часто споминаю я
Біля холодної могили
Голівку, усмішку, ім'я,
Гарячий розум, образ милий!
З якою пристрастю вона,
Високих подумів сповна,
Свій Край приречений любила,
З якою жвавістю про Край
В своїм вигнанні, мов про рай,
Вона зі мною говорила!
Непогамована печаль
Її сушила тяготою...
Її біди не знов москаль—
Вона ніякою порою
Того, хто Краєві ніс жаль,
Ніколи втішить не хотіла
Ані зітханням, ні слізозою.
Вона могла, вона уміла
Женою й патріотом буть
І жар добра в душі прегарній
На зло недолі самоправній
В своїм терпінні не забуть.

З її відходом у пропастя,
Я віру в щастя загубив,
Багато горя пережив.
Однак життям таким закутий,
Як боягузник, не просив
Рятунку в смерті і покути.
Не раз я смерть стрічав в бою,
Вона над мною пролітала
І купи трупів залишала
У полі, в рідному степу.
Але не був я дивоглядьком

І не тремтів ні раз в душі,
 Не забував, ідучи в бій,
 Що друг мені Мазепа й дядько.
 До Брута здавна я привик—
 Заступник Риму добровільний,
 Душою справді завжди вільний,
 А в ділі справді бойовик.
 Та гідний він за це й картання—
 Вояків добрих погубив,
 Ворожі злі перемагання
 Він самогубством утвердив.
 Ти бачиш сам, як я страждаю,
 Життя цього я маю вщерть,
 Була б легкою мені смерть.
 Життя і смерть я зневажаю...
 Та серце просить ще в мені
 Віддати рідній стороні
 Любов свою. А друг народу
 Врятує бідних земляків—
 Мов скарб покорених батьків,
 Воскресне давнішня свобода!..“

Вже Войнаровський замовкав:
 Зникав з обличчя морок жалю,
 В очах сльозини заблищали,
 І він молитися почав.
 Гість-академік відгадав,
 Чому страждалець цей молився,
 Він сам невільно просльозився
 І руку другові подав,—
 В душі, від смутку повній сили,
 В ознаку дружби до могили...
 - - -

Минали дні у рік сумний,
 Зима вже знову прилетіла
 Й рукою сніжною покрила
 Природу в саван сніговий.
 В пустелі мандрів каламутній
 Вигнанця вчений полюбив,
 Нудьгу і смуток з ним ділив,
 Про Україну ж незабутню,

Як вірний син, у мріях снив.

Одного дня у смутнім полі,
 В кишені з вісткою про волю
 До юрти в лісі поспішав.
 Мороз тріщав у млі порою,
 А олень рівною стрілою
 Його на скорих нартах мчав.
 Вже бачить поза перевалом,
 Крізь віття у глуші лісній,
 Дашок самітний і простий
 З напівзруйнованим парканом.
 “З яким запалом передам
 Цю вістку: скінчене скитання!
 Мій друже, кинь цей край вигнання!
 Лети у рідний Край і Храм!
 Там ждуть тебе, в Краю прекраснім,
 Благословення земляків
 І коло друзів з духом ясним,
 І мирний дім твоїх батьків!”
 Так добрий Міллер віддавався
 Думкам в дорозі в силі літ.
 І ось добіг він до воріт,
 До юрти тихої пригнався.
 Ніхто зустріть його не йде.
 Заходить в двері. Промінь сонця
 Крізь сніг і лід злегка паде
 І стиха хмуре світло ллє.
 Порожня юрта. Вид віконця...
 Лиш морок зимний тут живе.
 “Яка тут пустка!—вчений дума,—
 Що ж ти, вигнанцю мій, задумав?”
 Терплячи дум похмурих гін,
 У весь збентежений журою,
 Їде на шпиль могильний він.
 Що ж бачить він перед собою?
 Під набік схиленим хрестом,
 З на груди спущеним чолом,
 Як скорбний пам'ятник могили,
 Вигнанець, хмурий і похилий,
 Сидить на згірку гробовім
 В заціпенінні льодовім.
 В очах мороз і лід кончини,

Як мarmур, світиться чоло,
І від сусідньої долини
Вже мертвця до половини
Пухнатим снігом занесло.

1823 - 1824

*Для читачів, які цікавляться
українською славною, але трагічною
минувшиною переклав цю поему
автор цієї книжки*

Адам МІЦКЕВИЧ

1798 - 1855

КРИМСЬКІ СОНЕТИ

Рік народження Адама Міцкевича нагадує нам, що того року вперше побачила світ “Енеїда” Івана Котляревського, а роком пізніше родився російський поет Олександр Пушкін.

Адам Міцкевич, палкий польський патріот і діяч національно-визвольного руху, вважав своєю вужчою батьківчиною Литву, хоча насправді то була Білорусь, бо народився він і виростав у білоруському містечку Новогрудку. Може хтось пригадує доколгоспний час, коли щороку, ранньої весни, на Чернігівщині появлявся той чи інший литвин... Кінь тягнув легкого воза, а литвин викрикував, що міняє заполоч, голки, гребінці на ганчірки або приношений одяг... Люди вибігали з хат, і починався торг, що завжди кінчався щасливо. Мовних труднощів не виникало, бо торгівцем був той чи інший білорус, якого українське село, очевидно з історичних причин, за звичкою, називало литвином. Та звичка закріпилася в період Литовської держави й, з огляду на її неприродність, зникла десь при кінці 20-х років цього століття.

Чому сонети кримські? І як Адам Міцкевич опинився в Криму? Чому не в Сибіру чи на Кавказі? Цар хотів заслати поета в Сибір, але змилувався на прохання передових людей тодішньої Росії, насамперед, майбутніх декабристів. Отже, не зі своєї волі потрапив А. Міцкевич у Крим, хоча й прагнув його побачити.

Польща переживала політичний занепад. Вона втратила державність і самостійність. Ще до народження А. Міцкевича Польщу три рази ділили між собою три могутні на той час держави: Австрія, Прусія й Росія. Четвертий раз було її поділено 1815 року, після розгрому Наполеона Бонапарта. Польща ж не корилася й кривавилася в повстаннях, що часто

вибухали, але, як свідчить історія, кінчалися поразкою.

Палкі патріоти Польщі, спираючись на обездолені низи людности, вели нерівну боротьбу за вільну Польщу на чотири фронти: проти трьох державокупантів і проти... власного польського панства, що служило цим державам заради власного добробуту й усталеного становища в суспільстві. Славний Костюшко, безстрашний ватажок селянського повстання, заламався в нерівній боротьбі, не діставши належного сприяння й підтримки від того багатого “панства”.

Будучи студентом Вільнюського університету, Адам Міцкевич вступив до таємного польського товариства молоді, яке проголошувало прагнення до знання, а насправді мало за мету визволення й об'єднання Польщі в одній польській державі. І, як пише український поет Микола Бажан, “Організацію викрили царські шпигуни та їхні польські підпомагачі”, а її членів “було заарештовано, ув'язнено, а восени 1824 року засуджено до покарань різного ступня суворости. Адама не заслали до Сибіру, не віддали в солдати. Йому було звелено покинути рідні землі й податися до Петербургу, де царевою волею йому вкажуть, як має далі жити”.

Цар наказав жити в Криму. На заслання молодий поет їхав у групі царських служак, які мали “спеціальні обов'язки” щодо засланця. В акерманських степах, у морі степової зелені, Адам Міцкевич почав під враженням розкішної природи, такої відмінної від білоруської, та свого незвичайного становища засланця, писати кримські сонети. За час свого перебування в Криму поет написав два десятки сонетів. Я переклав 14 з них, на мою думку, кращих, додавши до них потрібні тлумачення для ясності змісту.

Ось поет мандрує “в далях степового океану”, наближаючись до Одеси, а в Криму описує тишу, плавбу та бурю, Байдари, Бахчисарай і Алушту, руїни ханського замку в Балаклаві та бурхливве море під Ведмідь-горою, пише про свою долю в сонеті

“Яструб,” не поминає й гробниці польки Потоцької...
 Поет тонкою душою тяжко переживає розлуку з
 Литвою-Білоруссю. Йому сняться білоруські ліси,
 річки, озера, болота й трясовина. Під приемним
 враженням від нового дивовижного оточення в Криму,
 чи то в горах та долинах, чи на березі моря, поет
 творить задушевні ліричні високомистецькі сонети, які
 читаються легко, ваблячи своєю сердечністю,
 яскравими картинами, мовним багатством і технічною
 майстерністю.

З Україною в'яже Міцкевича його дев'ятимісячне
 перебування в Одесі, Харкові та інших містах і його
 подорож до Криму українською землею. У Харкові він
 знайомиться з Петром Гулаком-Артемовським. В
 Україні він творить баляди “Воєвода”, “Три Будриси” й
 починає писати поему “Конрад Валенрод”. Відомо, що
 Тарас Шевченко цікавився польським поетом і передав
 йому в подарунок свою поему “Кавказ”.

Вийшовши 1829 року закордон, А. Міцкевич
 поселюється на деякий час в Італії, але його
 патріотичне серце кличе до Польщі. У Парижі поет
 пише чи не найвизначнішу свою поему “Пан Тадеуш”,
 яку можна тепер читати і в чудовому перекладі
 Максима Рильського. Мотиви українського фольклору
 яскраво помітні в цій поемі. Викладаючи слов'янські
 літератури в паризькому “Коледж де Франс”, А.
 Міцкевич відзначав барвистість та мелодійність
 української мови, високо цінив українську народну
 творчість. Ось слова великого поета про Україну:

“Між державами монголів і турків, між Росією і
 Польщею,—лежить край безмежний, надзвичайно
 цікавий для історії літератури. Ця простора країна
 носить назву—Україна... Українські простори—це
 столиця поезії. Звідси пісні невідомих поетів
 поширювалися на всю Слов'янщину”.

(Дзела, т. 5, стор. 23)

Дивлячися на сучасне спустошення природи в
 Україні, на руїну української мужньої, але поетичної
 душі, українцеві 20-го століття нелегко зrozуміти, чому
 чужинці в минулому захоплювалися Україною. Тих

поляків, які б любили Росію чи Німеччину, таки немає. Не було й росіян, які б любили Польщу. Україну ж любили великі люди і Польщі, й Росії. Мало сказати—любили. Вони були закохані в неї, як у край чарівної казки. У кожній країні, територіально більшій до України, були композитори, поети, письменники й художники, які захоплювалися українським побутом, звичаями, піснями та пейзажами. Тут можна згадати бодай кількох: Л. Бетховен (“Іхав козак за Дунай”...), Юліуш Словацький (“Українська дума”...), О. Пушкін (“Спокійна українська ніч, прозоре небо, зорі сяють...” з поеми “Полтава”), Іван Бунін (“Козацьким ходом”, “Лірник Родіон”...), К. Рильєв (поеми “Богдан Хмельницький”, “Мазепа”, “Войнаровський”) і багато інших. Навіть француз Вольтер (есеї) та англієць Джордж Байрон (поема “Мазепа”).

А ось відгук українського професора Смаль-Стоцького на поему А. Міцкевича “Пан Тадеуш”:

“Мило нам, українцям, віднайти в “Панові Тадеушові” спогади про Україну, про славні київські контракти-ярмарки, про наші веселі та журливі коломийки, про ті старезні дуби, оспівані нашою народньою поезією, що розказали Гощинському, співцеві козаків, діла козацької пори та про гарну липу в Стеблеві, над тихою Россю, яка залишилася в пам’яті поета навіть у далекому Парижі на еміграції... З Одеси іде він на Крим, де в захопленні красою українського морського побережжя пише свої славні “Кримськісонети”... На довгі літа осідає він у Парижі, де його гостинний дім був душою духової еліти еміграції. Б. Залеський оповідає нам, як часто на вечірніх сходинах у Міцкевича лунали, розважаючи емігрантську душу, наші українські пісні...”
 (Є. Онацький: “Українська мала енциклопедія”)

Сонети Адама Міцкевича відомі в українській літературі більше в перекладах Максима Рильського, а менше в перекладах Миколи Бажана та Бориса Тена.

Працюючи з польськими інтелігентами в час минулої війни та після неї, я вивчав і практикував польську мову, ба навіть викладав англійську мову польською мовою в клясі для старших студентів. Читав Сінкевича, Словацького, Ожешко та деяких інших польських творців літератури польською мовою, а оце заповзяўся перекласти сонети Міцкевича, які мені дуже до вподоби, й пропоную тепер своїм читачам.

Григорій Вишневий

АКЕРМАНСЬКІ СТЕПИ

Мандрую в далях степового океану....
Як човен по воді погоди запашної,
Мій віз пливє у хвилях зелені рясної,
Минає квітів островки, траву багряну.

Смеркає вже. Не видно шляху ні кургану.
Шукаю в темнім небі зірки провідної.
Здаля сяйнула хмарка в ніжнім супокой:
То світлий плин Дністра, то лямпа Акерману.

Зупинка. Тихо як! Десь журавлі курличуть.
Не вздрів би їх ніде і сокіл гострозорий.
Колишеться в стеблі метелик таємничий,

А вуж сковзький повзе, в поспішності нескорий.
Я слух напружив так, що вчув у тихій непокорі
І голос із Литви. Рушай! Ніхто не кличе.

“...Минає квітів островки, траву багряну...” –
В Україні, особливо на побережжях Чорного моря,
ростуть літньої пори гінкі кущі квітучого бур'яну,
що вносять розмаїтість у привабливу красу степу.

НА ВЕРХОВИНІ ТАРХАНКУТ

Уже тріпоче стяг на вітрі чаюдійно
І грає ніжно хвиля чиста нестудена.
Отак про юне щастя мріє наречена,
Прокинеться, зітхне і знову спить спокійно.

Неначе хоругви, як втихне бій звитяги,
Дрімають паруси. Немов до хвиль прикуте,
Гойдається судно, в баталії здобуте.
Зітхнув матрос. І чути з гурту сміх розваги.

О море! У твоїй воді, краси оздобі,
Живе поліп, що спить на дні в години
хмурі,
Звиває щупальці у затишку знестилями.

О мисле! Гідра згадки є в твоїй утробі,
Вона дрімає в пору зла й лихої бурі,
А серце в тиші рве ѹдкими пазурями.

Тарханкут - мис у Криму, на Тарханкутському півострові.

Мис -   частина суші, яка гострим кутом входить у водний простір моря, озера чи річки.

Тархан -   у минулому феодал, власник земель, звільнених від податків.

Поліп (зоол.) - кишкопорожнинна істота, що на одному кінці має присоски, а на другому—рот. “Йому здавалося, що до боку його причепився якийсь поганий слизняк, поліп, холодний та ціпкий“ (Франко, ІІ, 441, 1950, Київ).

П Л А В Б А

Шумить вода. Густіш снують морські примари.
Немов павук рвучкий в сплетіння павутинах,
Моряк поліз, завис на шнуркових драбинах,
Готовий на веління лізти аж під хмари.

Бушує буря. Корабель зірвався шалений,
Ривком скаженим вдерся в гінняві хуртечі,
Чолом рвонувсь у хмари й вітру порожнечі,
Роздер гребні навпіл, як вихор навіжений.

І мій ширяє дух у збуреній стихії,
Уява нап'ялась, вітрила мов прозорі.
Невільний крик душі звільнив мене від страху.

На груди корабля я падаю в надії,
Що від моїх зусиль плавбу він цю прискорить.
Мені так любо, я тремчу щасливим птахом.

Б У Р Я

Вітрила впали, клекіт, свист і рев стихії,
Стерно тріщить, ричання, помп зловісні звуки,
Остання линва зникла крізь матроські руки,
Вже гасне сонця круг, і меркнуть з ним надії.

Звитяжний виє вихор, а на мокрі гори,
Що круто зносяться до хмар з морської піни,
Немов солдат, що з низовин штурмує стіни,
Навально смерть іде, бере судно у шори.

Півмертві он лежать, а ті ламають руки,
Прощаються навік в передчутті розлуки,
Молитву шепче хтось, не хоче марно вмерти.

Один лиш пасажир сидить і не боїться смерти,
Гадає: щастя має той, хто, наче витязь,
Прощатись має з ким чи Богові молитись.

Витязь—хоробрий воїн, герой, богатир.

Б А Х Ч И С А Р А Й

Порожня і пуста Гіреєва оселя!
 Чолом башів замітані присіння й ганки,
 Колись держави трон і любошців приманки,
 Тепер гадюки, саранча, німа пустеля.

По вікнах в'ється плющ, лозина винограду
 Мережить стін красу, затъмарює склепіння,
 Рукою Валтасара сковує пригаду.

А в залі вабить око різьблена оздоба,
 Гарему водограй ще цілий, як і вчора,
 Сльозою шепче жур-вода, руїн жалоба:

О де кохання нині, слава і опора?
 Вам жити б у віках, до вас моя шаноба,
 Минувся глум, живе джерельна непокора“.

Бахчисарай - місто в Криму; колишня столиця Гіреїв, кримських ханів; лежить у долині, оточений горами.

Валтасар - останній цар Вавилону. У Біблії, в “Книзі Даниїла”, є опис бенкету Валтасара, на якому він довідався з пророцтва, що внезабарі загине. Убитий в час зайняття Вавилону перським військом.

“Чолом башів...“ - точніше: “Тюрбанами башів замітані присіння й ганки“. Тюрбан - це чоловічий головний убір, що низько звисає своїми краями. Краї звисали ще нижче, коли баші низько кланялися перед ханом.

БАХЧИСАРАЙ УНОЧІ

Розходяться з мечеті вірні мусульмани,
Ізану спів погас у тиші вечоровій,
Забилось ніжне серце зірці пурпуровій,
Бо срібний князь до неї тулить ріг рум'яний.

ГоряТЬ в гаремнім небі вічні зір світила,
Біліс сніжна хмарка приязно між ними,
Завершує красу крайками золотими,
Нагадує на хвилях лебедині крила.

Лягає тінь від мінарету й кипарисів,
Темніють над горою велетні граніту,
Немов дияволи, запрошені Евлісом

На суд, на раду чорну чи нічну візиту.
Буває: з їх верхів баским конем Фариса
Зринає блискавиця й лине в світ блакиту.

Мечеть - мусульманський храм

Мінарети - тонкі стрільчасті башти, що зносяться вгору на кожному розі мечеті; на половині своєї височини вони обведені галереєю.

Ізан - наспівний заклик, що ним оповісники скликають мусульман на молитву, стоячи на галерей.

Евліс - люципер у магометан

Фарис - арабський лицар

ГРОБНИЦЯ ПОТОЦЬКОЇ

В краю весни, в садах і розкоші, й цвітіння
Зів'яла ти, трояндо, хвилі бо минулі,
Від тебе линучи, немов хмаринки чулі,
Вселили в юне серце спогадів проміння.

На північ аж до Польщі сяють світлі зорі.
 Чому громада їх в такій великій силі?
 Чи погляд твій палкий, ще поки згас в
   могилі,
 Лишив сліди ясні в небесному просторі?

О полько! Скоро скінчу дні і я в жалобі...
 Землі хай грудку хтось мені на груди кине!
 Мандрівців часто чути при своєму гробі.

Немов бальзам, у серце рідне слово лине.
 Поет, складаючи тобі пісні в шанобі,
 Згадає може і мене, як Польщі сина.

Гробниця Потоцької—у Криму існує переказ, що цей пам'ятник був споруджений ханом Курім-Греєм на могилі невільниці, яку він дуже кохав. Була то ніби полька з роду Потоцьких, здогадних володарів українського міста Умань.

“Мандрівців часто чути при своєму гробі”—тут поет, насамперед, має на увазі польських мандрівців-прочан і просто відвідувачів з Польщі та польської колонії Одеси.

Б А Й Д А Р И

Звільнняю поводи, і кінь летить, як птиця,
 Минаю поле, ліс, в байраках звірів хижих,
 Сп'яніти хочу в цих міжгірних дивовижах,
 Що миготять в очах, як в небі блискавиці.

Коли ж спітнілий кінь не слухає веління
 І гасне тихий день, круті темніють гори,
 Як у свічаді снів, так і в моєму зорі
 Снуються дива мрій і марева, й видіння.

Вночі я не засну, в морські пірнаю хвилі,
 Шумить кипучий вал і в берег б'ється гуком.
 До нього я хилюсь, вперед простягши руки.

На мене йде вода, гуде в безладній силі.
Хай думка тут моя, як човен, мов пір'їна,
Загубитися на мить і в забуття порине.

Байдари - чудова долина, що веде до південного берега Криму.

Свічадо - дзеркало, люстри

АЛУШТА ВДЕНЬ

Проснулася гора, туманні зникли шати,
Шумить намазом лан, колосся кришталеве,
Вклонився низько ліс, гілля його травневе
Спускає у росу рубіни і гранати.

Цвіте пахка земля, мигтять над нею квіти,
Знялися мотилі, веселкою заграли,
Алмази криють синь, немов морські корали,
Злетіли сарани зелені малахіти.

А там, де скеля з хвиль замріє головою,
Де море береги віками б'є безкраю,
Як тигра хижий зір, у піні світло грає,

Несе руїну рев стихійною рукою.
А далі—лебеді колишуться на хвилі,
Гойдаються човни на тихім небосхилі.

Алушта - чудове місце в Криму, якого ніколи не сягають північні вітри; місце, де навіть у листопаді можна відпочити в холодку під волоськими горіхами.

Намаз - щоденна п'ятиразова молитва в Ісламі.

Малахіти - тут зелений колір різних відтінків.

АЛУШТА ВНОЧІ

Свіжішає вітрець, спадає денна спека,
На Чатир-Даг з небес пливє світило світу
І трощиться в скалки об твердоту граніту.
Дивує мандрівця краса чужа, далека.

Темніють пасма гір, в долинах ніч німіє,
Дзюрчать, немов у сні, потоки в пітьмі гаю,
Повітря ліс пах (то квіти пісню грають),
До серця промовля, а тайну леліє.

Дрімаю під крилом п'янкої ночі й тиші,
Та будить тут мене яскравість метеору,
В потопі золотім земля вогнями дише.

О ноче чарівна! Ти будиши кров бадьюру
І на любаски кшталт даруєш ніжну ласку,
Коли ж дрімаю знов, даруєш і любаску.

Чатир-Даг - Шатро-гора, височенне верхів'я гірського хребта Яйла, що перерізує південну частину Кримського півострова.

МАНДРИНИК

Внизу простягся край розкішний і багатий,
Блакить ясна вгорі, довкола гарні люди.
Чому ж моя душа так важко палить груди,
Летить у далину, яку давно я втратив?

Литво! Твої ліси співали веселіше,
Ніж солов'ї байдар, салгірських сіл дівчата.
Грузька драговина, мов казка снів хрещата,
Від кримських гір, долин, ярів мені миліша.

Далеко я тепер. Летів сюди стрілою.
Чому ж зітхаю так, в думках живу з тією,
Яку в Литві лишив і тихе щастя з нею?

Там ніг моїх сліди вже вкрились бугилою
І про любов мою їй шепчуть повсякденно,
Але вона чи згадує мене натхненно?

Байдари - чудова долина, що веде до південного берега Криму.

Литва - тут ідеться, очевидно, про Білорусь, яку в той час не тільки Міцкевич називав Литвою.
Насправді, батьківщиною поета була не Литва і не Польща, а Білорусь.

РУЇНИ ЗАМКУ В БАЛАКЛАВІ

Ці замки дорогі, що в звалищах німіють,
Звільнили й берегли тебе, невдячний Криме!
Спочили на горі, змія живе між ними,
І зліші від змії тут люди багатіють.

На вежу тихо йду, гербів шукаю сліду,
Читаю напис цей, ім'я можливо знане
І сильне, як гроза, комусь у війнах дане,
Обвите листом так, що не пізнати виду.

Тут грек з Атен різьбив на камені оздоби,
Тут італійський меч розбив монгольську силу,
Тут шлях до Мекки вів, читавсь намаз шаноби,

Тепер шуліка злий літа при темнім гробі,
Як в місці, що вмира, навіки йде в могилу,
Де вічно з голих веж звисає стяг жалоби.

Балаклава - стародавнє місто біля Севастополя. Над затокою тієї ж назви лежать, як пише А. Міцкевич, руїни замку, що його збудували греки, які прибули сюди з Мілету, стародавнього міста в Малій Азії; пізніше генуезці поставили на цьому місці фортецю Цембало.

Мекка - священне місто мусульманів і місце їхнього паломництва в Саудівській Аравії.

Намаз - щоденна п'ятиразова молитва в Ісламі.

А Ю - Д А Г

Люблю з Ведмідь-гори поглянути у прівву,
Як спінені вали то в чорні береги
Веселим громом б'ють, то мов ясні сніги
Розсипаним дощем вганяються у вирву.

Зустрівши мілину, розіб'ються на хвилі,
Як армія китів, обляжуть берег з бою,
Залишать перлів ряд і мушлі за собою,
Відпливши в моря глиб, маліючи на силі.

Поете молодий, в твоєму серці юнім
Спалахує не раз шалений клекіт бурі,
Та ліру ти береш—і ніжно грають струни,

Зникають в забуття думки гіркі, похмурі,
Лишається пісень нев'януче стебло,
Вінок безсмертя й слави на твоє чоло.

Аю-Даг—Ведмідь-гора—гора на південному березі Криму. Височина: 572 метри.

Я С Т Р У Б

Сердешний яструб... грізні хмари його збили,
Закинули з небес у край чужий, далекий.
Упав на щоглу він, де грає моря клелкіт,
Заледве стряхонувсь і розпускає крила.

Його не схопить тут ніяк рука безбожна,
Вмостиивсь безпечно так, немов у хащах лісу.

Він—гість, Джованно! Добра в нас людина
кожна
Стрічає гостя хлібом у біді, не бісом.

Згадай мої, згадай свої страшні події,
У вихорах життя ти бачила страхіття,
Калічився і я у бурях лихоліття...

Для чого ж ці слова, нащо пусті надії?
Сама живеш в біді, а другим ставиш сіття...

Джованною А. Міцкевич називає графиню Кароліну Собанську, що їхала до Одеси в тій самій групі царських “сановників”, що й Міцкевич, шпигуючи за поетом. Справа в тім, що графиня, дещо раніше, також була переслідувана царською поліцією.

Я с т р у б—“сердешний яструб... грізні хмари його збили”—та це ж сам поет-засланець.

Олександр П У Ш К И Н

П О Л Т А В А

п о е м а

У перекладі Григорія Вишневого

The power and glory of the war,
 Faithless as their vain votaries, men,
 Had pass'd to the triumphant Czar*

Б у г о н

П Р И С В Я Т А

Тобі—та чи торкнуться звуки
 Сумної музи вух твоїх?
 Чи втімиш ти душою муки,
 Сердечні помисли мої?

І чи поетова присвята,
 Як деколи його любов,
 Без відгуку, як тінь крилата,
 Мине невизнаною знов?

Пізнай, у крайнім разі, звуки,
 Бувало милі в час утіх,
 І думай, що у дні розлуки,
 В зрадливій долі снів моїх,

Твоя безжалісна пустиня,
 Твоїх розмов останній звук—
 Єдиний скарб, одна святыня,
 Любов моїх душевних мук.

---

*Сила і слава війни, зрадливі, як і їхні суєтні прихильники, люди, перейшли на бік переможного царя. Байрон (англ.)

ПІСНЯ ПЕРША

Багатий, славний Кочубей.¹
 Луги безмежні у вельможі...
 Там табунами день-у-день
 Пасуться коні без сторожі.
 Полтави хутори кругом²
 Оточені його садками...
 Багатий всяким він добром—
 Єдвабом, хутром і зерном—
 На видноті і під замками.
 Та гордість багача й калим
 Не в конях бистрих, довгогривих,
 Не в злоті, що дарує Крим,
 Не в хуторах садів дрімливих.
 Пишається дочкою він,
 Красунею оцих сторін.³

Нема в Полтаві на красу
 Дівиць Марії рівних. Брови,
 Її красу я пронесу,
 Як запах квітів у діброві.
 Немов тополя молода,
 Вона струнка. Її хода—
 То плавність лебедя тоді,
 Коли пливе він по воді,
 То сарни жвавої порив...
 У неї груди—диво з див,
 А на чолі, як хмарка гожа,
 Коси чорніс вабний звив.
 Зорею сяють її очі,
 Уста шаріють, ніби рожа.
 Однак, не лиш краса дівоча
 (Хвилевий цвіт!), не помах вій
 Створили в людях шану їй.
 Марія вславилася собою
 І скромністю, і головою.
 Зате зальотних женихів
 Вкраїна шле їй і Росія.
 Та від заміжжя ланцюгів
 Втіка налякано Марія.
 Відмова женихам усім—
 Сам гетьман шле вже їй сватів.⁴

Старий. Обтяжений роками,
Війною, клопотом, трудами.
Чуття ж киплять у нім, і знов
Мазепа звідує любов.

Раптово серце моложаве
Палає й гасне. В нім любов
Відходить то приходить знов—
Чуття то кволе, а то жваве.
Уже не б'ється так послушно,
Не так палає почуттями,
Закам'яніле вкрай роками,
Гетьманське серце відчайдушне.
Уперто, повагом воно
В гарячій пристрасті зросло.
Вже пізний жар не прохолоне,
Зі смертю в безвісті потоне.

Не сарна утіка до схову,
Орла почувши в лячну мить,—
Чекає батьківського слова
Марія в сінях і тримтить.

Аж ось, обуренням прибита,
До неї мати йде сердита.
Схопивши руку їй, рече:
“Безстыдник! Старець нечестивий!
Скажи, о Боже милостивий,
Що від гріха він не втече!
Він другом, батьком мусить бути
Своїй хрещениці сповна.
Безумець! Хоче, щоб вона
За жінку стала в баламути!”
Марія затряслась. Лице
Смертельна блідість хутко вкрила.
І вже холодна і безсила
Упала діва на крильце.

Вона проснулась, але знову
Закрила очі—і ні слова
Не каже. Мати і отець
Й душу прагнуть звеселити,
Палким чуттям своїх сердець

Думки з туману воскресити.
 Даремно. І вже два дні
 Ридала тихо, як у сні.
 Марія не пила, не їла,
 Блукала бліда аж до ранку.
 Не спала. Вже аж на світанку
 Її світлиця спорожніла.

Ніхто не знав, коли і як
 Вона пішла. Лише рибак
 Чув кінський тупіт серед ночі,
 Козацьку річ, слова дівочі.
 На ранок—слід восьми підків
 Хтось бачив на росі лугів.

Не тільки перший вабить пух
 Та чуб юнацький, русий.
 Буває й старця сильний дух,
 Рубці чола і сиві вуса
 Розбудять про красу думки,
 Уявні пристрасні гадки.
 Фатальна вістка долетіла
 До вуха Кочубея вмить:
 Дочка вже зовсім зневісніла,
 В обіймах лиходія спить!
 Яка ганьба! Лише батьки
 Не вірять чуткам залюбки.
 Тоді лиш істина відкрилась
 І оганьбила отчий дім,
 Тоді лиш правда прояснилась
 Про зрадну душу, наче грім,
 Тоді лиш тільки стало явно,
 Чому втікала самоправно
 Вона з родинних ланцюгів,
 Нудила світом і зідхала,
 І на вітання женихів
 Мовчанням гордим відвічала;
 Чому на гетьмана вважала,
 Коли розмова звеселяла
 І чаща пінилась вином;
 Чому вона завжди співала
 Отих пісень, що він складав,
 Коли ще світ його не знав

І слава ще його не знала;
 Любила кінний ряд вона
 І бранний дзвін літавр, і крики,
 Бо ж там бунчук і булава
 Малоросійського владики...⁶

Ще знаний Кочубея гін,
 Багато друзів має він,
 Свою обмити може славу
 І збаламутити Полтаву;
 Зненацька посеред двірця
 Він може помстою отця
 Вразити гордого злочинця;
 Він може певністю руки
 Штрикнути... та не ці думки
 Хвилюють серце доброчинця.

Була неспокою пора,
 Коли Росія моложава
 В змаганні зріла як держава,
 Мужніла з генієм Петра.
 Суворий був у штуці слави
 Йї учитель: не один
 Урок раптовий і кривавий
 Завдав їй шведський паладин.
 Але в спокусах слави й кари,
 Перетривавши долі вдари,
 Росія скріпла. Так кується
 Булат, який в бою не гнетися.

Живучи в славі нерозважній,
 Сковзав у прірву Швед відважний,
 Ішов на древню він Москву,
 Змітаючи Петра дружини,
 Як вихор пил жене в долині
 І хилить спілену траву.
 Він шляхом брів, де слід полишив
 Могутній ворог в наші дні,
 Коли в падінні славно вижив
 Муж долі в відступах вогні.⁷

Україна глухо бунтувалась.
 Давно в ній іскра загоралась.
 А друзі злого давнини
 Чекали людної війни,

Вимогу кидали чванливо,
 Щоб гетьман розірвав зв'язки.
 Їх розум, в захваті вузький,
 Чекав на Карла, як на диво.
 Навколо Мазепи розлягався
 Бентежний крик: пора! пора!
 Старий же гетьман залишався
 Слухняним підданим Петра.
 Суворість маючи звичайну,
 Спокійно далі вів Україну.
 Здавалось, чуткам потурав,
 Байдужно в мірі пирував.

“Що ж гетьман?—юнці говорили,—
 Недужий він, уже старий.
 Тяжба і роки погасили
 В нім давній запал молодий.
 Чому недужою рукою
 Тримає нашу булаву?
 Тепер наскочити б війною
 На нам ненависну Москву!

Коли б старий це Дорошенков⁸
 Чи Самойлович молодий,⁹
 Чи наш Палій, чи Гордієнко^{10 11}
 Тримали уряд військовий,—
 В снігах, у чужині жахливій
 Не загибали б козаки
 I в Україні нещасливій
 Уже б звільнілися полки”.¹²

Отак, палаючи свавіллям,
 Кипіла юність на дозвіллі,
 Жадливо прагнучи до змін,
 Забувши давній час і плін,
 Старі Богданови незгоди,
 Бої успішні та угоди
 I давніх предків славний чин.

Та старість діє обережно,
 Непевно дивлячись на світ,
 Готує задум незалежно,
 Щоб скинути московський гніт.
 Хто в моря глибину пірнає,
 Що вкрив її нерушно лід?
 Хто знає таємничий хід,
 Дорогу до душі пізнає
 Лукавої? Його мотив—
 Це плід пригашених чуттів,
 Що криються в душі глибокій.
 І задум найдавніших днів,
 Можливо, зреє одинокий.
 Хто зна? Що злости в ньому більш,
 Що серце в нім стає хитріш,
 То розум в нього більш простий,
 З людьми в розмовах не верткий.
 Як він уміє легко й гречно
 Серцями правити безпечно,
 Думки читати й берегти,
 Чужі секрети віднайти!
 Який довірливий, брехливий,
 Як добродушно на балах
 Старий Мазепа балакливий,
 Любується в минулих днях,
 То волю славить із свавільним,
 Паплюжить владу із цивільним,
 То перед злобним слізами ллє,
 А з дурнем мудру річ веде!
 Небагатьом у світі звісно,
 Що дух Його не знає стриму,
 Що чесно недругам чи злісно
 Накине шкоду невидиму,
 Що кривди зроду ні одної
 Нікому він не дарував,
 Що, ніби в злому перепої,
 Нитки злочинності снував.
 Що він не відає святині,
 Що він не знає милостині
 І що не любить він нічого,
 Що кров проллє, неначе воду,
 І що ненавидить свободу.
 Нема Батьківщини для нього.

Давно вже задум страхітливий
 Таємно вигрів злий старик
 В душі своїй. Та зір кмітливий
 Ворожий зір його проник.

“О ні, хижаче хитрий, згубний!—
 Скргоче Кочубей рвучкий,—
 Я дім твій пощаджу нешлюбний,
 В’язницю зрадної дочки.
 Ти не зітлієш від пожару,
 Ти не загинеш від удару
 Меча козацького, о ні!
 В руках московських ти катів,
 В крові, у марних виправданнях,
 На дібах, в корчах, катуваннях
 Ти проклянеш і день, і час,
 Коли дочку хрестив у нас,
 І пир, коли пошани чашу
 Тобі я повну наливав,
 І ніч, коли голубку нашу
 Ти, яструб хижий, заклював!...“

Так! був час: із Кочубе́єм
 Дружив Мазепа. В добрі дні
 Мов сіллю, хлібом і єле́єм,
 Чуттям ділилися вони.
 Їх коні у полях звитяги
 Ганяли рядом крізь вогні.
 Нерідко здружені добряги
 Вели розмови, наче в сні.
 Та з Кочубеєм гетьман скритний
 Душі заблудженої спритно
 Безодню ледве відкривав
 І про прийдешні дивні зміни,
 Переговори України
 Неясним словом натякав.
 Так, Кочубей йому був вірний,
 В той час єдиному йому.
 Тепер, лютуючи безмірно,
 Лише воланню одному
 Послушний він. Він серцем любить
 Єдину гадку—і не спить:

Загине сам, життя загубить,
За зганьблену дочку помстить.

І ось злобу він, як хворобу,
У серці глибоко сховав.
“В безсилі горі, він до гробу
Тепер думки покерував.
Він зла Мазепі не бажає,
Бо винна лиш дочка одна.
Та він дочці також прощає:
Хай Богу дастъ одвіт вона.
Укривши всю сім'ю ганьбою,
Забувши небо і закон...“

Між тим лихою головою
Він друзів кличе в свій притон,
Шукає спільників відважних,
Стійких і непродажних.
Вже й жінка знає, як годиться,¹³
Що муж в глибокій таємниці
Донос вночі страшний складає,
І, гнівом вражена сповна,
Нетерпелива вкрай жона
Завзято мужа спонукає
Утиші ночі. В ліжку сна,
Як дикий дух, йому вона
Про помсту шепче, докоряє
І плаче, клятви вимагає...
І в мареві жахних ночей
Клянеться хмурий Кочубей.

Удар готовий. Милий Боже,
Вже й Іскра смілий з ним іде.⁴
Обидва певні: “Переможем!
Падіння ворога гряде!
Та хто ж без остраху посміє,
На користь спільного добра,
Донос про зраду лиходія
В Москву доставити зуміє,
До ніг сердитого царя?“

Один з полтавських козаків,
Нелюбих дівчині прекрасній,

Ї ще з молодих років
 Любив коханням непогасним.
 Хай вечір, ранок, а він там,
 Де річки чути шум і гам,
 Де тінь полтавської черешні,
 Бувало, він Марію ждав
 І в млості радісно сприймав
 Короткі зустрічі сердешні.
 Він безнадійно полюбив,
 Не турбував її мольбою.
 Відмови б він не пережив...
 Коли наїхали товпою
 До неї женихи козацькі,
 Він сумно з полку віддалився.
 Коли ж раптово і дивацько
 Марії сором сповістився,
 Упав на душу величаву,
 Марія й тут, наперекір,
 Над ним втримала звичне право.
 Коли ж хтось хай і випадково
 Йому Мазепу споминає,
 Він блід і болісно, раптово
 У землю очі опускав.

Хто це під небом осяйним
 Так пізно їде на коні?
 Чий кінь під ним невтомно грає
 І степ прямцем, навскісно крас
 Козак трима на північ шлях,
 Його не мучить сон, ні страх
 Ні в чистім полі, ні в діброві,
 Ні в переправі маневровій.

Як скло, булат його блищить,
 Мішок у пазусі дзвенить.
 Без спотикання кінь басує,
 А вітер гривою вирує.

Червінці добрі для гінця,
 А меч—розвага молодця,
 Завзятий кінь—розвага дужча,
 Та шапка в нього найдорожча.

За шапку все він проміня—
Булат, червінці і коня,
Він шапку не віддасть без бою,
Впаде за неї головою.

Чому ж так нею дорожити?
Тому, що в ній донос зашито,
Донос на злого лиходія
Цареві б то від Кочубія.

Мазепа ще про те не знає,
Він страху жодного не має
І сміло лихо нам готує.
З ним повноважний езуїт ¹⁵
Народ до бунту приготує,
Мазепі ж трон хиткий віщує.
Як злодії в чужій коморі,
Вночі ведуть переговори,
Цінують зраду між собою,
Складають текст універсалів,¹⁶
Царя торгають головою,
Мінжулють клятвами васалів.
Якийсь там старець у двірець
Незвісно як, відколи ходить,
І Орлик, гетьманів ділець,¹⁷
Його приводить і відводить.
Усюди скритно сіють труту
Його таємні, спритні слуги:
То на Дону козацькі к рути
З Булавиним заводять смуту.¹⁸
Десь будять диких орд відвагу,
То за порогами Дніпра
Страхають степову ватагу
Самодержавництвом Петра.
Мазепа всюди зір тримає,
Листи пускає з краю в край,
Загрозно, тихо направляє
Він на Москву Бахчисарай.
Король його в Варшаві слуха,
А з-під Очакова паша,
У війську Карл і цар. Не сплюха
Його лукава, зла душа.

Він думку думкою розвине,
 Точніш наводить свій удар,
 В нім воля злости ще не гине,
 Не гасне ошуканства жар.
 Та як здригнувся він, прив'янув,
 Коли на нього раптом грінув
 Падучий грім, коли йому,
 Москви врагові, не кому ж,
 Вельможі Півночі прислали ¹⁹
 В Полтаві писаний донос
 І, замість істинних погроз,
 Як жертві, ласку розсипали.
 Гидуючи уявною маною,
 Донос лишивши без уваги,
 Сам цар запроданця втішав
 І злобу шумну про тюрягу
 Угамувати обіцяв.

Мазепа вдавано, покірно
 Цареві присяга сумирно.
 “І знає Бог, і знає світ:
 Він, бідний гетьман, двадцять літ
 Служив цареві серцем вірним.
 Його ж щедротою безмірно
 Піднятий вгору без прина...
 Яка сліпа, безглузда злоба!..
 Хіба йому тепер, при гробі,
 Вдаватися до диких зрад,
 Затъмарити правдиву славу?
 Та ж він прохання Станіслава ²⁰
 Про поміч згнівано відкинув,
 Відкинув України злий вінєць,
 Листи ж тасмні під кінець
 Цареві відіслав по чину.
 Та ж він на залицяння хана ²¹
 І царгородського султана
 Глухим бував. Не докоряв,
 А з ворогами за царя
 Готовий шаблею був битись,
 Життя і праці не жалів,
 І нині злобний недруг смів
 Його на старість оганьбити!...“
 Так довго друзів грали ролю!..

І, слізьми криючи сваволю,
У зимній грубості своїй,
Їх страти хоче лиходій...22

Чисії страти? Дух старчачий!
Чию дочку в обіймах має?
Та в серці сонному стискає,
Тамує нарікання спляче.
Говорить він: "У суперечку
Чому вступає цей безумець?
Він сам, зухвалий вільнодумець,
На себе зв'язує вервежку.
Куди біжить, натягши віжки,
Надії де нема ні трішки?
А чи... але дочки любов
Життя отцеві не відкупить,
Коханець гетьманові вступить,
Бо вже моя проллється кров".

Маріє бідна, о Маріє,
Черкаських дочек покрасуня,
Не знаєш ти, якого змія
На грудях ніжиш, як чаклуня.
Яка це сила невідома
Тебе привабила до гнома,
У прірву сорому втягла,
Тебе ж у жертву віддала?
Його вкриває сивина
І зморщок зольна глибина,
Його бліскучий впалий зір,
Усім підозрам вперекір,
Тобі найбільше до вподоби:
Забути матір ти змогла,
Заради ложа і жадоби
Ти з дому батька утекла.
Старик чудовими бровами
Тебе до краю вчаклував,
Своїми тихими словами
В тобі сумління він приспав.
На нього ти з зачаруванням,
З сліпого дивного кохання,
Вже очі зводиш із-під вій,
Тобі приємний сором твій.

І з ним, у дикій насолоді,
 Ти горда, як чесноти дар.
 Ти сорому тендітний чар
 Згубила в ложі верховоди...

Та що про стид пусті слова
 Чи пліток людська злісна піна,
 Коли схиляється в коліна
 До неї горда голова,
 Як гетьман з нею забуває
 Своєї долі труд і шум
 Чи таємниці смілих дум
 Йй, діві ніжній, відкриває?
 І днів невинних їй не жаль...
 Та душу їй сама печаль
 Порою хмарою вкриває:
 Вона сумних побіля себе
 Отця і матір уявляє.
 Вона крізь сліози бачить їх,
 В бездітній старості самих
 Й на скарги їх, мабуть, вважає...
 О, хай би знала вже вона,
 Цо Україна все вже знала!
 Але смертельна тайна
 Від неї в заховку трималась.

ПІСНЯ ДРУГА

Мазепа хмурий. Глузд його
 Покрила хмара невидима.
 Марія ніжними очима
 Глядить на влюблена свого.
 Вона, обнявши за коліна,
 Йому шепоче про любов.
 Та дарма: в нього чорна кров,
 Любов її нічим не змінить.
 Біля дівиці неуважно
 Він зимно опускає зір,
 На ласку, їй наперекір,
 Спrijима слова її мовчазно.

Та це вже кривда, дивина...

Сльозу ковта, встає вона
І каже гнівно, нелюб'язно:

“Послухай, гетьмане, тобі
Я віддала усе на світі.
Кохання вибравши собі,
Одне я мала на приміті:
Твою любов. Заради неї
Я щастя втратила своє,
Та я нічого не жалію!
Згадай: страшний неспокій був
В ту ніч, як стала я твоєю,
Чому ж тепер мене не любиш?“

Мазепа

Яка несправедлива ти!
Забудь неспокою думки.
Ти підозрінням серце губиш:
Ні, душу спрагнену твою
Хвілює пристрасти принада.
Маріє, вір. Тебе люблю
Я понад славу, понад владу.

Марія

Брехня: чомусь хитруєш ти.
Чи так давно любились дружно?
Не можеш ласки ти знести,
Тобі вона вже осоружна.
Ти цілий день серед старшин,
В пирах, я ж нуджу світом.
Ти довгу ніч сидиш один
Чи, може, з старцем, з єзуїтом.
Любов усмирена моя
Стрічає зимна гордовиня.
Ти пив недавно, знаю я,
За Дульської здоров'я. Це новина.
А хто ця Дульська?

Мазепа

Може ти
 Ревнуєш? Чи ж мені на старість
 Потрібна горда скнарість
 Краси й пустої пишноти?
 Чи ж стану я, старик вусатий,
 Ці ланцюги ганьби тягати
 Й жінок обманом спокушати?

Марія

Ні, скажи ти без вагання
 І просто, прямо поясни.

Мазепа

Маріє, досить вивіряння,
 Мої ти мусиш знати сни.

Давно задумали ми справу.
 Тепер вона кипить у нас.
 Тепер ми в полі без угаву,
 Війни за волю близький час.
 Без волі милої і слави,
 Без провідної голови
 Жили під ласкою Варшави
 І самовладної Москви.
 Та Україні за державу
 Настала битись вже пора:
 І прапор вольностей кривавих
 Я зводжу вгору на Петра.
 Готове все: зі мною в згоді
 Обидва королі стоять.
 І скоро в битвах за свободу,
 Можливо, трон поставлю я.
 Надійних друзів я вже маю:
 Княгиня Дульська помагає,
 А єзуїт та старець цей
 Мій задум до кінця доводять,
 І через руки їх доходять
 Листи, величння королів.
 Оце ѹ усі мої признання.

Чи вже підоозри й вивіряння
Розвіяв я?

Марія

О друже мій,
Ти будеш цар в землі своїй!
Твоїм сивизнам так пристане
Корона царська!

Мазепа

Постій,
Не все звершилось. Буря гряне.
Чи знаєш ти, що жде мене?

Марія

З тобою я не знаю страху—
Могутній ти! О друже мій,
Трон буде твій.

Мазепа

А може плаха?..

Марія

І я на плаху, коли так.
Життя без тебе я не знаю.
О ні, ти носиш влади знак.

Мазепа

Мене кохаєш?

Марія

Чи кохаю?

Мазепа

Скажи: отець чи чоловік
Тобі дорожчий?

Марія

Ти мій навік.
До чого запит цей? Тривожить
Мене даремно він. Сім'ю
Забути прагну я свою.
Її звела я у ганьбу. А може
(Яка жахлива думка ця!)
Прокляття буде від отця...
Скажи, за кого?

Мазепа

Чи дорожчий
Я за отця? Мовчиш...

Марія

О Боже!

Мазепа

Що ж? Відвічай.

Марія

Скажи ти сам.

Мазепа

Скажу: було б ось треба нам,
Йому й мені, померти нагло.
А ти б суддею в нас була,
Кого б ти в жертву віддала,
Кого б тобі спасті забагло?

Марія

Ах, досить! Серця не вражай!
Спокусник ти.

Мазепа

Ти відвічай!

Марія

Ти зблід... Яка страшна розмова...
 О, не гнівись! Я всім готова
 Тобі у жертву, вір. Не вмер
 Мій дух. Страшні слова ти сієш.
 Вже годі

Мазепа

Пам'ятай, Маріє,
Що ти сказала ось тепер.

Спокійна українська ніч.
 Прозоре небо. Сяють зорі.
 Своїх відкрити сонних віч
 Повітря не здола. І море
 Листви посріблених тополь.
 А місяць гордий, як король,
 На Білу Церкву сипле світло.
 Сади гетьманські вже розквітли,
 І давній замок дахом світить.
 І тихо, тихо все кругом.
 Та в замку шептіт і неспокій.
 В самітній вежі, під вікном,
 В зажурі думній і глибокій,
 сидить в колодах Кочубій
 І клапоть неба бачить свій.

Назавтра страта. Та без страху
 Він дума про жахливу плаху.
 Життя лиш болісний полон.
 Що смерть йому? Бажаний сон.
 Готовий він у гріб кривавий.
 Дрімає він. Та, Боже правий!
 Упасті до злодійських ніг,

Як смирне і німе створіння,
 Царем попхнute під батіг,
 У стан ворожий на прокління.
 Життя згубити, гонор теж,
 Вести на плаху друзів з веж,
 Над гробом чути їх прокляття,
 Коли зведе сокиру кат
 І засміться супостат,
 І смерті кинутись в розп'яття,
 Не завіщаючи ні кому
 Злоби до злодія такого!..

Згадав свою стару Полтаву
 І коло друзів та сім'ї,
 Минулих днів багатство й славу,
 Дочки заніжені пісні
 І отчий дім, де він родився,
 Де знов і труд, і мирний сон,
 І все, чим у житті живився,
 Що все лишив не так давно.
 Але чому?

Та ключ іржавий
 В замку скрипить, і знов, без змін,
 Нещасний думає: це він!
 Ось на шляху моїм кривавім
 Мій вождь, під прапором хреста,
 Гріхів могутній покоритель,
 Духовний лікар і служитель
 За нас розп'ятого Христа,
 Його священну кров і тіло
 Приніс мені, та я скріплюсь
 І приступлю до смерти сміло,
 У вічності життя знайдусь!

І з сумом дивним і сердечним
 Готовий бідний Коцубій
 Перед Всесильним, Безкінечним
 Відкрить журбу в мольбі своїй.
 Та не пустельника святого,
 Він гостя пізнає другого.
 Жорстокий Орлик перед ним,
 Його з обуренням гірким
 Страждалець горісно питас:

“Який жорстокий чоловік!
Чому останній мій нічліг
Мені Мазепа відбирає?

Орлик

На допит мій відповідай!

Кочубей

Я вже сказав. Прощай!
Лиши мене!

Орлик

Твого признання
Пан гетьман хоче.

Кочубей

Давно зізнався я в усім,
Що він хотів. А показання
Мої брехливі. Я брехав.
І рацію пан гетьман мав.
Оце й усе.

Орлик

Скажи мені,
Що ти нечесно збагатів,
Що скарб в Диканьці затаїв.²³
Єдиний скарб? А може ні?!
Приходить край твого життя,
Маєток твій без вороття
Військову збагатить скарбницю.
На це є право, не дурниця,
І твій останній довг: Скажи,
Де скарб захований лежить?

Кочубей

За вами правда: скарбів три
Я радісно давно зарив.

I перший скарб—це честь була,
 Й тортур відняла.
 А другий скарб мій невідрядний—
 Це гонор доњки невідплатний.
 Я день і ніч над ним дрижав.
 Мазепа скарб оцей украв.
 Та приберіг я скарб останній,
 Мій третій скарб, священну мсту,
 Й до Бога понесу.

Орлик

Забудь ці мрії на прощання,
 Йдути тепера на той світ,
 Думок не треба нам сорочих,
 Не час на жарти, а на звіт,
 Коли нових тортур не хочеш.

Кочубей

Який ти хлоп!
 Чи допит скінчиш ти безглуздий?
 Лягти дай спершу мені в гроб,
 Тоді з Мазепою катюжним
 В мої маєтки миттю йди,
 Руйнуй мої доми й сади,
 Мої пивниці розривай,
 Мій спадок в друзки розбивай.
 Візьми туди й дочку мою,
 Вона сама вам все розкаже,
 Сама всі скарби вам покаже.
 Та ради Господа молю,
 Лиши тепер мене в спокої.

Орлик

Де гроші ти сховав? Кажи!
 Не кажеш? Гроші де? Вкажи!
 Бо доведеш до муки злой...
 Мовчиш? Тож, на тортур! Кат!!!²⁴

Прийшов і кат...

О ніч терпіння...

Та де ж це гетьман лиходій?
 Куди утік від мук сумління
 Душі жорсткої крутій?
 Не знає ні про що дівиця,
 Заснула солодко в світлиці
 І тихо у перині спить.
 Схиливши голову, сидить
 Мазепа схудлий і понурий,
 В його душі думки вирують,
 Одна упоперек другої:
 "Помре безглуздий Корубій,
 Рятунку вже нема. Що ближче
 Ціль гетьмана, то більший гін
 До влади мусить мати він,
 То перед ним хилитись нижче
 Повинна мста—життя секрет.
 Донощик і його клеврет
 Помруть".

Та, глянувши на ложе,
 Мазепа думає: О Боже!
 Що буде з нею, як вона
 Почує слово вирішальне,
 Недолетіле ще до спальні.
 Але скандальна новина
 Вже скоро вибухне. Сокира
 Упавши зранку, загримить
 По Україні. Голос виру
 Людського збуриться за мить!
 О, бачу я: кому недоля
 Призначила тягти тягар,
 Хай не боїться той сваволі,
 Не кличе жінки під удар.
 До воза запрягти не можна
 Коня і сарну боязку.
 Тепер плачу в хвилину кожну
 За необачність дань тяжку...
 Все, що ціні собі не знає,
 Все, чим життя легким буває,
 Сердешна принесла у дар
 Мені старому. І, о Боже!
 Який готову їй удар?!

І бачить він: на тихім ложі,
 Де шум найменший ще не втих,

Як сон її леліє мрійно...
 Уста відкрились. Благодійне
 Грудей зітхання молодих...
 А завтра, завтра... Затремтівши,
 Мазепа відвертає очі,
 Встає і, сіни перебрівши,
 У сад виходить серед ночі.

Спокійна українська ніч.
 Прозоре небо. Сяють зорі.
 Своїх відкрити сонних віч
 Повітря не здола. І море
 Листви посріблених тополь.
 І місяць гордий, як король...
 Та мрії дивні і сумні
 В душі Мазепи: зорі ночі,
 Як свідки строгі і пророчі,
 Сміються з нього навдогад.
 Тополі, ставши тісно в ряд,
 Хитають сумно головою,
 Як судді, шепчуясь з собою,
 А ночі тепла літня тьма
 Задушна, як парна тюрма.

Враз... тихий крик... стогнання гін,
 Здається, з замку чує він.
 То, мабуть, зойк перестороги
 Чи інший звук, чи звір завив,
 Тортурі зойк чи плач сови -
 Лиш тільки дивної тривоги
 Перемогти не зміг старик
 І на протяжний тихий крик
 Завив тим другим, давнім криком,
 Яким він у розвагах дико
 Поля баталій був стряхав,
 Коли Забіла з Гамалієм
 І він... і він із Кочубієм
 У браннім полум'ї скакав.

Зорі багряної стяга
 У небо руку простяга.
 Сяйнули доли, згірки, ниви,
 Верхи гаїв і хвилі рік.

Лунає ранку шум грайливий,
І вже проснувся чоловік.

Марія рівномірно дише,
Солодкий сон її колище.
Той сон легкий—це хтось хапком
Зайшов і ніг її торкнувся.
Вона проснулась, і притьомом
Зі сміхом зір її зімкнувся
Від сяйва променів стрімких.
Марія руки простягнула
І в млості зніжено шепнула:
“Мазепо, ти?..” Та з уст не тих
Говорить хтось. О Боже милий!
Здригнувшись, бачить постать хилу
Своєї матері...

Мати

Мовчи!

Не видай нас. Я уночі
Сюди пробралась обережно
З одною слізною метою.
Сьогодні страта. Ти мольбою
Їх лютість стримаєш безмежну.
Рятуй отця!

Дочка (злякано)

Який отець?

I що за страта?

Мати

Чи ти й донині
Не знаєш?.. Ні, ти не в пустині,
В палахах ти. Тож знаєш ти,
Як тяжко смертника спасти,
Як гетьман ворогів карає,
Як цар Мазепу поважає...
Ta бачу: змучену сім'ю
Ти забуваєш для Мазепи.
Тебе я сонну застаю

У день і суду, і халепи,
 Коли читають смертний вирок,
 Коли нагострюють сокиру...
 Отямся, донечко Маріє,
 Біжи, впади йому до ніг,
 Спинити страту він би міг.
 Катам твій погляд руки зв'яже,
 Сокиру можеш ти відвести
 Рятунку слово гетьман скаже:
 Для нього ти позбулася чести,
 Батьків і Бога.

Дочка

Що зі мною?
 Отець... Мазепа... смерть—
 з мольбою
 В палах матінка моя—
 Невже з ума схінулась я?
 Чи це лиш мрії?

Мати

Бог з тобою,
 Ні, ні, не мрії, а... хрести.
 Невже ніяк не знаєш ти,
 Що батько твій, занадто гнівний,
 Падіння донечки не зніс
 І, помсті здавшися, найвний
 Москві на гетьмана доніс,
 Що в муках болісних, кривавих
 Признавсь про наміри лукаві,
 В ганьбі безглуздого наклепу,
 Як жертва дивної халепи,
 Попав у горе з головою,
 Що перед раттю військовою,
 Коли його не порятує
 Десниця праведна Господня,
 Він буде страчений сьогодні,
 Що тут тепера він ночує
 В тюремній вежі.

Дочка

Боже, Боже!
Сьогодні!—бідний мій отець!

І діва падає на ложе,
Як пада задубілий мрець.

Шапки кругом. Списи блискочуть,
Б'є бубон. В'ються сердюки,²⁵
У лави зводяться полки.
Товпа шумить. Серця тріпочуть.
Дорога, як гадючий хвіст,
Народу повна, комашиться.
У полі вже стойть поміст.
На нім гуляє, веселиться
Неситий кат і жертви жде,
То в руки виміті бере
Грайливо нелегку сокиру,
Жартує з простолюддям щиро.
В гримучий гомін все злилось:
І крик, і лайка, сміху хлюпіт.
Аж ось кричання пронеслось—
І змовкло все. Лиш кінський тупіт
Донісся, як далекий грім.
У колі сердюків—горою—
Вельможний гетьман з старшиною
Скаяв на жвавім воронім.
А там, по київській дорозі,
Тягнувся віз. В жаскій тривозі
На нього—тисячі очей...
На ньому, скріплений у вірі,
Зі світом, небом, Богом в мирі
Сидів невинний Кочубей.
З ним Іскра, тихий і байдужний,
Недолі віddаний, послушний.
Спинився віз. І рознеслось
Моління звуків громогласних,
З кадил диміння піднялось.
За спокій душ мужів нещасних
Мовчазно молиться народ—
За душі ворогів. І от
Ідуть вони. Зійшли на плаху.
З хрестом лягає Кочубей.

Немов у гробі, тьма людей
 Мовчить. Сокира блисъ з розмаху,
 І покотиласъ голова.
 Все поле ахнуло. Так само
 Упала друга, ніби в яму,
 І кров'ю вкрилася трава.
 І, з серцем злобним, наче згуба,
 Схопивши голови за чуба,
 Катюга ними стряхонув,
 Товпу безжалісно вжахнув.

Збулася страта. Люд трагічний
 Іде уrozсип до села
 І про свої турботи вічні
 Гуторить тихо, спроквола.
 Пустіє поле у знемозі.
 Тоді з'явились на дорозі
 Дві жінки, змучені украї,
 Їх гнав кудись страшний відчай.
 Вони, здавалось, поспішали
 До місця страти, повні шалу.
 "Вже пізно",—хтось до них сказав
 І в поле пальцем показав.
 Там фатумний поміст ламали,
 Молився в чорних ризах піп,
 На воза обережно клали
 Два козаки дубовий гріб.

Летіла кінна в степ товпа,
 Зникав Мазепа в даль безмежну,
 І серце краяла бентежно
 Якась жахлива пустота.
 З ним вівся всякий обережно.
 Ні слова не промовив він.
 Його спітнілій гнався кінь.
 Питає вдома: "Де Марія?"
 Слова у відповідь пливуть
 Глухі і повні безнадії,
 Як повна страху каламуть.
 Іде до неї. І заходить
 В світлицю тиху і пусту—
 В садок іде, в сум'ятті бродить,
 Знаходить лиш траву густу.

В кущах, де синь лежить спокійна,
 Все пусто, тихо, без слідів—
 Втекла! - він кличе слугів рвійно,
 Своїх надвірних сердюків.
 Вони летять. Хропуть їх коні—
 Рознісся дикий клич погоні,
 У даль женуться молодці
 На всі шляхи, у всі кінці

Летять хвилини у надії,
 Та не вертається Марія.
 Ніхто не бачив і не чув,
 Чому і як вона втікала...
 Мазепа мовчки в вуса дув.
 Прислуга втихла і дрижала.
 Отруту в грудях несучи,
 Замкнувся гетьман, кленучи...
 В світлиці, сам, у пітьмі ночі,
 Сидів він, не стуливши очі,
 Терпінням втомлений стократ.
 Розіслані на ранок слуги
 Самі вернулись до палат.
 Ледь коні рухались. Попруги,
 Підкови, шори, чепраки, -
 Було все піною покрите,
 В крові, розгублене, побите,
 Та ні один з них не приніс
 Про бідну діву добру вість.
 І слід її перебування
 Пропав, немов порожній звук,
 А мати в темряву вигнання
 Забрала горе, повне мук.

ПІСНЯ ТРЕТЬЯ

Душі глибокий, рвійний жаль
 Летить відважно в синю даль,
 Вождя Вкраїни не зупинить.
 Міцніс віра день за днем,
 Він з гордим шведським королем
 Стосунки дружні сміло ширить.
 Щоб одурити—час наспів—

Ворожі очі підозріння,
 У колі вірних лікарів,
 На ложі фальшу, не терпіння,
 В молитві просить одужіння.
 Плоди жаги, війни, тяжби,
 Хвороби, дряхlosti, печалі,
 Предтечі смерти, прикували
 Його до ложа. Не з журби
 Він може дикий світ лишити,
 Молебень прагне відслужити.
 Він архипастыря зове
 До ложа вдаваної смерти,
 Й на тіло немічне, простерте
 Єлей таємний вже пливе.

А час минав. Москва даремно
 Гостей чужих чекала ревно,
 Готуючи на них руїну
 Поміж могил старих, в полях,
 Як раптом Карл змінив свій шлях,
 Пішов війною в Україну.

I день настав. Встає з одра
 Мазепа, цей страждалець хворий,
 Цей труп живий летить з двора,
 Уже не стогне, вже бадьорий,
 Могутній ворог він Петра.
 Тепер керує він полками,
 Старечі плечі вже розпрямив,
 Маха палащем на Десні,
 Ганяє прудко на коні.
 Життя старе, преповне жару...
 Як давній хитрий кардинал,
 Що римську натягнув тіяру,
 Пряний, здоровий, юний став.

На крилах вістка пролетіла.
 Вкраїна журно зашуміла:
 “Царя покинув, перейшов
 До шведа Карла з бунчуком!”
 Вже полум’я криваве дише,
 Встає за вольницю зоря—
 Війна народна.

Хто опише

Обурення і гнів царя?
Гримить анатема в соборах:
То вид Мазепи кат здира,²⁶
То гучна рада—вільні збори—
Вождя нового вибира.
З країв пустельних Єнісею
Родини Іскри, Кочубея
Постішно вернуті Петром.
Він з ними слізози проливає
І їх ласкаво наділяє
Новою честю і добром.
Мазепин ворог без вагання,
Старий Палій, верта з заслання
На Україну, в царський стан.
І гасне бунт осиротілій,
У страті гине Чечель смілий²⁷
І запорозький отаман.
А ти, аматор битви й слави,
Ти на шолом зміняв вінець,
Твій близько день, ти вал Полтави
Здаля побачив накінець.
І цар туди пігнав дружини.
Вони, як буря, прибули—
Два табори серед рівнини
Один другого облягли.
Не раз побитий в битві смілій,
Завчасно кров'ю оп'янілій,
З бійцем бажаним накінець
Так грізний сходиться боєць.
І зозла бачить Карл-гусарин
Уже не розпростерті хмари
Нещасних з Нарви втікачів,
А хід полків струнких, блискучих
І ряд твердих, стійких штиків

Та він сказав: назавтра бій.
У шведа сон, не чути й слова,
Лиш у палатці, у одній,
Ведеться в шепоті розмова.

“Ні, Орлику, вже ти не смій...
Ми поспішили не до речі:

Цей крок зухвалий, друже мій,
Ганьба впаде на наші плечі.
Пощезла, бач, мета моя.
Що зробиш? Був я легковажний,
На Карлі помилився я.
Він хлопець смілий і відважний,
Зіграти декілька боїв,
Звичайно, може він успішно,
Крулевську він вечерю ів,²⁸
Йому від зриву бомби смішно.²⁹
Не згірш московського стрільця
Прокрастись до чужого стану,
Донського вбити верхівця,
За рану підхопити рану.³⁰
Та не йому вести війну
З самодержавницьким титаном.
Як полк, фортуну навісну
Вести він хоче барабаном.
Сліпий, упертий, нетерплячий,
Пихатий, вітряний, гарячий,
Бог зна, якому щастю вірить.
Він сили ворога нові
Досягненням колишнім мірить—
Зламає роги він свої.
Ганьба: хоробрий цей бродяга
Мене на старість захопив.
Мене сліпив його порив,
Щаслива і швидка звитяга,
Як діву боязку“.

Орлик

Змагання
Вже скоро. Щастя не спливло.
Ще можна відвернути зло:
З Петром в стосунки без вагання
Вступити треба. Нами битий,
Захоче миру цар неситий.

Мазепа

Запізно. Знаю,—русський цар
Зі мною миру не захоче.

Давно засвідчилась пророче
 Моя недоля. Під Азовим
 Було це. Я з царем нервовим
 Вночі у штабі пирував:
 Вином кипіла повна чаша,
 Кипіла з нею мов наша.
 Сміливе слово я сказав.
 Гостей вразила ця спокуса,
 Цар лютий чащу упustив
 І за мої сивучі вуса
 Мене з погрозою схопив.
 Невзмозі гніву показати,
 Про помсту я присягу дав,
 Носив її, як в лоні мати
 Дитину носить. Час настав.
 Про мене згадок цілу хмару
 Цар берегтиме до кінця,
 Йому я післаний в покару,
 Колючка царського вінця.
 Міста б віддав він царські, пишні,
 Щоб тільки гетьмана вжахнути,
 Щоб знову, як у дні колишні,
 Мазепі вуса смиконути.
 Та ще живуть для нас надії,
 Кому втікати, рішить зоря“.
 Замовк і закриває вії
 Зрадливець руського царя.

Палає схід, зорею tkаний,
 I по долині, й на горбах
 Гримлять гармати. Дим багряний
 Кільцями грає в небесах,
 Тікає вдаль ляклivий птах.
 Полки ряди свої зімкнули,
 В кущах розсипались стрільці,
 Гармати б'ють, голосять кулі,
 Багнетів зводяться кінці.
 Сини невгнутої звитяги,
 Йдуть шведи в полум'ї відваги,
 Кіннота хвилями летить,
 Піхота рине вслід за нею,
 Важкою твердістю своєю
 Її порив стрімкий кріпить.

У битві простори фатальні
Гримлять, палають тут і там.
Та явно щастя вирішальне
Служити починає нам.
Стрільбою зранені дружини
Вперемішпадають у прах.
Відходить Розен крізь тіснини,
Палкий здається Шлипенбах.
Відгоним шведів крок за кроком,
І славі їхніх прапорів,
Під Божим добросердним оком,
Пропасти нагло час назрів.
Тоді, чуттям палким повитий,
Лункий роздався крик Петра:
“За діло! З Богом!” І з шатра
Петро виходить в колі свити.
Жахливий вид, а очі сяють,
Чіткий наказ, швидка хода,
Чудовий він, таких немає,
Він Божа ласка і гроза.
Іде. Йому коня підводять.
Танцює щирий кінь, баский,
Вогонь понюхавши жаский,
Тремтить, очима косо водить,
Летить у полі, під вогнем,
Могутнім гордий верхівцем.

Вже скоро південь. Сонце сяє.
У полі битва спочиває,
Здаля гарцюють козаки,
У лави знов стають полки.
Замовкла музика грімлива,
На пагорках, поміж дерев,
Гармати припинили рев,
Луною потряслась долина:
Здалека гримнуло у рів—
Полки побачили Петра.

То він прогнався між полками,
Могутній з радости, як тур,
Палали очі від нестяями,
За ним спішив придвірний гурт—
Оці пташата гнізд Петрових,

У змінах долі вибухових,
 В труді державства і війни,
 Його і друзі, і сини:
 І Шереметів благорідний,
 І Брус, і Боур, і Ріпнин,
 І, в щасті балакун безрідний,
 Напівдержавний дворянин.

І перед синіми рядами
 Своїх невстрашених дружин,
 Як жертва рятівної драми,
 На ноشاх, білий, наче дим,
 Лихий на рану, Карл з'явився.
 Вожді героя йшли за ним.
 В думки він тихо заглибився.
 Бентежний зір відобразив
 Це незвичайне хвилювання.
 Здавалось, Карла закрутів
 Бажаний біль у здивування...
 Враз кволим помахом руки
 На москаля пустив полки.

І з ними царські враз дружини
 Зійшлись у димі, на рівнині:
 І вдарив бій. Полтавський бій!
 В вогні, в розпеченному граді,
 Де трупів падали громади,
 Над впалим роєм свіжий рій
 Багнети зводить. Наче хмара,
 Кіннота рветься, не отара,
 Мечами, шаблями звучить,
 З пліч голову збива за мить.
 Скидаючи тіла на купи,
 Чавунні кулі криють трупи,
 Між ними скачутъ, ще раз б'ють,
 Богнем шиплять і кров'ю ллють.
 Москаль і швед—рубас, коле,
 Бій барабанний, крики в полі,
 Гармати, тупіт жеребців
 І пекло, ї смерть з усіх кінців.
 Серед тривоги ї хвилювання
 На битву зором почування
 Спокійно дивляться вожді,

Хоч вже нема струнких рядів,
 Звіряють прогру й перемогу,
 Говорять в тиші про підмогу.
 Он край московського царя
 Хто воїн цей під сивизною?
 Козак трима йог рукою.
 Він битву заздрісно звіря
 І оком досвідним козацьким
 Він оглядає поле хвацько.
 Вже на коня не сяде він,
 Заслаб в Сибірі сиротою.
 На поклик Палія до бою
 Не хлинуть козаки з руйн.
 Чому заграли в нього очі
 І гнівом, ніби млою ночі,
 Старе покрилося чоло?
 Можливо, він в диму побачив
 Мазепу-ворога, і вмить
 Збудився в серці гнів козачий,
 Руці ж вже зброї не вхопить.

Мазепа у думках глибоких
 Дививсь на битву з піль широких
 У колі гордих козаків,
 Стійких старшин і сердюків.
 Враз постріл. Гетьман обернувся.
 У Войнаровського в руках
 З мушкета сивий дим війнувся.
 Лежав убитий на грудках
 Козак. Закровлений валявся.
 А кінь, у піні й куряві,
 Почувши волю, дико гнався,
 Сліди лишаючи в траві.
 Козак на гетьмана зарвався,
 Крізь битву з шаблею в руках,
 З страшною лютістю в очах.
 Під їхав гетьман і озвався
 До нього з словом. Та козак
 Уже вмирав. Оцей дивак
 Грозив зрадливцеві Росії.
 Вмирав безумний молодик,
 Ім'я коханої Марії
 Ледь белькотав його язик.

Та близько час звитяги.
 Вже шведи б'ються без відваги.
 О славен час! О славна мить!
 Один ще бій - і швед біжить.³¹
 Услід кіннота вже пустилася,
 В гонитві тупляться мечі,
 І трупами вся даль покрилася,
 Як чорним роєм саранчі.
 Петро пирує. Гордий, ясний
 І слави повний зір його.
 І царський пир його прекрасний.
 Під крики воїнства свого
 В шатрі своїм він пригощає
 Своїх вождів, вождів чужих.
 Він бранців схоплених ласкає
 І за навчителів своїх
 Здоров'я чашу піdnimaє.

А де ж найперший, знаний гість?
 Де перший, лютий наш учитель,
 Якого довгочасну злість
 Змирив Полтави покоритель?
 А де ж Мазепа? Де плебей?
 Куди утік Іуда в страсі?
 Чому король не між гостей?
 Чому зрадливець не на пласі?³²

На конях, в далях степових,
 Король і гетьман мчаться в робах.
 Біжать. Зв'язала доля їх.
 Полон близький, пекуча злоба
 Наснагу Карлові дають.
 Він ногу ранену свою
 Забув. З тяжкою головою
 Втікає. Москалі за ним.
 А слуги віддані товпою
 Ледь можуть бігти темпом цим.

Лягає степ повільним спадом,
 Колище думку про розгром,
 Скакає гетьман з Карлом рядом.
 Стрічають хутір... І притъмом

Мазепа начебто злякався
 І мимо хутора прогнався,
 Втікав, немовби зляку звір.
 Можливо, цей спустілий двір
 І дім, і сад осиротілий,
 Відкриті двері в сивий степ
 І дому верх закіптявілий
 Були пригадкою халеп...

Невинності святої згубник!
 Пізнав садибу перелюбник,
 Де ти, вином терпким гарячий,
 В родиннім колі предобрячім,
 Сміявся в гуморі дзвінкім?..
 Чи ти пізнав садибу земну,
 Де мілий ангел проживав,
 І сад, з якого в нічку темну
 Її ти вивів в степ... Пізнав!

Нічна покрова степ вкриває.
 На горах синього Дніпра,
 У скелях, сторожко дрімає
 Росії ворог і Петра.
 Колишній мрії сон героя,
 Загин Полтави він забув.
 Та сон Мазепи смутний був,
 В нім темний дух не знав спокою.
 Раптово в затишку нічнім
 Його десь кличуть. Він збудився.
 Хтось грізний, з поглядом німим,
 Над ним тихенько нахилився.
 Жахнувся він, і разом з тим
 Над ним з розбитою косою
 І помарнілою красою,
 В лахмітті, схудла і сумна
 Стоїть під місяцем страшна...
 “Це ти, Маріє чародійна?..“

Марія

Ох, тихо, друже! Пізній час.
 Вже мати й батько сплять спокійно...
 Страйвай... почути можуть нас.

Мазепа

Маріє, серденько Маріє!
Отямся! Боже! Навісна?!

Марія

Послухай... хитрощів подія!
Їх дивна розповідь смішна!
Вона мені самій сказала,
Що вмер мій дорогий отець,
І тихо-тихо показала
Сивучу голову—творець!
Куди тікати від злоріччя?
Подумай: бідна голова
Була ніяк не чоловіча,
А вовча,—бачиш: не вона!
Чим одурити захотіла!
Не сором їй мене страхати?
Чому ж отак? Щоб я не сміла
З тобою нині утікати!
Чи можна?

З горем преглибоким
Коханець прислухавсь жорстокий.
У неї думка лиш одна:
“Одначе ж,—гомонить вона,—
Я тямлю поле... свято шумне
І чернь... і неживі тіла...
Я з матір’ю на свято йшла...
А де ж був ти? З тобою різно
Чому вночі скитаюсь я?
Ходім додому, бо вже пізно.
Ох, бачу, голова моя
Болить від думання пустого.
Тебе приймала за другого.
Ти вже старий. Лиши мене...
Потворний ти, а він прекрасний.
В його очах горить любов,
В його словах ласкова ніжність,
У вусах - біла, біла сніжність,
А на твоїх засохла кров!..”

І з диким сміхом завищала,
 Подібно сарні молодій
 Стрибнула й далі пострибала,
 Сховалась в темноті нічній.

Спадала тінь. Вже схід яснів,
 Вогонь козачий пломенів.
 Вже люди кашу готували.
 Драбанти у воді Дніпра
 Спочилих коней напували.
 Проснувся Карл. “Ага! пора!
 Вставай, Мазепо! Вже світає“.
 Та гетьман вже не спить давно.
 Нудьга, нудьга його з’їдає.
 У грудях дух—гірке вино.
 І мовчки він коня сідлає,
 Скакає з білим королем,
 І страшно зір його там сяє
 В прощенні з рідним рубіжем.

Сто літ минуло. Що лишилось
 Від сильних, гордих цих мужів,
 Жагою сповнених вождів?
 Їх покоління вже віджилось,
 А з ним пропав кривавий слід
 Зусилля, перемог і бід.
 В меті північної держави,
 В країні війн, берез, дубів,
 Поставив ти, герой Полтави,
 Величний пам’ятник собі:
 Той край, де ряд млинів крилатий
 Парканом мирним оточив
 Бендер пустельні перекати,
 Де бродять буйволи рогаті,
 Де воїн скошений спочив,—
 У затишку, давно забутім,
 Держить три ступені земля,
 Поросли мохом каламутним,
 Як знак про Карла короля.
 З них відбивав герой безумний,

Один з товпи домашніх слуг,
 Турецький наступ велешумний
 І кинув шаблю під бунчук.
 І марно там прихідець хилий
 Шукав би гетьмана могилу.
 Забутий гетьман з давніх пір!
 У молитовній лиш святині
 Раз в рік анатему донині
 Співа, grimить соборний збір.
 Та збереглася ще могила,
 Де двох страдальців прах спочив,
 Де давніх могилок почин.
 Їх мирно церква захистила.³³
 Росте в Диканьці давня рать
 Дубів, насаджених у полі,
 Вони про страчених на волі
 Донині внукам гомонять.
 Дочка злочинниця... легенди
 Мовчать про неї. Перебенді
 Про муки і тяжкий кінець
 Не згадують своєю грою.
 Вони у тьмі. Лише порою
 Сліпий український співець,
 Коли в селі живе обхідно,
 Він пісню гетьмана бреньчить,
 Козачкам юним принагідно
 Про діву грішну гомонить.

П О Я С Н Е Н Н Я

- 1 Василь Кочубей (1640-1708), генеральний суддя в уряді гетьмана Мазепи, один із предків пізніших графів. Історія твердить, що внук татарина Кучук-Бея, прибувши в Україну на початку 17 століття, прийняв православну віру й ім'я Андрія. Від нього й почався рід Кочубеїв. Василь Кочубей був генеральним писарем, а пізніше став генеральним суддею. У 1700 році був найменованій Москвою “стольником”, підписав донос на гетьмана Самойловича, а вкінці зробив фатальний донос на гетьмана Мазепу. На наказ Петра I, який не вірив доносам на Мазепу, а їх було немало, був підданий

тортурам, а відтак страчений разом зі своїм спільником Іскрою в селі Богданівці біля Білої Церкви. Відомий в українській історії як донощик і зрадник. Про нього згадує Шевченко так:

Галагани і Киселі,
І Кочубеї - Ногаї,-
було добра того чимало!

Тридцять років тому відомий український науковець літературознавець Юрій Шерех написав слова, які ніколи не змогли б появитися в царській чи більшовицькій “історіографії”:

“Комплекс кочубеївщини і тільки він уможливив Москві здобувати чимраз більше позицій в Україні. Розріст цього комплексу змусив Мазепу до суворої конспірації, що не дала йому змоги військово підготуватися до бою під Полтавою. Бій під Полтавою виграв Росії не Петро І, а українські кочубеї”
(“Нові Дні”, ч.50, 1954, Канада)

- 2 Хутір - садиба за містом. Окрема садиба за містом чи селом. Виселок. Одна садиба чи дві або й два, три чи, навіть, більше. Іноді хутір за звичкою називається й невеличке село, що розрослося з одного чи кількох дворів. В поемі “Полтава” йдеться про окремі садиби чи двори Кочубея.
- 3 Кочубей мав декілька дочок. Одна з них була дружиною Обидовського, небожа гетьмана Мазепи. При цій нагоді зазначимо, що його дочка Мотря, яку в поемі представлено під іменем Марія, таки справді влюбилася була в гетьмана, однаке, ніколи з ним не жила й не мала таких інтимних зв'язків, як подано в поемі. На пораду Мазепи вона пішла в монастир— стала черницею. Дальша її доля, після Полтавської битви, мало відома.
- 4 Гетьман справді засилав своїх сватів до своєї хрещениці, але йому було відмовлено.

- 5 Легенда свідчить, що Мазепа написав декілька пісень, які збереглися в народній пам'яті. У своєму доносі Кочубей згадує одну патріотичну думу, яку нібіто написав Мазепа. Вона знаменита не тільки з історичного погляду.
- 6 Бунчук і булава—символи гетьманської влади і гідності. Бунчук—слово турецького походження. Це держак із золотою кулею, під якою підвішено кінське волосся. Гетьман мав кілька бунчуків, булаву ж тільки одну. Бунчуки несено перед гетьманом у його виїздах та виходах та ставлено перед гетьманським наметом. Булава—слово українського походження. Це держак з металевою кулею, оздобленою дорогоцінними самоцвітами, це символ влади запорозьких кошових та гетьманів України, це символ влади військової й державної. Булава з'явилася в Україні в Кам'яну добу, в третьому тисячолітті до Р.Х. У кожну історичну добу мінявся й матеріал, з якого вона робилася. Куля була кам'яною і бронзовою, і металевою. Кожен гетьман мав свою власну булаву. Робилася вона з металу та срібла. На булаві Мазепи було зображене його герб. На булаві Самойловича - його монограма. Богдан Хмельницький мав не одну булаву: одну срібну (від польського короля), другу в перлах та самоцвітах (від турецького султана), а третю - срібну з довгим текстом (від московського царя). Відома є булава кошового отамана Сірка, що збереглася на Кубані, переживши московських царів. 28 січня 1918 року перед нею було проголошено незалежність Кубанської Народної Республіки. Згодом кубанці вивезли її на еміграцію. Булава була відома й у монгольських та тюркських народів, а також у Польщі та Угорщині, а ще в Німеччині, Франції та Італії. Але найбільше вона була поширена в Україні, починаючи з Кам'яної доби, почерез Бронзову добу до історичної Козацької й кінчаючи занепадом української та кубанської державності в 20-му столітті.
- 7 Читайте поему “Мазепа“ англійського поета

Байрона у перекладі Олекси Веретенченка (Детройт, 1959)

- 8 Дорошенко - один з найвизначніших гетьманів Козацької доби. Непримирений ворог московського панування.
- 9 Григорій Самойлович, син гетьмана Самойловича, засланого в Сибір на початку царювання Петра I. Гетьман Самойлович мав ще двох синів, Семена та Якова, що були за чергою полковниками стародубськими. Тут не ясно, про якого саме сина йдеться в поемі “Полтава”.
- 10 Семен Палій, фастівський полковник ^{Йому}
підлягала територія, (1638-1710) ^{що} охоплювала Білоцерківщину й значну частину Правобережної України, яка була на той час, через воєнну руїну, безлюдною пустелею. Палій її заселив і скріпив. Ні турки, ні поляки не наважувалися турбувати Палія. Палій прагнув звільнити від поляків усе Правобережжя й об'єднати його з Лівобережною Україною, що була під рукою Мазепи. Однаке, на його пропозицію про об'єднання гетьман Мазепа не пішов, бо тому перешкоджала Москва.
Заносилося на війну. Польський король Август II був спільником Москви. З наказу Петра I Мазепа йде на Правобережжя й скоро арештовує Палія, який цього зовсім не сподівався, висилає його до Москви, звідки він потрапляє в Сибір - на заслання. А коли Мазепа з приходом Карла 12 в Україну остаточно виявив свої наміри, Петро 1 звільнює Палія з заслання й змушує його бути присутнім при Полтавській баталії. І Палій, і Мазепа були великими українськими патріотами, але трагедією України в той час було те, що вони не об'єдналися в боротьбі проти Августа й Петра. У 1704 році була добра нагода разом з Карлом побити їх обох. Московське військо тоді ще не було таке вищколене, як у 1709 році.
Тут до речі навести початок поеми “Іржавець” Тараса Шевченка.

Наробили колись шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави.
А за ними й Гордієнко,
Кошовий із Січі,
Веде своїх недобитків
Та плаче, ведучи, -

Того плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшениченьку пожати,
Полтаву дістати?...
Ой, пожали б, якби були

Одностайно стали
Та з Хвастовським
полковником
Гетьмана єднали.
Не стреміли б списи в
стріci,
У Петра, у свата,
Не втікали б із
Хортицi
Славні небожата...
...Не плакала б Мати
Божа
В Криму за Україну...

- 11 Кость Гордієнко - кошовий отаман запорозьких козаків від 1701 року. У 1709 році підтримав Мазепу в боротьбі проти Москви. Після поразки під Полтавою організував переправу через Дніпро біля Переволочної, уможливлюючи втечу Мазепи й Карла до Бендер. Після смерти Мазепи Гордієнко тримається нового гетьмана, Пилип Орлика, бере участь у поході Орлика з татарами й Потоцьким на Правобережну Україну, аж під Білу Церкву (1711). Помер у Олешках 1733 року. О. Пушкін пише, що Гордієнка було схоплено москалями й страчено в час утечі до Бендер. Це не відповідає історичній дійсності.
- 12 Двадцять тисяч козаків було запроторено до Ляпляндії.
- 13 Мазепа в одному з листів докоряє Кочубейові, що ним керує його жінка, горда й бундючна.
- 14 Іскра—полтавський полковник, спільник Кочубея. Страчений разом з Кочубеєм.
- 15 Єзуїт Заленський, княгиня Дульська та якийсь болгарський архиєпископ були головними агентами Мазепиної “зради”. Останній у вигляді старця-прохача ходив з Польщі в Україну, а з України в Польщу—з донесеннями.

- 16 Так називалися маніфести гетьмана.
- 17 Пилип Орлик—генеральний писар, довірена особа гетьмана Мазепи. Після смерти гетьмана, в 1910 році, стає гетьманом, визнаним Швецією та Туреччиною. Робить кілька поважних спроб воєнним наступом визволити Україну з польсько-московської неволі, але не має повного щастя. Помер 1742 року в Ясах.
- 18 Булавин - ватажок повстання донських козаків проти Москви.
- 19 Таємний секретар Шафіров і граф Головкін, прихильники й оборонці Мазепи, вірили Мазепі й боронили його. На них падає тінь відповідальності перед царем за “жах суду й страти донощиків“.
- 20 1705 року. Див. пояснення до “Історії Малоросії“ Бантиша-Камінського.
- 21 Під час невдалого походу на Крим Кази-Гирей пропонував йому з'єднатися з ним для нападу на московське військо.
- 22 У своїх листах він скаржився, що донощиків тортурували занадто легко, й наполегливо вимагав їхньої страти, порівнював себе з Сузанною, безневинно обріханою беззаконними старцями, а графа Головкіна—з пророком Даниилом.
- 23 Хутір Кочубея.
- 24 Кочубея, уже засудженого на смерть, тортурували, як пише Пушкін, у війську гетьмана. З відповідей “нещасного“ видно, що його допитувано за скарби, які він приховав.
- 25 Військо на власному утриманні гетьмана.
- 26 Москалі в додатку до “Полтави“ пишуть таке:

“Сильні заходи, застосовані Петром, з властивою для нього скорістю й енергією, стримали Україну від непослуху“. Тут, насправді, йдеться тільки про Гетьманщину, що в основному охоплювала лише території Чернігівщини та Полтавщини, які були базою влади гетьмана Мазепи. Далі вони пишуть: “1708 року, листопада 7-го числа, за указом царя, козаки, за своїм звичаєм, вільними голосами вибрали (бо так цар сказав!—примітка наша) на гетьмана стародубського полковника Івана Скоропадського. 8-го числа прибули до Глухова київський, чернігівський та Переяславський архиєпископи. А 9-го дня проголосили прокляття Мазепі ці архиреї прилюдно; того ж самого дня і персону (ляльку-манекен) того “зрадника“ (латки наші) Мазепи винесли і, знявши “кавалерію“, що була натягнена на ту персону з бантом, кинули в катівські руки, а кат, причепивши її до шнура, тягнув вулицею на майдан, аж до шибениці, а потім повісили “.

- 27 Тоді ж у Глухові москалі четвертували сердюцького полковника Чечеля, який довго, уперто й завзято боронив гетьманську столицю Батурин.
- 28 Король Карло 12 насправді вечеряв у короля Августа 2, в Дрездені, безстрашно прорвавшись до нього на переговори через ворожу територію без ескорту.
- 29 —Ой, Ваша величність! Бомба!—крикнув писар.
—А що є спільногоміж бомбою й листом, якого я тобі диктую? Пиши!—спокійно сказав Карл.
(Цей випадок стався значно пізніше)
- 30 Однієї ночі Карл, особисто оглядаючи московський табір, несподівано наїхав на донських козаків, що сиділи біля вогню. Він поскакав просто до них і застрілив одного козака власною рукою. Козаки пустили по ньому кілька пострілів і ранили Карла в ногу.
(Перекладено з книги “Історія Карла 12“ французького письменника Вольтера -

з її частини, що називається
“Московський імператор“.)

- 31 Чіткі накази й дії князя Меншикова вирішили долю головного бою наперед. Справа не тривала й двох годин.
- 32 Переклад з “Історії Карла 12“ Вольтера:
“Московський імператор, відчуваючи велику радість, приховати якої він і не пробував, приймав у полі бою полонених, яких приводили до нього товпою, і щохвилини питав: “А де ж мій брат Карло?“... ...Тоді, взявши склянку вина, він сказав: “За здоров’я моїх учителів у воєнному мистецтві!“ Реншльд спітав його, кого він ушанував таким славним титулом. “Вас, панове шведські генерали“,—відповів цар. “В такому разі,—сказав граф,—ви дуже невдячні, коли так погано повелися зі своїми вчителями“.
- 33 Безголові тіла Іскри й Кочубея були передані рідним і похоронені в Київській Лаврі. Над їх гробом вибито такий напис (подаю в перекладі на сучасну українську мову):

Хто тут проходить, не чувши про нас,—
Не знає, що ми тут поховані,
Бо нам пристрасть і смерть веліли мовчати.
А за правду й за вірність до Монарха нашу
Терпіння і смерти випиймо чашу,
Через блуди Мазепи—вічно праві,
Посічені стали сокирою в голови,
Спочиваємо в сім місці Матері Володарки,
Що дарує всім рабам своїм життя вічне.

Року 1708, місяця червня 15 дня, посічені серед Обозу військового, за Білою Церквою на Борщагівці та Ковшевім, благородний Василь Кочубей, суддя генеральний; Іван Іскра, полковник полтавський. Привезені тіла їхні 17 червня до Києва й того ж таки дня в Лаврі святій Печерській на сім місці поховані“.

З М И С Т

Зорі, Берези	2
Гірлянди, У лісі	3
Недосяжна зоря	4
Моя мова	5
В годину смутку	6
Недоля	6
Ночі	7
Січень 1941	9
Київська суйта	11
Дисидентові	12
Пам'яті Степана Линника	13
Осінній малюнок	14
Горе, Спогад	16
Давня весна	18
Мрії пічерника	19
До вершин	19
Прости мені	20
Роззяви	21
Л ю б о в	22
Заметіль	23
Голуби	24
Пташка, Прірва	25
На порозі, Квіти	26
Дотик руки	26
Безнадія, Без тебе	27
Відгомін віків	28
У березовім лісі, Вечір	30
Я ще стріну тебе	31
Вітання	32
Історія однієї розлуки	33
Вечірні зорі	36
Два вірші	37
Довгождана вістка	39
Прохання	40
Не знаю Вас	41
У м о р і	42
Займище (оповідання)	43
Н о г и (Спогад)	49
Смертельна балка	55

За Сокальським кордоном	59
Лубенська поема	65
М а з е п а (поема)	79
У моєму місті (цикл)	87
Чужа адреса	89
Повзуче безглуздя	90
19 Колесо 33	91
Д и в а к	92
Драма з кінцем	93
Дідуневі	94
Дивні вогні	95
Мандрівка	97
До дня народження	98
Ти мій рай (пісня)	98

П Е Р Е К Л А Д И

Йоганн Вольфганг Гьоте

Рибалка	101
Щастя і сон	102
Прощання	102
Ч о р т	103

Сергій Єсенін

Лист до матері	104
Пісня про собаку	105
К о р о в а	106
Спитъ трава	107

Борис Чичибабин (вірші)

Пітер Скжинецький

Переселенці	110
Смерть моого вуйка	111

Юлія Рибіцька-Конделло

Присвята	112
Т и ш а	114

Ірина Романовська

Д у х и	115
Майже про любов	116
Вітер гойдає дроти	116
К а р т и	117

Адам Міцкевич

На чатах	118
----------	-----

I.C. Нікітін

Дружина ямщика	120
----------------	-----

Кіндрат Рилєєв

П а л і й	124
-----------	-----

Григорій Вишневий

З японських вражень	125
Англомовні вірші	125-128

Кіндрат Рилєєв

Войнаровський (поема):	
Вступне слово	129-132
Переклад поеми	132-159

Адам Міцкевич

Кримські сонети:	
Вступне слово	160-164
Акерманські степи	164
На верховині Тарханкут	165
Плавба, Буря	166
Бахчисарай	167
Бахчисарай уночі, Гробниця Потоцької	168
Байдари	169
Алушта вдень	170

(Адам Міцкевич)

Алушта вночі, Мандрівник	171
Руїни замку в Балаклаві	172
Аю-Даг, Яструб	173

Олександер Пушкін

Полтава (поема)	175-215
Пояснення до поеми	215-222

